

Tretja številka//poljudni članek: Čigre Slovenije//ornitološki potopis: Indijski Gujarat//
varstvo narave: Izumrtje goloba selca//narava: Fitobentos//portret ptice: Postovka//
portret ornitologa: Davorin Tome//skupaj rastemo: Opazovanje ptic jeseni//ptičje
zgodbice za otroke: Novica//mladi ornitolog: Varstvo postovk v Ljubljani

Svet ptic: 03,'11

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije//letnik 17, številka 03, september 2011//ISSN: 1580-3600

→ SVET PTIC:

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 17, številka 03, september 2011/ISSN: 1580-3600 prej Novice DOPPS/ISSN: 1408-9629

spletna stran revije:

<http://www.ptice.si/projekti/svetptic>

izdajatelj:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), p. p. 2990, SI-1000 Ljubljana

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja.

Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

naslov uredništva:

Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia®), Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana, tel.: 01 426 58 75, fax: 01 425 11 81, e-pošta: dopps@dopps.si, spletna stran: www.ptice.si

glavna urednica:

e-pošta: petra.vrh@dopps.si

uredniški odbor: Marjana Ahačič, Luka Božič, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, Jakob Smole, Barbara Vidmar, dr. Al Vrezec

lektoriranje: Henrik Ciglič

art direktor: Jasna Andrič

oblikovanje: Mina Žabnikar

prelom: Mateja Bajda, Metka Ciuha, Camera d.o.o.

tisk: Schwarz d.o.o.

naklada: 2500 izvodov

izhajanje: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno. Revijo sofinancirajo družba Mobitel, Grand hotel Union d.d., Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za okolje in prostor in Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.

Prispevke lahko pošiljate na naslov uredništva ali na elektronski naslov: petra.vrh@dopps.si

Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavnim urednici.

Poslanstvo DOPPS je varovanje ptic in njihovih habitatov z naravovarstvenim delom, raziskovanjem, izobraževanjem, popularizacijo ornitologije in sodelovanjem z drugimi naravovarstvenimi organizacijami.

predsednik: Rudolf Tekavčič

podpredsednica: dr. Tatjana Čelik

upravni odbor: Peter Krečič, Cvetka Marhold, Tomaž Mihelič, mag.

Iztok Noč, Dare Šere, Tanja Šumrada

nadzorni odbor: dr. Franc Janžekovič, dr. Peter Legiša, Bojan

Marčeta, dr. Tomi Trilar

direktor: dr. Damijan Denac

IBAN: SI56 0201 8001 8257 011

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

Fotografija na naslovnici: Brglez (*Sitta europaea*) je sekundarni duplar, ki pa si osvojevo drevesno votlino temeljito preuredi z dodatno pozidavo, in sicer tako, da zamaši nepotrebne luknje in zmanjša vhodno odprtino, s čimer se reši vsiljivih tekmecev.

foto: Aleš Jagodnik

pokrovitelj DOPPS

GRAND HOTEL UNION D.D.
Miklošičeva 1, Ljubljana, Slovenija

6

14

20

23

26

39

50

57

58

4

Ptice naših krajev

// Al Vrezec

6

Čigre Slovenije

// Damijan Denac, Katarina Denac

14

Indijski Gujarat

// Dragan Simić (prevod Petra Vrh Vrezec)

20

Izumrtje goloba selca - primer brutalnosti človeškega pohlepa

// Petra Vrh Vrezec, Al Vrezec

23

Gozd, dupla in duplarji

// Al Vrezec

26

Fitobentos – alge rečnega in jezerskega dna

// Gorazd Kosi

28

Postovka

// Jurij Hanžel

39

Cipe

// Peter Grošelj

42

Davorin Tome

// pogovarjala se je Petra Vrh Vrezec

45

Opazovanje ptic jeseni

// Ivan Esenko

46

Novica

// Anica Perpar

48

Zgodba, kot nam jo pripoveduje gozd

//Dominik Bombek

50

Mladi ornitologi so raziskovali ptice na Kraškem robu

// Eva Vukelič

53

Pomlad je prišla tudi tokrat

// Barbara Vidmar

54

Varstvo postovk v Ljubljani

// Tanja Šumrada

56

Gnezdišnica za koconogega čuka

// Tomi Trilar

57

Nove poštné znamke z motivi ptic

// Barbara Vidmar

58

Kosec Matija in njegov pristanek na Gorenjskem

// Monika Koprivnikar in Zala Prevorsek

59

Taščica z imenom Tajnica

// Peter Grošelj

61

Novice

Sobota, 11. junij 2011

V časniku *Delo* na četrti strani izide prispevek z naslovom »Uničevanje območij Nature 2000 – Predpise pogosto krši država sama«, v katerem uslužbenci Zavoda RS za varstvo narave zelo jasno in brez dlake na jeziku povedo, da slovenska država nima sistemskih rešitev in razvojne strategije za varovana območja. Hkrati upajo, da bo kazenska ovadba zaradi namernega uničevanja okolja, ki so jo vložili proti podjetju v državni lasti, precedenčni naravovarstveni primer, ki bo pokazal, da pravna država deluje.

Sreda, 15. junij 2011

Navdušena sem zaključila terenski dan v Naravnem rezervatu Zelenci, saj sem odkrila populacijo munčevega okarčka (*Coenonympha tullia*), vrste dnevnega metulja, za katero sva pred 15. leti s soavtorjem v *Atlasu ogroženih vrst dnevnih metuljev Slovenije* zapisala, da jo bomo – glede na zbrane podatke o njeni razširjenosti – morda v prihodnje morali uvrstiti med domnevno izumrle v Sloveniji. In res smo zadnjih 10 let, vse do te junjske srede, mislili tako.

foto: Branko Vreš

>> To sta dogodka, ki sta spodbudila tole pisanje in osmišljata stavek »Upanje umira zadnje«. Verjamem vanj in pravzaprav me tako zelo sploh ne skrbi, saj imamo v Sloveniji »ptičarje«, člane Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, ki že vrsto let srčno, z znanjem, pogumom, vztrajnostjo in odločnostjo bijejo naravovarstvene bitke v prid pticam in naravi. Torej tudi v dobro enem od bistvenih človekovih eksistenčnih pogojev, to je življenjskemu okolju. Svoj prav društvo uspešno dokazuje tudi v pravnih bitkah, kakršen je primer Volovje rebri. Hvala Tomažu in vsem, ki ste pripomogli k dosedanjim zmagam! Zatorej upam, da bo munčev okarček na tem prelepem koncu Slovenije še dolgo navduševal naše zanamce. In upam, da se bodo v prihodnje z večjo zavzetostjo in doslednostjo upravičenih bitk za naravo lotile tudi vladne naravovarstvene službe in organi. Prepričana sem, da je in bo k temu prispevala tudi delovna zglednost našega društva kot najmočnejše naravovarstvene nevladne organizacije v Sloveniji.

Kot redna članica sem se društvu pridružila leta 1989, neformalno pa že več let prej. Sprva sem kar nekaj let aktivno delala kot terenska ornitologinja, blagajničarka in članica takratnega Izvršilnega odbora DOPPS. Potem so me zanimanje iz mladostnih let ter strokovne in službene obveznosti popeljale v »žuzkoslovje«, natančneje »metuljeslovje«. Profesionalno se namreč ukvarjam z ekologijo in varstvom dnevnih metuljev. Po duši sem naravovarstvenica. Med letoma 2005 in 2010 sem bila članica Nadzornega odbora DOPPS. Lansko leto sem bila povabljen v Upravni odbor društva in februarja letos mi je bilo zaupano celo delo podpredsednice. Tako sem zopet bližje ljubiteljem ptic. Moram reči, da uživam. Počaščena in ponosna sem, da delujem v krogu najboljših slovenskih naravovarstvenikov, ki iz leta v leto dokazujejo, da so vredni našega zaupanja in spoštovanja ter veličine narave, kateri so predani.

Tatjana Čelik, podpredsednica DOPPS

PTICE NAŠIH KRAJEV

// ureja Al Vrezec

Naslov urednika rubrike za kopije objavljenih prispevkov:

Al Vrezec, Nacionalni inštitut za biologijo, Večna pot 111, SI-1001 Ljubljana, Slovenija,
e-mail: al.vrezec@nib.si

Labod pevec (*Cygnus cygnus*)

Ta redki labod je bil januarja 2010 opazovan na reki Reki [Božič, L. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 131-141].
foto: Ivan Esenko

Kravja čaplja (*Bubulcus ibis*)

Od leta 2008, ko je bila vrsta prvič opazovana v Škocjanskem zatoku, se ta čaplja tod redno pojavlja, predvsem v spomladanskem in jesenskem selitvenem obdobju [Možetič, B. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 151-152].
izvirni foto: Mirko Kastelic

Bela štoklja (*Ciconia ciconia*)

Vrsta se v Sloveniji širi proti SZ in JZ, pri nas pa je v obdobju 1999-2010 gneznilo med 193 in 240 parov, ko je večina gnezdečih parov uspešno speljala svoje mladiče. Zanimivo je, da danes večina štokelj gnezdi na drogovi, medtem ko je bila večina gnezd pred okoli 45 leti zgrajena na dimnikih [Denac, D. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 101-114].
foto: Tone Trebar

Beloglavi jastreb (*Gyps fulvus*)

V sistematičnem popisu ujed na Breginjskem Stolu v maju 2010 se je izkazalo, da gre za eno od najpogostejših vrst ujed, ki preletava območje, celo v skupinah do 35 osebkov [Denac, K. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 77-92].
foto: Aleš Jagodnik

Stepski lunj (*Circus macrourus*)

Maja 2010 je bil ta redki lunj opazovan pri Zadobravi blizu Celja, kar je že peto opazovanje vrste v Sloveniji [Gamser, M. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 154].
foto: Željko Šalamun

Sršenar (*Pernis apivorus*)

Na Breginjskem Stolu je bilo leta 2010 odkrito prvo ozko grlo za seleče se ujede v Sloveniji, saj po ocenah območje v času spomladanske selitve preleti med 3.060 in 4.660 ujed s sršenarjem kot daleč najpogostejšo selivsko vrsto [Denac, K. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 77-92].
foto: Borut Rubinič

Rjasta kanja (*Buteo rufinus*)

Nova vrsta za Slovenijo – mladostna ptica se je avgusta 2010 zadrževala na lškem morostu na Ljubljanskem barju [Šalamun, Ž. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 155].
izvirni foto: Željko Šalamun

Mali orel (*Aquila pennata*)

Pri sistematičnem štetju ujed na Breginjskem Stolu maja 2010 je bila odkrita tudi marsikatera pri nas redka vrsta, kot sta mali orel in rjavi škarnik [Denac, K. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 77-92].
foto: Nikos Samaritakis

Sabljarka (*Recurvirostra avosetta*)

Vrsta je na območju Sečoveljskih solin gneznila prvič leta 2001. Leta 2010 je tod gneznilo že 8 parov, v letu 2011 pa že kar 12, kar kaže na hitro povečevanje sečoveljske in s tem tudi slovenske populacije vrste [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/novice/naravovarstveni-monitoring/zavihkin-razcvet-v-kpss>].
izvirni foto: Iztok Škornik

Sabljasti martinec (*Xenus cinereus*)

Nova vrsta v Sloveniji – ptica na selitvi je bila opazovana ob Ormoškem jezeru 15. maja 2011 [Ploj, A. (pisno)].
izvirni foto: Alen Ploj

Črnomorski galeb (*Larus cachinnans*)

Ta pri nas verjetno bolj malo poznana kot pa redka vrsta galeba je bila v okviru IWC januarja 2010 zabeležena le na Dravi [Božič, L. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 131-141].
foto: Herman Bouman

Rumenonogi galeb (*Larus michahellis*)

Konec junija 2011 je bil v Sečoveljskih solinah opazovan mladostni osebek, ki je bil šele v začetku istega meseca kot mladič obročkan pri otoku Krku na Hrvaškem [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/si/novice/zanimiva-opazovanja/prvi-rumenonogi-galebi-s-hrvaske-so-ze-v-kpss>].
izvirni foto: Iztok Škornik

Črnonoga čigra (*Gelochelidon nilotica*)

Ta redka čigra je bila vnovič opazovana pri nas junija 2011, in sicer v Sečoveljskih solinah [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/si/novice/zanimiva-opazovanja/crnonoga-cigra-znova-v-kpss>].
foto: Mark Zekhuis / Saxifraga

Duplar (*Columba oenas*)

Kot kaže, vrsta v zadnjem času redno prezimuje na Ptujskem polju, saj so bile decembra v letih med 2008 in 2010 redno opazovane jate s 23 do 87 osebki [Bombek, D. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 158].
foto: Tone Trebar

Močvirska uharica (*Asio flammeus*)

Po en osebek, morda celo isti, je bil bolj ali manj redno opazovan med marcem in majem 2010 na vodnem zadrževalniku Medvedce. Lovil je po njivah in travnikih, kar odpira možnost domneve o ponovnem gnezdenju vrste pri nas [Bordjan, D. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 159].
izvirni foto: Dejan Bordjan

Belohrbti detel (*Dendrocopos leucotos*)

Navkljub temu da gre za specialista bukovih gozdov, je ta detel pri nas izjemno redek in omejen le na odmaknjena stara bukova, v katerih ne gospodarijo, v Trnovskem gozdu, na Javornikih, Snežniku, Kočevskem in Gorjancih [Mihelič, T. (2011): *Proteus* 73(8): 349-354].
foto: Tomaž Mihelič

Citronasta pastirica (*Motacilla citreola*)

Po dolgih letih, nazadnje leta 1986, je bila ta pri nas izjemno redka vrsta spet opazovana aprila 2011 v Sečoveljskih solinah, tokrat samec [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/si/novice/zanimiva-opazovanja/citronasta-pastirica-na-leri>].
foto: Mark Zekhuis / Saxifraga

Severni kovaček (*Phylloscopus trochilus*)

Ob reki Dravi med Zlatoličjem in Hajdošami je bila v letih 2006 in 2007 odkrita največja gnezditvena populacija vrste pri nas, ki s 35 do 41 pari gnezdi v mladem vrbovju [Bračko, F. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 162].
foto: Jan van der Straaten / Saxifraga

Rjavoglavi srakoper (*Lanius senator*)

Opazovanja para junija 2011 v Sečoveljskih solinah kažejo na morda še eno gnezdišče tega izjemno redkega slovenskega gnezdilca [portal Krajinski park Sečoveljske soline: <http://www.kpss.si/si/novice/zanimiva-opazovanja/ali-je-rjavoglavi-srakoper-novi-gnezdilec-kpss>].
izvirni foto: Iztok Škornik

Siva vrana (*Corvus cornix*)

Levcistična, a skoraj bela ptica se je novembra 2008 in aprila 2009 prehranjevala v jati skupaj s sivimi in poljskimi vranami v Šmarčnem pri Sevnici [Trilar, T. (pisno): skupina lsdopps (31.1.2011)].
izvirni foto: Tomi Trilar

Krokar (*Corvus corax*)

Vrsta se na Pokojiški planoti občasno pojavlja v velikem številu, zlasti v zimskem času, ko je bila denimo januarja 2009 opazovana jata kar 124 ptic [Krofel, M. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 147-149].
izvirni foto: Miha Krofel

Črnohlavi strnad (*Emberiza melanocephala*)

Pri nas domnevno izumrla vrsta je bila med letoma 2003 in 2010 v Sloveniji večkrat opazovana, pri čemer je šlo večinoma za klatske in nesparjene samce, leta 2006 pa je bilo pri Zazidu najdeno celo gnezdo z mladiči [Denac, K. (2010): *Acrocephalus* 31 (145/146): 164-165].
foto: Borut Rubinić

1

1: Ob gnezdju je večina čiger zelo napadalna in neustrašno napade vsiljivca ne glede na velikost. Na sliki manjša mala čigra (*Sternula albifrons*) napada večjo navadno čigro (*Sterna bergii*); v ozadju je beločeli deževnik (*Charadrius alexandrinus*).
foto: Iztok Škornik

Opazovanje navadne čigre (*Sterna bergii*) pusti človeka redko ravnodušnega. Kako slikovito je njeno pojavo ujel v besede Iztok Geister v Razodetjih ptičjih imen: »V primerjavi s prozaičnim letom galeba je let čigre čista poezija«! Brez naše pomoči bi kot gnezdilka v Sloveniji bržkone izumrla, zato ta ptica morda res še najbolje simbolizira slogan zveze BirdLife »Skupaj za naravo in ljudi« in ga v znaku zveze tudi zaljša s svojo silhueto. Spet drugim je trn v peti. Je kot zadnje, dih jemajoče belo perilo, ki vztraja na svojem mestu in samooklicanim malim bogovom onemogoča, da bi se njihove pohotne roke polastile še tega, kar je za njim. In pri tem vztraja zelo glasno, skoraj najglasneje v vsem svetu svoje pernate tovarišije.

Čigre Slovenije

// Damijan Denac, Katarina Denac

Družina čiger (Sternidae) obsega 44 vrst, ki so razširjene domala po vsem svetu. Za približno tretjino vrst se je v tujini prijelo splošno ime morska lastovka (Seeschwalbe, sea-swallow), ki ga zasledimo še v slovenskem prevodu Brehmovega Življenja živali iz leta 1939. Dolge ozke peruti, vilasto razcepljen dolg rep, črna kapa, siva zgornja in svetla oziroma bela spodnja stran telesa, rdeče-oranžen ali črn kljun ter noge, je grob telesni opis »tipičnih« čiger. Od devetih vrst, ki jih lahko tako ali drugače srečamo pri nas, jih med »tipične« čigre sodi šest. Preostale tri so predstavnice močvirskih čiger (*Chlidonias*). Za te so značilni krajši in manj vilasto razcepljen rep in črna ali temno siva gnezditvena obarvanost perja. Čigre so bližnje sorodnice galebcev (*Laridae*) in ponekod v starejši literaturi so jih uvrščali celo v njihovo poddružino.

Skupina čiger je razširjena po prav vseh celinah, celo na Antarktiki. Njihova bivališča so zelo raznolika – gnezdiijo v celinskih in brakičnih močvirjih, na rekah, jezerih, morskih obalah. So precejšnji gnezditveni specialisti in posameznim vrstam ali populacijam ustrezajo le ozki pogoji. Večinoma gnezdiijo na otokih ali drugih nedostopnih mestih. Čigre si naredijo gnezdo na tleh ali si ga spletejo iz plavajočega rastlinja. Gnezdenje na težko dostopnih mestih je strategija obrambe pred plenilci, ki so lahko tudi glavni vzrok smrti mladičev. Še ena strategija se je najverjetneje razvila kot obramba pred plenilci, to je kolonijsko gnezdenje. Velika skupina kričečih čiger, ki se tudi fizično agresivno lotijo napadalca, je primer učinkovite skupinske obrambe. V koloniji lahko fizično napadejo, z udarci peruti in z zaletavanjem s kljunom tudi človeka. Hkrati je takšna očitna obrambna strategija dvorezen meč. Plenilci dobro vedo, da so kolonije bogat vir hrane, zato so tudi sami razvili načine, kako prelističiti obrambo iz zraka. Posebej nemočne so čigre pred nočnimi plenilci. Znani so primeri, ko je mala uharica (*Asio otus*) ali kvakač (*Nycticorax nycticorax*) popolnoma izplenil/a kolonijo čiger.

Čigre so družabne ptice. Mnogokrat se hranijo skupaj – plen tako iščejo po neposrednih in posrednih znakih, pri čemer je posredni znak večja jata ptic, ki že uspešno izkorišča vir hrane. Večinoma so to manjše ribe, lahko pa v zraku lovijo tudi žuželke. Jata rib je pred čigrami praktično nemočna. Ker so čigre po spodnji strani telesa večinoma svetlo obarvane, jih ribe iz vode ne vidijo, medtem ko čigre dokaj dobro vidijo iz zraka tudi pod vodo, vsaj do globin, do katerih se navadno v strmoglavem letu potopijo. Z ribo v kljunu samec snubi samico in po količini rib, ki jih v določenem času lahko prinese, naj bi samice ocenjevale sposobnost samca in se odločale zanj ali koga drugega. Razlikovanje spola, če to ni očitno iz vedenja, je sicer pri čigrah težavno. Spolna dvoličnost ni izrazita, ostro ali pa vajeno oko pa bo spola morda le ločilo. Samci so za dva do pet odstotkov večji od samic. Razlika je izrazita predvsem v dolžini kljuna.

Na selitvi čigre pogosto skupinsko prenočujejo. Prav posebno skupinsko strategijo obrambe pred plenilci pa so razvile kaspijske čigre (*Hydroprogne caspia*). Ko se prika-

že plenilec, se mladiči, begavci uhajalci, ki še ne letijo, združijo v veliko jato (t.i. crèche, vrtci) in tesno drug ob drugem kot velika ameboidna tvorba tekajo sem ter tja in popolnoma zmedejo ali celo prestrašijo plenilca. Hrana, namenjena mladičem, jih velikokrat ne doseže. Govnačke, recimo bodičasta govnačka (*Stercorarius parasiticus*), kradejo ribe polarnim čigram (*Sterna paradisea*), najpogostejše prav pri predaji mladiču. Izkoriščanje čiger s strani govnačk gre celo tako daleč, da jih govnačke »spremljajo« na selitvi. Tudi govnačke gredo namreč za svojim virom hrane. Čigre si kradejo plen tudi medsebojno. Pojav imenujemo znotrajvrstni kleptoparazitizem, posamezni osebk pa lahko posvojijo to strategijo in živijo izključno od nje. Ne tekmujejo pa za hrano le živali med seboj. Zaradi prelova in popolnega izčrpanja ribjih fondov s strani človeka so mnoge populacije čiger izginile. Med druge najpomembnejše vzroke ogrožanja čiger sodijo uničevanje specifičnih gnezdišč in motnje. Nekatere populacije čiger so danes v celoti odvisne od naravovarstvenega upravljanja, kar velja tudi za Slovenijo.

Čigre gnezdiijo le enkrat letno, začetek gnezdenja pa lahko delno prilagajajo razmeram v okolju. Če gnezdo propade dovolj zgodaj, naredijo nadomestno. So dolgožive ptice, ki neredko dočakajo čez 20 let. Nekatere so selivke na dolge razdalje. Morda je polarna čigra najbolj znana med njimi. Njena selitvena pot je najdaljša med vsemi selivkami, ki se selijo čez ekvator – iz arktičnih gnezdišč se selijo namreč na Antarktiko. Kljub razmeroma dobri raziskanosti pa svet čiger skriva še najmanj dve veliki skrivnosti. Kitajska čopasta čigra (*Thalasseus bernsteini*) je bila domnevno izumrla vrsta, a se je kot feniks ponovno prikazala v devetdesetih letih 20. stoletja. O njej ne vemo nič, niti tega ne, kje in kako sploh gnezdi. Naslednja je črnoperuta čigra (*Onychoprion fuscatus*) – ko mlade ptice zapustijo gnezdišče, več let živijo na odprtem morju, kar sploh ne bi bilo čudno, če bi lahko te ptice plavale in počivale na vodi. Tako pa ne morejo, ker se jim takoj omoči perje in bi potonile. Nikoli jih niso videli plavati. Sicer ni dokazano, a očitno leta prebijejo v zraku, ne da bi enkrat samkrat sedle, in najbrž v zraku tudi spijo – kot hudourniki!

Navadna čigra (*Sterna hirundo*)

Je za malenkost manjša od rečnega galeba (*Larus ridibundus*), vendar izrazito vitkejša (34-37 cm). Odrasla ima med gnezditvijo čelo, teme in zatilje do višine očesa črno. Hrbet, ramenska peresa in zgornja stran peruti so sivi. Trebuh in trtica sta bela, rep sivo bel, kljun in noge svetlo rdeče. Populacija je ocenjena na 210.000 – 340.000 parov. Gnezdi v 36 evropskih državah, in sicer v najširšem biogeografskem razponu med vsemi vrstami iz rodu *Sterna*. V celinskih predelih za gnezdišča izbira prodnate ali peščene otočke na rekah, ribnikih ali jezerih, polotočke in peščene sipine. Najraje izbira gole in neporasle predele. Gnezdi tudi v antropogenih okoljih, kot so soline, gramoznice, betonske ploščadi, splavi. Na območje Slovenije se priseli v drugi polovici aprila, odseli pa v začetku oktobra. Gnezditi začne v začetku maja. Je monogamna, pari niso stalni. Gnezdi na tleh, kolonijsko, redko tudi solitarno. Gnezdo je nizka jamica, ki jo obloži z razpoložljivim materialom (vejice, školjčne lupine). V leglu ima

2

2: Navadna čigra (*Sterna hirundo*) – odrasla v poletnem perju
foto: Iztok Škornik

3

3: Mala čigra (*Sternula albifrons*) – odrasla v poletnem perju
foto: Kajetan Kravos

4: Beloperuta čigra (*Chlidonias leucopterus*) – odrasla v poletnem perju
foto: Kajetan Kravos

5: Črna čigra (*Chlidonias niger*) – odrasla v poletnem perju
foto: Kajetan Kravos

5

7

8

4

6

6: Črna čigra – mladosten osebek
foto: Ivan Kogovšek

7: Črnonoga čigra (*Gelochelidon nilotica*) – odrasla v poletnem perju
foto: Atanasio Fernández Gracia

8: Kričava čigra (*Sterna sandvicensis*) – odrasla v poletnem perju
foto: Tone Trebar

9: Kričava čigra – odrasla v zimskem perju
foto: Kajetan Kravos

9

10

10: Kaspijska čigra (*Hydroprogne caspia*) – odrasla v zimskem perju
foto: Sergey Yeliseev

11: Belolična čigra (*Chlidonias hybrida*) – odrasla v poletnem perju
foto: Alen Ploj

11

1-3 jajca, redko tudi več, ki jih vali 21-22 dni. Mladiči so v gnezdu različno stari, hranita pa jih oba starša. Mladiči poletijo po 22-28 dneh, samostojni postanejo po dveh do treh mesecih.

Pojavljanje v Sloveniji: O navadni čigri je Othmar Reiser leta 1925 zapisal, da naseljuje številne otočke in peščene ter prodnate brežine Drave. Prvi podatek o gnezdenju na območju Slovenije je iz leta 1921, ko je bilo najdeno gnezdo ob Dravi pri vasi Loka. Podrobnejših podatkov o razširjenosti in številčnosti navadne čigre iz tega obdobja sicer ni. Toda glede na tedanjo podobo slovenskih rek in ekološke zahteve navadne čigre si lahko mislimo, da je bila na začetku 20. stoletja precej razširjena in pogosta gnezdilka spodnjega toka Drave, gotovo pa tudi Dravinje, Mure in Save. Te reke so med rednim poplavljanjem nanašale prodišča in sipine in ustvarjale otočke - naravna gnezdišča navadne čigre. Šele iz leta 1977 je naslednji podatek o gnezdenju, in sicer z dravskega prodišča pri Markovcih. To je obenem tudi zadnje dokumentirano gnezdenje navadne čigre v njenem popolnoma naravnem habitatu. Leta 1969 je na Dravi začela obratovati hidroelektrarna Zlatoličje, leta 1978 pa Formin. Z zajezitvijo Drave se je končala naravna rečna dinamika (redne poplave), stara prodišča so se začela zaraščati, nova pa niso nastajala več. Zaradi spremenjene transportne sposobnosti se je plodnost reke zmanjšala za 50-300 krat v primerjavi s stanjem pred energetske izrabo. Prodišča z zadnjo omenjeno kolonijo so po regulaciji stare Drave nizvodno od jezua v Markovcih izginila, z njimi pa tudi kolonija. Epoha gnezdenja na naravnih rečnih prodiščih, sipinah in otočkih je bila takrat končana. Danes v Sloveniji gnezdi 140-250 parov navadnih čiger, od tega 80-145 parov na reki Dravi (Ptujsko jezero, bazeni za odpadne vode nekdanje Tovarne sladkorja, Ormoško jezero), 40-70 parov v Sečoveljskih solinah, 15-20 parov v Škocjanskem zatoku, do 12 parov v gramoznici Vrbina, drugod pa gnezdi neredno (Gajševsko in Perniško jezero, gramoznica Tržec). Vsa gnezdišča so antropogenega nastanka in povsem odvisna od rednega naravovarstvenega upravljanja (košnja umetnih otokov na Ptujskem jezeru, izdelava gnezdilnih splavov oziroma otočkov ipd.).

Mala čigra (*Sternula albifrons*)

Je majhna čigra (21-25 cm) z belim čelom, črno kapo, sivim hrbtom in perutmi ter rumenim kljunom s črno konico. Noge so oranžne ali oranžno-rumene. Evropa pokriva manj kot polovico njenega celotnega naseljitvenega območja in tudi njena populacija v Evropi je majhna, saj šteje manj kot 55.000 parov. Medtem ko je v letih 1970-1990 populacija drastično upadla, se je kasneje ponovno povečala. Vendar je bilo to izraziteje za obmorske populacije kot za celinske. Njena gnezditvena ekološka niša je še ožja od navadne čigre. Gnezdi na povsem golih tleh, na poljih ali otočkih, vsega nekaj centimetrov nad vodno gladino. Podlaga je lahko blatna, prekrita s školjkami, ob rekah je praviloma peščena. Zaradi tega ji gnezda pogosto poplavi voda ali pa so uplenjena. Njena celinska populacija v Sloveniji, s specifičnimi rečnimi prilagoditvami, je izginila, obalna pa se je v zadnjem času okrepila.

Pojavljanje v Sloveniji: Mala čigra gnezdi v Sečoveljskih solinah, kjer njena populacija šteje 25-35 parov. Pred letom 1979, ko je bilo zgrajeno Ptujsko akumulacijsko jezero, je gnezdila tudi na prodiščih reke Drave. Gnezdenje je bilo ugotovljeno še v letu 1979 pod jezom Ptujkega jezera v Markovcih ter leta 1981 v mešani koloniji navadne čigre in rečnega galeba v bazenih za odpadne vode nekdanje Tovarne sladkorja, vendar je bilo slednje neuspešno zaradi dviga talne vode v času valjenja. Po letu 1981 mala čigra na Dravi ni več gnezdila.

Črna čigra (*Chlidonias niger*)

Je majhna (22-26 cm), zelo družabna močvirska čigra, ki jo prepoznamo po črni glavi in trebuhu, temno sivih perutih in hrbtu, belem podrepnem perju in svetlo sivi spodnji strani peruti. Kljun je črn, z rahlim rdečim pridihom, ravno tako noge. Evropa obsega manj kot polovico njenega svetovnega gnezditvenega območja razširjenosti, populacija pa je v obdobju med letoma 1970 in 2000 upadala. Pogostejša je v vzhodni in SV Evropi. Gnezdi kolonijsko na celinskih ali brakičnih, dokaj plitvih vodah, ki so bogato obraščene s plavajočim rastlinjem, npr. na jezerih, zaraščenih kanalih, mirnih delih rek, mrtvicah in močvirjih. Če se v času gnezdenja vodno telo presuši, starša pre-

neseta mladiče na primerno mesto (npr. zaraščen otok), lahko tudi precej daleč. Obramba kolonije je skupinska, z zračnimi napadi in iztrebljanjem na potencialnega plenilca. Hranijo se predvsem z žuželkami, ki jih lovijo tik nad vodo ali pa jih pobirajo z vodne gladine. Redkeje lovijo ribe in dvoživke. Večina evropske populacije prezimuje v zahodni Afriki, del ruske populacije pa ob Črnem in Kaspijskem morju. Jesenska selitev se prične že konec junija in je najbolj izrazita julija in avgusta. Poteka tako podnevi kot ponoči, lahko na zelo velikih višinah. Črne čigre se na poti v velikem številu (do 100.000 osebkov) zbirajo na tradicionalnih prehranjevališčih, kot sta izliv reke Elbe v Nemčiji in jezero IJsselmeer na Nizozemskem. Spomladanska selitev se prične konec marca in poteka po rahlo drugačni poti kot jesenska.

Pojavljanje v Sloveniji: Črna čigra se v Sloveniji pojavlja le v času selitve, zlasti pogosta je na večjih vodah SV Slovenije spomladi med sredino aprila in koncem maja. V tem času reko Dravo – predvsem Ptujsko in Ormoško jezero – preleti 3.500-16.000 teh ptic, precej manj pa se jih seli čez Cerkniško jezero, kjer je njihovo pojavljanje odvisno od gladine vode (kadar je vode veliko, lahko v enem dnevu naštejemo do 1.500 osebkov), in zadrževalnik Medvedce (250-750 osebkov, redko 1.000 osebkov hkrati). Razpršeno in v bistveno manjšem številu se pojavlja tudi na nekaterih drugih vodah po Sloveniji.

Belolična čigra (*Chlidonias hybrida*)

Je največja od treh močvirskih čiger (24-28 cm), ki se pojavljajo v Sloveniji, s črno kapo, belimi lici in grlom, pepelnato sivim hrbtom, temno sivim trebuhom, ki na bokih prehaja v skoraj črno barvo, in belim podrepnim perjem. Kljun in noge so umazano rdeči. Evropa pokriva manj kot polovico njenega svetovnega gnezditvenega območja razširjenosti, večina evropske populacije je v južnem in vzhodnem delu. Gnezdi v podobnem okolju kot črna čigra, vendar ima rada toplejša območja in malce manj zaraščene vode. Gnezda zgradi na kopicah vodnega rastlinja, lokvanjev ali blatnikov, ali pa so plavajoča. Ponekod so kolonije v bližini kolonij drugih čiger ali galebov, zelo rada gnezdi v bližini ponirkov. Mladiči, ki gnezdo zapustijo v starosti 4-10 dni, v lebdečem letu kasneje va-

dijo pobiranje vejic in odpadlih listov z vodne površine. V kolonijah ni napadalna in mirno vali vpricho človeka. Najpomembnejše gnezdišče na Balkanu je Skadarsko jezero z več kot 1.000 gnezdečimi pari. Prezimuje v tropskih delih zahodne Afrike, v manjšem številu v Sredozemlju, pripadnice te vrste iz vzhodne Evrope pa tudi na Bližnjem vzhodu. Prehranjuje se z žuželkami, majhnimi ribami in dvoživkami. Umazan plen včasih pred zaužitjem umije.

Pojavljanje v Sloveniji: Belolična čigra se v Sloveniji pojavlja le v času selitve. Najbolj številčna je na reki Dravi, kjer se med sredino aprila in koncem maja seli 50-250 osebkov. Drugod je redek preletnik in poletni gost.

Beloperuta čigra (*Chlidonias leucopterus*)

Je majhna (20-24 cm) močvirska čigra večinoma črne barve, z belimi krovci, trtico in repom. Podperutno perje je v predelu krovcev črno, letalna peresa pa so svetlo siva. Kljun je črn z rdečim pridihom, noge pa živo rdeče. Evropa obsega manj kot četrtino njenega svetovnega gnezditvenega areala. Gnezdi kolonijsko na naravno poplavljenih travniščih ali močvirjih, izogiba pa se ribnikom in drugim antropogenim vodnim telesom. Zahodnopalearktična populacija prezimuje na celinskih vodah tropskega dela Afrike. Prehranjuje se zlasti z žuželkami, ki jih pobira z vodne površine, redkeje kar v zraku. Ponekod v Rusiji lovi žuželke odmaknjeno od vode, nad stepami, na prezimovališčih pa pleni tudi kobilice, ki bežijo pred naravnimi požari.

Pojavljanje v Sloveniji: Beloperuta čigra se v Sloveniji pojavlja le v času selitve. Med sredino in koncem aprila jo je mogoče opazovati v mešanih jatah s črnimi in beloličnimi čigrami na reki Dravi (50-250 osebkov, največje hkrati zabeleženo število je 120 osebkov na Ptujskem jezeru), drugod po Sloveniji (npr. Cerkniško jezero) pa je precej redkejša.

Kričava čigra (*Sterna sandvicensis*)

Je velika čigra (37-43 cm) s črno, nazobčano kapo, katere čelni del se pozimi obarva belo, dolgim črnim kljunom z rumeno konico ter svetlo sivim hrbtom in perutni. Noge so umazano rdeče. Gnezdi v obalnih predelih celotne Evrope, na peščenih ali kamnitih otokih, peščinah, školj-

12: Odrasla (levo) in mladostna belolična čigra (desno)
foto: Alen Ploj

13

14

13: Bengalska čigra (*Sterna bengalensis*) – odrasli v zimskem perju
foto: Sandeep Gangadharan

14: Čigre so kolonijske gnezdilke, ki gnezdiijo na nedostopnih mestih; belolične čigre si na primer gnezda spletejo kar na plavajočih listih lokvanjev sredi jezera.
foto: Damijan Denac

čiščih ali deltah ob sredozemski, atlantski in črnemorski obali. Potrebuje bistro, dokaj plitvo vodo z obilico rib. Za ribami se potaplja pet do deset metrov globoko. Mesta kolonij se zaradi naravnih razlogov (erozija, zaraščanje, napihani pesek) ali pa človeških motenj pogosto spreminjajo. Z gnezdenjem začne običajno šele v tretjem letu starosti. Prezimuje ob zahodni obali Afrike, na Črnem morju in v Sredozemlju. Na selitvi je mogoče pogosto videti družine, v katerih starša še vedno hranita mladiče (v skrajnih primerih celo do januarja naslednje leto).

Pojavljanje v Sloveniji: Kričava čigra se v Sloveniji pojavlja skoraj izključno na Obali. Glede na podatke IWC pri nas prezimuje 15 do 50 osebkov, ki se pojavljajo raztreseno vzdolž celotne obale. Lepo jih je mogoče opazovati med počitkom na bojah pred Sečoveljskimi solinami ali Strunjanom. Iz notranjosti Slovenije so dokumentirana le štiri opazovanja - dve z Drave, eno s Save in eno s Cerknjskega jezera.

Kaspijska čigra (*Hydroprogne caspia*)

Je zelo velika čigra (48-55 cm), ki po postavi in načinu leta spominja na galeba. Glava ima črno kapo, hrbet in peruti so sive, spodnji del telesa je bel. Kljun je močan in krvavo rdeč, noge pa črne. Po obarvanosti od daleč spominja na ogromno navadno čigro. Na terenu jo navadno prej slišimo kot vidimo. V Evropi, ki pokriva manj kot četrtino njenega svetovnega območja razširjenosti, gnezdi ob Baltiku ter na jugovzhodu. Vezana je na obalne predele, kjer naseljuje skalne ali peščene otoke, sipine in školjčičišča, blizu gnezdišč pa potrebuje obsežne bistro, plitve, stoječe ali počasi tekoče vode, kjer lovi. Včasih se med lovom pojavlja tudi več 10 km daleč od kolonij v notranjosti celin. Zelo rada gnezdi v bližini kolonij galebov, zlasti rjavega galeba (*Larus fuscus*), ali drugih čiger. Evrazijska populacija prezimuje v Nigru in ob Gvinejskem zalivu, majhen del baltske in črnemorske populacije pa v Sredozemlju. Selitev pogosto poteka v družinskih skupinah, ki jih sestavljajo starši z enim do dvema mladičema, sicer pa niso preveč družabne. Starša skrbita za mladiče še šest do osem mesecev zatem, ko poletijo. Prehranjujejo se z ribami, redkeje nevretenčarji, plen občasno ukradejo galebom ali

drugim čigram, ponekod pobirajo mrtve ribe iz ribiških mrež.

Pojavljanje v Sloveniji: Kaspijska čigra se v Sloveniji pojavlja le v času selitve, in sicer razpršeno po notranjosti (Cerknjsko jezero, Šaleška jezera, zadrževalnik Medvedce, Drava), nikjer pa ni pogosta. Največja do sedaj opazovana jata je štela 10 osebkov in je bila med skupinskim lovom opazovana v začetku septembra 2009 na zadrževalniku Medvedce.

Črnonoga čigra (*Gelochelidon nilotica*)

Je velika čigra (35-42 cm) z bleščečo črno kapo, belimi lici in trebuhom, sivim zgornjim delom telesa ter črnim kljunom in nogami. Po velikosti je podobna kričavi čigri. V Evropi, ki pokriva manj kot četrtino njenega svetovnega območja razširjenosti, gnezdi v južnem in vzhodnem delu, njena populacija je zaradi stalnega upadanja med letoma 1970 in 2000 ranljiva. Gnezdi na obalah, ob izlivih rek, v obalnih lagunah, pa tudi na jezerih, rekah in močvirjih v notranjosti. Mladiči že v nekaj dneh po izvalitvi zapustijo gnezdo in se skrijejo v gosti rastje, lahko tudi več sto metrov od gnezda. Prehranjuje se ob vodah ali pa nad travniki, njivami, ponekod sledi oračem, lahko tudi peš. Od vseh predstavljenih čiger je prehransko najmanj vezana na vode. Prezimuje v Afriki in na Bližnjem vzhodu.

Pojavljanje v Sloveniji: Črnonoga čigra se v Sloveniji pojavlja le v času selitve, pa še takrat je izjemno redka, saj je bila doslej zabeležena le osemkrat. Opazovana je bila predvsem ob Obali (Sečoveljske soline, Škocjanski zatok), izjemoma v notranjosti Slovenije (na Ptujskem jezeru maja 1997).

Bengalska čigra (*Sterna bengalensis*)

Je velika čigra (33-40 cm), ki po merah ustreza kričavi čigri. Kapo je črna (zunaj gnezditve na čelu bela), na zatilju podaljšana v rese, hrbtni del telesa je svetlo siv, spodnji pa bel. Njen dolgi kljun je oranžen, noge črne. Gnezdi na otokih, obalah in koralnih grebenih v tropih in subtropih, v Evropi njena populacija šteje dva do tri pare. Mladiči v starosti enega tedna oblikujejo t.i. »vrtce«, v katerih jih

varuje nekaj staršev. Vsak izmed njih hrani le svoje mladiče, navadno še do pet mesecev zatem, ko poletijo. Kolonije lahko štejejo tudi do 2.000 parov, vendar se število parov v njih zaradi nizke stopnje zvestobe gnezdišču med leti zelo spreminja. Sredozemska populacija se pozimi ob severni obali Afrike pomakne v zahodno Afriko, pri čemer le izjemoma zaide na severne obale Sredozemlja. Prehranjuje se z majhnimi ribami in raki, ki jih lovi v plitvi vodi, pogosto v velikih jatah z drugimi čigrami.

→ Postanite član DOPPS, pridružite se nam!

Želite prispevati k ohranjanju našega naravnega bogastva in k povečanju družbene veljave varstva ptic in narave? Morda želite aktivno sodelovati v ornitoloških in naravovarstvenih projektih? Ali pa si želite le prijetne družbe z drugimi ljubitelji ptic in narave?

Vse to vam prinaša članstvo v Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Poleg že omenjenih možnosti se boste lahko brezplačno udeleževali številnih izobraževalnih izletov in predavanj širom Slovenije ter prejeli revijo Svet ptic, prvo slovensko poljudno revijo o pticah. Mogoče vas zanima strokovno delo in se boste odločili še za revijo *Acrocephalus*.

Naše poslanstvo je varovanje ptic in njihovih habitatov. Tega uresničujemo s skupnimi močmi, zato je prav vsak posameznik pomemben člen verige, v kateri lahko pripomore k varstvu narave.

Svojo namero o včlanitvi sporočite na naš naslov: **DOPPS, p.p. 2990, 1001 Ljubljana, e-pošta: dopps@dopps.si ali nas pokličite na 01/426 58 75.** Poslali vam bomo pristopni paket. Postalni boste del organizacije, ki deluje v javnem interesu varstva narave in je partner svetovne zveze za varstvo ptic BirdLife International.

S tem boste storili uslugo pticam, naravi in nenazadnje tudi ljudem.

Pojavljanje v Sloveniji: Bengalska čigra je bila v Sloveniji doslej opazovana trikrat, in sicer leta 1993 na Ormoškem jezeru ter v letih 2004 in 2005 v Sečoveljskih solinah, vsakič v juniju. Njena najbližja redno zasedena gnezdišča so v Libiji, znana pa so občasna gnezdenja iz južne Evrope (Padska nižina, delta reke Ebro), Francije in Velike Britanije, kjer je gneznila v mešanem paru s kričavo čigro. ●

KAVARNA *Union*

*Prostor jutranje kave uglednih meščanov
že od leta 1905.*

- sladke dobrote s tradicijo stoletnih receptur
- priznana odlična kava, velika izbira čajev, prigrizki
- dnevno časopisje in revije
- večerne gledališke, kabarejske in varietejske predstave

Vljudno vabljeni!

Odpri: od ponedeljka do sobote od 9. do 17. ure,
v času prireditve pa od 19. do 24. ure.
Lokacija: center Ljubljane,
prilžje Grand Hotela Union, Miklošičeva 1, Ljubljana
T: 01 308 1972, W: www.gh-union.si

Naložba v vašo prihodnost
OPERACIJA TRNOVA FINANCIJATA EVROPSKA UNIJA
operacija iz evropskega proračuna

Indijski Gujarat

»Tu smo zaradi ptic in ne levov ...«

// Dragan Simić (prevod Petra Vrh Vrezec)

Površina Indije: 3.287.263 km²

Površina Gujarata: 196.077 km²

Št. prebivalcev Indije: 1.210.193.422 (2011)

Št. prebivalcev Gujarata: 60.383.628 (2011)

Št. vrst ptic Indije: 1.300

Št. vrst ptic Gujarata: 540

Št. endemičnih vrst ptic Indije: 42

Zanimive živali:

langur (*Simnopithecus* sp.), rezus (*Macaca mulatta*), navadni šakal (*Canis aureus indicus*), volk (*Canis lupus pallipes*), bengalska lisica (*Vulpes bengalensis*), indijski mungi (*Herpestes edwardsii*), mali indijski mungi (*Herpestes javanicus*), progasta hijena (*Hyaena hyaena*), džungelska mačka (*Felis chaus*), azijski lev (*Panthera leo persica*), leopard (*Panthera pardus*), azijski osel (*Equus hemionus khur*), evrazijska divja svinja (*Sus scropha davidi*), čital (*Axis axis*), zambar (*Cervus unicolor*), nilgav (*Boselaphus tragocamelus*), jelenja antilopa (*Antelope cervicapra*), štiriroga antilopa (*Tetracerus quadricornis*), močvirski krokodil (*Crocodylus palustris*)

Zanimive vrste ptic Indije:

Indijo naseljuje prek 1.000 vrst ptic, od teh je približno 40 endemičnih, rožnoglava raca (*Rhodonessa caryophyllacea*) in himalajska prepelica (*Ophrysia superciliosa*) sta domnevno izumrli, puščavski tekalec vrste *Rhinoptilus bitorquatus* in gozdni čuk (*Heteroglaux blewitti*) pa sta po več kot stoletju ponovno odkriti vrsti

Zanimive vrste ptic Gujarata:

V Gujaratu preživlja pomemben delež svetovne populacije deviškega žerjava (*Anthropoides virgo*) in žerjavov (*Grus grus*) ter gnezdi polovica skupne populacije ogrožene droplje *Eupodotis indica*. V pušča- vi Kutč gnezdi pomembna populacija ogrožene indijske droplje (*Ardeotis nigripes*), tako tudi sarus (*Grus antigone*), tu pa je tudi edino stalno gnezdišče kolonije ogroženega malega plamenca (*Phoenix minor*) v Indiji. V zimskem času tu opazujejo dve veličastni vrsti orlov, kraljevega orla (*Aquila heliaca*) in velikega klinčaka (*A. clanga*).

Habitati Gujarata: velika slana puščava Kutč, suhi listnati gozdovi (Nacionalni park GIR), stepe (Nacionalni park Velavadar), tropsko grmičevje in dolge obale z dvema velikima zalivoma, številni estuariji in mangrove

Odpiram svojo indijsko beležnico: Ahmedabad, Gujarat, zahodna Indija. Prva beležka nosi datum 24. november 2010 in v njej piše "izmirski gozdomec (*Halcyon smyrnensis*) 1". To je bila zame nova vrsta, ki sem jo že davno neuspešno iskal na robu njenega območja razširjenosti v zahodni Turčiji. Porbandar je bila naslednja postaja na ptičarski turneji v organizaciji lokalnega poznavalca Arpita Deomurarija (www.wildBone.in/) in vodnika Čiraga Solankija – Čikua. Predstavili so nam pristanišče in rojstni kraj Mahatme Gandhija. Vzdož obale so se nizale lagune, nekatere povezane z Arabskim morjem in slane, druge ločene od morja in sladkovodne. Tu sem imel priložnost opazovati skoraj vse vodne ptice v tej regiji. Videl sem približno 70 vrst. Mojo pozornost je pritegnilo 45 kodrastih pelikanov (*Pelecanus crispus*), večje število žerjavov (*Grus grus*), 4.000 deviških žerjavov (*Anthropoides virgo*) in vse tiste vrste ptic, ki so v smrtonosni senci številnih vetrnih turbin.

Zemljevid: Uporabljen z dovoljenjem »The General Libraries, The University of Texas at Austin«.

1: Kritično ogroženi azijski lev (*Panthera leo persica*)

2: Mlada Indijka v indijski noši si je za poročno slavlje v Dasadi okrasila roke.

3: Indijci zaradi vere ne smejo uživati govejega mesa, zato poginjeno govedo odpeljejo na deponijo.

4: Pri načrtovanju poti je treba imeti v mislih, da so na cestah motorne rikše, številna motorna kolesa, tovornjaki, krave, vodni bivoli in psi.

5: Evrazijska divja svinja (*Sus scropha davidi*)

6: Letovišče Rann Riders v Dasadi

7: Nacionalni park Gir je največji kompleks suhih listnatih gozdov v zahodni Indiji.

foto: Dragan Simić (1, 3-7), Dušanka Stoković-Simić (2)

8

8: Izmirski gozdomec (*Halcyon smyrnensis*) je bila prva ptica v ornitološki beležnici.
foto: Dragan Simić

9: Pogosto smo naleteli na majhne črede čitalov (*Axis axis*), ki so med najbolj številnimi sesalci parka.
foto: Matt Wilson

Nacionalni park Gir – gozdni ornitološki raj

Nacionalni park Gir je največji kompleks suhih listnatih gozdov v zahodni Indiji in radovednim obiskovalcem ponuja možnost ogleda 38 vrst sesalcev, 37 vrst plazilcev in skoraj 300 vrst ptic. Vendar za večino obiskovalcev tu obstaja samo ena vrsta – zadnja populacija kritično ogroženega azijskega leva (*Panthera leo persica*). Precej neprijetno je bilo zato poslušati vprašanja iz mimovozečega džipa: »Ste videli leve?« »Smo, in? Mi smo tu zaradi ptic!« Večina vodnikov zato pozna samo sesalce, tisti, ki naj bi poznali ptice, pa vam znajo pokazati le najbolj pogoste in številne vrste, ki ste se jih lahko naučili razlikovati že prvi dan. Zagotovilo, da gremo po parku z izkušenim vodnikom, ki nam bo pokazal sove, smo zato sprejeli z zadržkom.

Z odprtim džipom smo se peljali po tlakovani cesti skozi sušni gozd. Iz bližnjega drevesa so nam izrekli dobrodošlico langurji, detel vrste *Dinopium benghalense*, sledili so muhar *Cyornis tickelliae* in šikra (*Accipiter badius*) na akaciji ob cesti. Najštevilnejši sesalci parka so čitali (*Axis axis*) in zambarji (*Cervus unicolor*), pogosto smo naleteli na majhne črede. Presenetili so me divji osebki pava (*Pavo cristatus*), ki so brskali po suhem listju ob cesti, saj sem pava vaje srečevati kot okrasno »perutnino«. Prečkali smo greben in se spustili v dolino ene izmed sedmih rek, kolikor jih priteče skozi Gir. V času sušnega obdobja je težko priti do površinske vode, zato je uprava parka zgradila štiri akumulacije in z nizko betonsko pregrado zajezila reko, ki je ustvarila jezero. Iz vode so gledali želvi oklepi, ob obali je skakal dajalski drozg (*Copsychus saularis*), na bližnjih vejah je sedel smaragdni čebelar (*Merops orientalis*), v krošnji nad njim kravja čaplja (*Bubulcus ibis*), na blatnih tleh indijska priba (*Vanellus indicus*), v grmu za menoj pa se je z mano

9

igrala skrivalnice ... beloprsna tukalica (*Amaurornis phoenicurus*). Skrivala se je za kamenje in rastlinje in se prikazala le za trenutek, nato pa se ponovno skrila. V blatu se je valjal močan samec zambarja. Pozornost smo preusmerili na perzijskega sršenarja (*Pernis ptilorhynchus*), nato pa na orla *Nisaetus cirrhatius*. Ob cesti je stala evrazijska divja svinja (*Sus scropha davidi*). Ista vrsta kot pri nas, a drugačne postave in druge podvrste. Pod vejo je bila znana ptica ... samica kosa (*Turdus merula*). Podvrsta *Turdus merula simillimus* je pred kratkim dobila status nove vrste - indijski kos.

Skozi mrak so se premikali trije šakali (*Canis aureus indicus*). Čas obiska parka je omejen na dve uri in pol vsako jutro in večer in voznik mora za preseženi čas plačati kazen. Naš voznik je zato pospešil. Pot so nam sekali čitali, a se zaradi njih nismo ustavljali, ker smo jih videli že večkrat. Občasno smo vozili tako hitro, da je obstajala nevarnost naleta na divjad na cesti. In potem smo se ustavili brez pravega razloga. Vodnik je s prstom kazal v krošnjo nad glavo. Dve indijski sovi (*Strix ocellata*). Res je poznal svoje sove! Dve veliki sovi sta stali na veji tik nad nami in na sosednjem drevesu še ena. Po nekaj minutah smo nadaljevali. Vodnika smo od tod naprej gledali drugače in obžalovali, da ga nismo najeli že prej. Po vrtoglavi vožnji smo se ustavili še enkrat. Naš pogled je vodnik usmeril na indijsko podhujko (*Caprimulgus asiaticus*). Po divji vožnji smo skoraj pozabili, da nam je bila obljubljena še ena sova. Vendar smo se spet ustavili in vodnik Manoč nam je pokazal duplo na polovici višine bližnjega drevesa, iz katerega je kukal lesni skovik (*Otus bakkamoena*). Razlogov za ustavljanje ni bilo več in sledila je spet jelenom smrtno nevarna vožnja proti izhodu parka. Bil sem zadovoljen s številom videnih ptic v parku in strinjal sem se z besedami indij-

10

11

12

skega ornitologa Salim Alija, da so levi edini razlog, da Nacionalni park Gir ni ornitološka destinacija.

Puščava – na lovu za stepskimi pribami

Na poti v Dasad, vasico na robu slane puščave in rezervata Kutch, sta nas preletela dva egiptovska jastreba (*Neophron percnopterus*). To je vrsta s številko 162 na mojem seznamu v indijski beležnici. V Dasadi smo se sprehodili skozi gaj evkaliptusov, kjer se ob mraku zbere na tisoče aleksandrov (*Psittacula krameri*), zelenih papig, ki naj bi jih od tod v Evropo prinesli vojaki Aleksandra Velikega. Prespali smo v letovišču Rann Riders. Naslednjega dne smo bili ob 6.30 že na odprtem džipu in se peljali v Malo slano puščavo Kutch, ki obsega 5.000 km². Jutro je bilo precej mrzlo, še posebno zaradi odprtega vozila, ki je švigalo mimo nizkega trnatega grmičevja. Nenadoma je Sem, naš voznik in vodnik, brez najave zavil med grmovje in vijugal mimo njih ... Videli smo še eno sovo, močvirsko uharico (*Asio flammeus*; redko vrsto v Srbiji, ki je še nisem videl) in potem še eno. Spet smo prišli na »cesto« in na bližnjem grmu opazili puščavskega kupčarja (*Oenanthe deserti*). Še malo ovinkarjenja in pred nami je stal azijski osel (*Equus hemionus khur*). Osamljeni samec nas je pogledal, videl, da zanj nismo zanimivi (beri: nismo samice) in počasi odšel. Danes živi v tej puščavi le še preostanek tri in pol tisoč teh živali. V bližnjem grmu smo opazili postovko (*Falco tinnunculus*) in malo naprej drongo vrste *Dicrurus macrocercus*. S tal je zletela kostanjeva stepska kokoška (*Pterocles exustus*), jerebici podobna ptica, ki tako kot golob pije vodo s kljunom, potopljenim vanjo, v nasprotju z drugimi pticami, ki naredijo požirek vode in vržejo glavo nazaj, da jo pogoltnejo. Pred nami je kot privid prek golih in od nedavnega monsuna blatnih tal izginjala čreda oslov.

Prispeli smo v spodnji del slane puščave, ki je bila še vedno prepojena od nedavnega deževja. Do tu smo se vozili po robovih nekoliko višjih področij, potem po sredini, torej po blatu. V glavo mi je šinila misel: Kaj če se zakopljemo v blato? Bomo morali počakati, da nam pošljejo nov džip, in naj tega izvlečejo kot pač sami znajo? Prišli smo v najbolj zamočvirjeni del območja. Vodnik Sem ni niti pomislil, da bi nas opozoril na zaščito daljnogledov in leč kamer (za blatna oblačila me ni skrbelo). Zaradi tega sem se jezil nanj še naslednjih nekaj ur ...

Končno smo se pripeljali do bolj suhega območja puščave. Tu nas je čakala droplja vrste *Chlamydotis macqueenii*, samec in ... ena, dve ... štiri samice na odprti površini ob grmovju – 168. vrsta na mojem seznamu indijskih vrst ptic. Malo pozneje smo opazili puščavsko lisico (*Vulpes vulpes pusilla*) z zelo velikimi ušesi in smrdokavro (*Upupa epops*). Vodnik je medtem umival blatno vetrobransko steklo. Vzpeli smo se na hrib, kjer smo opazovali samce nilgava (*Boselaphus tragocamelus*) med obiranjem listnih brstov. Slana puščava ima ravna in slana tla, kjer ne raste nič, in pa rahlo dvignjene predele, s katerih vodo in z njo raztopljene soli delno odplavlja in so zato obrasli z nizko travo in bodičastim grmičevjem. Tu je postavala čreda oslov, ki so med nami vzdrževali stalno razdaljo. Osli lahko preživijo v divjini po zaslugi travnih otokov. Na vrhu drevesne krošnje je čepel velik orel, nismo bili prepričani, kateri, zato smo čakali na vzlet. Končno - kačar (*Circaetus gallicus*).

Ko sem stegnil roko proti ključu za prepoznavanje ptic, sem ugotovil, da se je dobro namočil in skoraj plava v vodi, ki se je med umivanjem vetrobranskega stekla zlila na polico, kjer sta bili položeni knjiga in beležka z zapiski opazovanj. V tistem trenutku se mi je vodnik pošteno zameril! Naslednjega sem opazoval kratkoprsteža škrljančka (*Calandrella brachydactyla*) - pri nas v Sr-

10: Vodnik po parku Gir je dobro poznal sove. Pokazal nam je dve indijski sovi (*Strix ocellata*).

11: Smaragdni čebelar (*Merops orientalis*)

12: Mala slana puščava Kutch obsega 5.000 km² in ponuja pravo ornitopustolovstvo.

foto: vse Dragan Simić

13

14

13: Jelenja antilopa (*Antilope cervicapra*) in nilgav (*Boselaphus tragocamelus*)

14: Bramanski čuk (*Athene brama*)

15: Azijski osli (*Equus hemionus khur*) lahko preživijo v divjini po zaslugi travnih otokov.

16: Kritično ogrožene stepske pribe (*Vanellus gregarius*) gnezdiyo le okoli pašnikov, kar kaže na navezanost vrste na prostoživeče kopitarje.

17: Črnobeli pasat (*Ceryle rudis*)

foto: vse Dragan Simić

biji zelo redko vrsto, medtem ko sem jo tukaj gledal v stoglavih jatah. Sledili so močvirski lunj (*Circus pygargus*), bleđi srakoper (*Lanius isabellinus*), rjasta kozarka (*Tadorna ferruginea*) – končno, neuspešno sem jo iskal po Turčiji, in druga toploljuba vrsta, rjasta kanja (*Buteo rufinus*). Ko smo zapustili puščavo in prišli na asfaltno cesto, sem v rokah na vetru držal določevalno knjigo in beležko, da bi se posušili, in v sebi preklinjal vodnika. Nenadoma smo se ustavili in vodnik nas je opozoril na ljubkega bramanskega čuka (*Athene brama*). Kako naj bi bil še jezen nanj?

Naslednjega dne, decembrskega popoldneva v Dasadi, smo se z džipom vozili mimo kameljih zapreg po dostojno asfaltirani cesti med pšeničnimi polji proti severovzhodu. Cilj tega dne so bile kritično ogrožene stepske pribe (*Vanellus gregarius*). Na žicah ob cesti so čepele indijske zlatovranke (*Coracias benghalensis*), malo naprej smo opazili nekaj bramanskih škorcev (*Sturnia pagodarum*), v travo so se skrili jerebičji frankolini (*Francolinus pondicerianus*), na poljih so stale volnovrate štokrlje (*Ciconia episcopus*) in srednje bele čaplje (*Mesophoyx intermedia*) ter v daljavi dva sarusa (*Grus antigone*). Veliki ptici, dvakrat večji od »naših« žerjavov, zame tretja in zadnja vrsta žerjavov, ki so bili tu opaženi. Sem je ustavil džip na mostu čez kanal in vseh šest potujočih nas je z daljnogledom preiskovalo polje. Zaradi neznanega razloga stepske pribe ne prezimujejo v svojih naravnih habitatih, ampak sredi njive komaj kaljene pšenice. Pokazale so se samo indijske pribe, o stepskih ni bilo sledi. Peljali smo se po nasipu, džip se je močno nagibal, in prišli do kanala. Indijskih prib je bilo še vedno veliko, vendar ni bilo ne duha ne sluha o stepskih! Sem nas je tolažil, da so vedno tam in da jih je bilo prejšnji teden 26. Pomislil sem na to, kar navadno pomislim v Srbiji ... ampak v Indiji domačini na srečo ptic ne lovi-

jo in so vegetarijanci! Zakaj jih torej ni? Preiskovali smo njive vzdolž kanala. Kritično ogrožena vrsta bi bila krona desetih dni potovanja. Ko bi jo videli, bi lahko odložili daljnogled. Morali smo jo videti, saj obstaja tveganje, da se populacija v roku treh generacij zmanjša za 80 % (uradna opredelitev te kategorije ogroženosti). Kljub prostranim stepam srednje Azije stepske pribe gnezdiyo samo okoli pašnikov, kar kaže na navezanost vrste na prostoživeče kopitarje, npr. jelenje antilope (*Antilope cervicapra*) in sajge (*Saiga tatarica*), ki s pašo vzdržujejo pašnike. S prekomernim izlovom in posledično propadom populacije divjih oslov in antilop bi tudi pribe izgubile, če se ne bi zadrževale ob čredah domačih živali. Na pojav je opozoril Alfred Brehm leta 1875, saj je stepske pribe vedno našel v jatah ob nomadskih postojankah. Te pribe so jajca legle na iztrebke konj ali krav, morda tudi zaradi toplote, ki se je sproščala ob gnitju iztrebka. Kolega je približno 600 metrov stran opazil 15 stepskih prib v letu. Sedli smo v džip in vidno razburjeni pregledovali polja in za orientacijo iskali manjšo skupino kmetov. Vozili smo se med polji, počasi, malo po malo. Najprej smo si jih ogledali od daleč. Trudili smo se jih prešteti, a ptice so bile v nenehnem gibanju, nekaj se jih je skrivalo v grudasti zemlji ali v votlih brazdah. Ena, dva, tri ... 27! Da bi preveril točnost štetja, sem ga ponovil ... Tri, štiri ... 28! Rekordno število ptic na tem področju so zabeležili novembra 2007, 45 osebkov! Vračali smo se navdušeni nad opazovanji. Na robu Dasade, v bližini zadnje hiše, se je na suhem drevesu spravljalo k počitku šest pavov. Na obraz so mi pričarali nasmeh.

Z daljnogledom od zore do mraka

Prevozili smo 1.500 kilometrov poti po Gujaratu in imeli deset dni od zore do sončnega zahoda na oči prislonjene daljnogleda. Kljub utrujenosti je bil seznam ptic

15

16

vedno daljši. Kontrolni seznam Gujarata sicer vsebuje več kot 540 vrst ptic, od katerih sem jih videl 192.

Za konec še nekaj napotkov za obiskovalce Gujarata

Gujarat je vegetarijanska destinacija, toda mesa nisem pogrešal. Manjkalo pa mi je pivo, ker tam vlada prohibicija. Zmogljivosti hotelskih ponudb so nihale tako v kvaliteti prostorov kot tudi v hrani. Najboljšo nastanitev in okusno hrano smo našli v bujnem vrtu letovišča Rann Riders (www.rannriders.com) v Dasadi. Pri načrtovanju dneve razdalje je treba imeti v mislih, da je praktično nemogoče vedeti vnaprej, koliko časa potrebuješ od točke A do B. Podeželske ceste so dobre, vendar pa so lokalne ceste še posebej po monsunu precej slabe. Ne smemo pozabiti tudi na motorne rikše, številna motorna kolesa, tovornjake, krave, vodne bivate in pse na cesti, in razumeli boste, zakaj potrebujete štiri do pet ali več ur za 200 kilometrov dolgo pot. Berači niso ne številni ne nasilni. Indijci so gostoljubni in miroljubni in nisem slišal, da bi ljudje kradli ali se vedli nasilno. Z ornitološkega vidika je najboljši čas za obisk od oktobra do aprila, ko se pticam stalnicam pridružijo mnoge selivke - vodne ptice, ujede in pevke. Če obiščete park Gir, vztrajajte, da vas skozi park vodi Manoč – on, verjemite mi, res pozna svoje ptice!

Na koncu bi rad še povedal, da sem bil povabljen na konferenco »Global Bird Watchers« v Džamnagar, posvečeno selitvi ptic in ekoturizmu, k čemur sem prispeval tudi sam. Zato bi se za vabilo na konferenco »Global Bird Watchers 2010« vljudno zahvalil vladi indijske države Gujarat, Turistični agenciji Gujarat in Oddelku za gozdarstvo Gujarat. ●

Priporočena literatura:

- GRIMMETT, R. & INSKIPP, T. (2003): Field Guide to the Birds of Northern India. Helm Field Guides.

17

1

2

Izumrtje goloba selca – primer brutalnosti človeškega pohlepa

// Petra Vrh Vrezec, Al Vrezec

1: Orjaške jate golobov selcev (*Ectopistes migratorius*) z nepregledno množico ptic so bile presunljiv prizor brez primere in vsekakor niso dajale vtisa, da bo za to še sredi 19. stoletja tako množično ptico že konec stoletja izginila vsaka sled. Na sliki prizor gnezdeče jate, kot jo je na platno ujel slikar Walton Ford.

Izumiranje vrst je naraven proces, ki v naravi poteka že odkar se je na Zemlji razvilo življenje. Evolucijski razvoj tako ne zajema le nastajanja novih vrst, t.i. speciacijo, pač pa tudi njihovo izumiranje. Vrste prihajajo in izginjajo. Iz zakladnice fosilnih najdb, ki priča o življenju v preteklosti, je mogoče sklepati, da hitrost izumiranja ni bila venomer enaka skozi zgodovino našega planeta, ampak se je zelo spreminjala. Izumiranje se je povečalo zlasti ob kataklizmičnih dogodkih, denimo trkih orjaških meteoritov ali drugih primerih, ko sta se okolje in podnebje na planetu drastično spremenila. To se je zgodilo na Zemlji do sedaj vsaj petkrat, v šesto tovrstno obdobje množičnega izumiranja pa se je Zemlja zavrnila v zadnjih 10.000 letih. In dejavnik? Pojav človeka. Obdobju pravimo tudi biodiverzitetna kriza, ki se je v zadnjih nekaj sto letih še povečala. Če je bilo denimo glede na fosilne najdbe običajno, da izumre ena vrsta ptice vsakih 83 let, pa je v zadnjih 400 letih izumrlo vsaj 117 ptic oziroma ena vrsta na vsake tri do štiri leta! Med najpomembnejšimi vzroki ptičjih izumrtij v tem obdobju so vnosi tujerodnih vrst, uničevanje okolja in lov. Za izumrtji navadno ni ostala le praznina vrste, pač pa se je v ekosistemu dogajalo še vse kaj drugega. Poglejmo si zgodbo goloba selca (*Ectopistes migratorius*) iz Severne Amerike kot najbolj znan in zares drastičen primer ptičjega izumrtja.

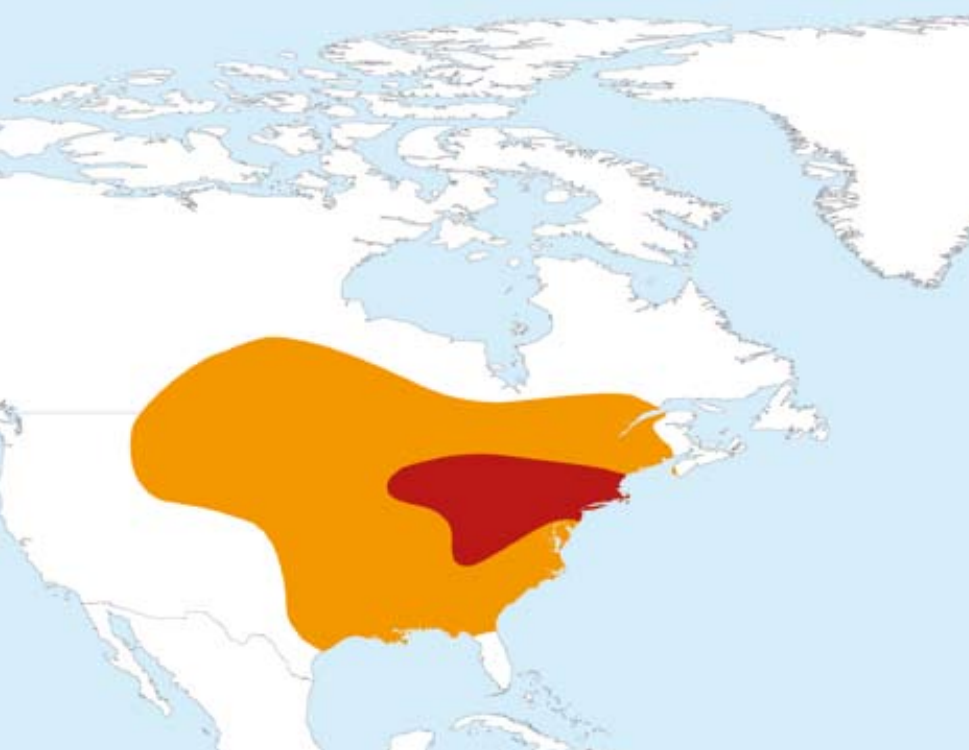
Najštevilčnejša ameriška ptica

Še konec 19. stoletja je bil golob selec najštevilnejša ameriška ptica. Njegova populacija je bila ocenjena na tri do pet milijard osebkov, kar danes ustreza šte-

vilu vseh ptic vseh ptičjih vrst, ki prezimujejo v ZDA, oziroma kar 25 – 40 % vseh kopenskih ptic v Severni Ameriki. Vrsta je bila selilska in okoli leta 1866 je bila zgolj ena jata teh ptic ocenjena na 3,5 milijarde, kar je verjetno pomenilo velik del celotne populacije v tistem času. Opazovali so namreč dober kilometer in pol široko in 300 kilometrov dolgo jato, ki je potrebovala 14 ur za prelet nad opazovalno točko, kar je bil kajpak spektakel brez primere. Na gnezditvenih območjih, denimo v državi Wisconsin, so na območju, velikem 2.200 km², ocenili, da živi kar 68 milijonov parov teh ptic. Med selitvijo so lokalne gostote na počivališčih dosegale do 105.000 osebkov na hektar. Vrsta je bila gotovo ena najpogostejših ptic na svetu v 19. stoletju. To je bila v tistem času druga največja jata živali na svetu, takoj za kobilicami Skalnega gorovja (*Melanoplus spretus*). Prav neverjetno se torej zdi, da bi še ob koncu 19. stoletja tako številna ptica izumrla že v začetku 20. stoletja.

Golob selec

Telesna velikost goloba selca je bila primerljiva domačemu golobu (*Columba livia domestica*). V času gnezditvene sezone je naseljeval severovzhodna gozdna območja Severne Amerike, v zimskem času pa se je jata selila v južni del ZDA in občasno celo v Mehiko in na Kubo. Selitveni premiki pa niso bili le sezonski, tako kot pri drugih vrstah ptic. Golobi so se tudi med letom v jatah selili na območja, ki so bila dovolj produktivna in primerna za gnezditve. Gnezdišča so bila omejena na gozdna območja, ki so bila bogata s hrano in vodo. Gnezditveno območje se je lahko raztezalo na več tisoč

hektarjih, na enem samem drevesu pa je bilo tudi več sto gnezd. Gradili so ohlapna vejnata gnezda, velika kot premer človeškega stopala. V gnezdu je bilo le eno samo belo in podolgovato jajce. Oba starša sta valila in skrbela za mladiča. Ta je ostal v gnezdu do štirinajst dni in je ob speljavi tehtal več kot odrasla ptica.

Apokaliptično izumrtje

Golob selec se je večinoma prehranjeval s plodovi hrastov, zlasti rdečega hrasta (*Quercus rubra*), ameriške bukve (*Fagus grandifolia*) in ameriškega kostanja (*Castanea dentata*). Jate, ki so iskale te plodove, so bile velike, kar priča tudi o veliki družabnosti vrste. To je bil verjetno ključ, da so golobi našli dobre vire sicer razpršene hrane. Velikost jate oziroma gnezditvene kolonije se tako ni smela zmanjšati pod neko kritično mejo, pri kateri je gnezditveni uspeh še zagotavljal obnavljanje populacije. Ko se je t.i. minimalna viabilna populacija zmanjšala pod kritično mejo, je zaradi povečanega razmerja med rodnostjo in smrtnostjo v korist slednje populacija zdrsnila v izumrtje. Pri golobu selcu sta bila za zmanjšanje populacije pod kritično mejo in izginjanje izvirnih populacij kriva dva dejavnika, uničevanje habitata in lov.

Novonaseljeni Evropejci so krčili velike gozdne komplekse, da so ustvarili nova naselja v notranjosti dežele. Za namene kmetijstva so tudi obsežno izkoriščali gozdne plodove (želod, žir, kostanj) in tako zmanjšali količino hrane za golobe selce, kar se je pokazalo v manjši rodnosti. Ptice v manjših jatah so bile bolj izpostavljene plenilcem. Kolonijski način življenja so izkoriščali tudi lovci, ki so golobe lovili v velikem številu. Velikost prehranjevalnih jat so zmanjšali do te mere, da niso bile več učinkovite pri iskanju hrane. Glavni povzročitelj izumrtja je bil vsekakor obsežen lov. Golobje meso so prodajali kot poceni hrano za sužnje in revne v 19. stoletju, deloma pa so ga uporabljali celo kot gnojilo v kmetijstvu. Za tovorjenje mesa v druge dele države so

po ameriški državljanski vojni zgradili celo železnice. Kako je povečan lov vplival na stanje populacije goloba selca, priča podatek, da je leta 1871 v državi Wisconsin z gnezditveno populacijo 136 milijonov golobov 600 lovcev odstrelilo 1,2 milijona osebkov, med katerimi je bilo po oceni 1 % odraslih in razploda zmožnih ptic. Odstrel se je nadaljeval v naslednjih letih in v letu 1878 je bila zadnja sezona, ko so bili golobi selci v državi še tako številni. V tem letu je bilo vsak dan ubitih 50.000 ptic in lov je trajal skoraj pet mesecev. Leta 1896 je bila odstreljena jata 250.000 golobov selcev in lovci so dobro vedeli, da je šlo za zadnjo jato te velikosti.

Človeška domišljija ne pozna meje, zato so bile okrutne tudi metode lova na goloba selca. V alkohol so na primer namočili žito in vinjene ptice tako lažje pobili. Ali pa so zadimili gnezditvena drevesa in tako postrelili jate iz gnezd bežečih ptic. Ptice so lovili tudi z mrežami na tleh, kamor so golobe privabili z živo oslepljeno ptico. No, brutalne lovske tehnike kljub vsemu še niso stvar grenkega zgodovinskega spomina, saj se žal uporabljajo še danes. Celó v Evropi z množičnimi poboji selivskih ptic.

Naravovarstvena prizadevanja

Šele leta 1850 so spoznali, da število golobov selcev upada, a lov se je kljub temu nadaljeval. V Michigan-skem parlamentu so sprejeli zakon o nezakonitem lovu na gnezdiščih v polmeru treh kilometrov. A zakonskih določb na terenu niso nadzorovali. Tudi v Ohio so leta 1857 hoteli sprejeti zakon o zaščiti goloba selca, a je ožji odbor senata v poročilo navedel: »Golob selec ne potrebuje zaščite. Dovolj je reproduktiven, na severu ima na voljo dovolj gozdov za razmnoževanje, lahko potuje več sto kilometrov, da najde hrano, je danes tukaj in jutri tam. Nič ga ne more iztrebiti, saj ima vsako leto nešteto potomcev.« Le 57 let kasneje, septembra leta 1914, je v živalskem vrtu v Cincinnati poginila zadnja samica goloba selca. Žal so šele leta 1897, leto dni po uničenju

2: Nekdanja razširjenost goloba selca v Severni Ameriki; z rdečo barvo je označeno gnezditveno, z rumeno pa prezimovalno območje. risba: Valérie Chansigaud

3: Martha (imenovana po Marthi Washington) je bila zadnji golob selec, ki je poginil 1. septembra 1914 v živalskem vrtu Cincinnati v Ohio. foto: Wikipedia

4

4: Golobe selce so pobijali v nepreglednem številu brez kakršnegakoli nadzora. Zastrašujoča fotografija kupov pobitih ptic je iz 70ih let 19. stoletja. foto: Public Libraries of Saginaw, Local History and Genealogical Collection

5: Danes nam je od goloba selca ostal le še muzejski spomin. foto: Keith Schengili-Roberts / Wikipedia

5

zadnje velike jate, sprejeli zakon, ki je prepovedoval lov na goloba selca. Pomemben, a prepozen ukrep!

Poskusi, da bi vrsto oživili z vzrejo preživelih ptic v ujetništvu, žal niso bili uspešni. Golob selec je bil kolonijska in jatna vrsta, ki je lahko dvorila in se razmnoževala le takrat, ko se je zbralo veliko število osebkov. Prepozno so spoznali, da majhna skupina ptic v ujetništvu ni mogla uspešno gnezditi, in zato preživeli golobi niso bili dovolj, da bi si vrsta lahko opomogla. Izumrtje je bilo neizbežno, vzbudilo pa je javni interes za ohranjanje vrst in bilo povod za sprejetje novih zakonodaj in praks, ki so potem preprečile izumrtje številnih drugih vrst. Vprašanje pa je, kako dolga je moč zgodovinskega spomina!

Širše posledice izumrtja

Tako množična vrsta, kot je bil golob selec, je imela tudi velik vpliv na celoten ekosistem. Takšne ključne vrste, na katerih temeljita delovanje in zgradba ekosistema, imenujemo ekološki ali ekosistemski inženirji, in golob selec je to vsekakor bil. Po izumrtju so namreč ugotovili velike spremembe ekosistema. Nekatere drevesne vrste, na primer rdeči hrast, katerega plodovi so bili glavna hrana goloba selca, so se bistveno razširile in začele prevladovati v gozdovih nad drugim rastjem, denimo nad belim hrastom (*Quercus alba*). Vpliv goloba selca na gozdove je bil tako fizičen prek obiranja plodov ali lomljenja vej pod težo velikih jat kot kemičen, denimo z izločanjem gvana. Za človeka še bolj pomembno pa je bilo širjenje bolezni. Ker v ameriških gozdovih ni bilo več golobov selcev, ki bi obirali hrastove želode, so se močno povečale populacije malih sesalcev in jelenjadi. V povezavi s tem pa se je povečalo tudi število klopov, kar je prispevalo k povečevanju primerov obolenj z limsko boreliozo. Povečano število

malih sesalcev in jelenjadi pa je imelo še druge učinke, ki so spremenili osrednje ameriške gozdove, kjer je nekoč bival golob selec. Na videz nedolžen odstrel vrste in krčenje njenega sicer obsežnega življenjskega prostora brez ozira na njeno populacijsko biologijo je torej v nekaj letih privedel to izredno množično vrsto do izumrtja. Čeprav so bili narejeni poskusi, da bi vrsto ohranili, so bili mnogo prepozni, saj za vrsto ključnih velikih jat ni bilo več mogoče obnoviti. Golob selec je izumrl, ostali so le številni ohranjeni muzejski preparati in pa zgodovinski spomin kot opomin za današnje ravnanje na področju varstva narave. No, če se spomnimo le na južno postovko (*Falco naumanni*), zlatovranko (*Coracias garrulus*) in črnočelega srakoperja (*Lanius minor*) iz naših krajev, lahko zaključimo, da nas zgodovinski spomin še veliko prehitro zapušča in da je ponavljati napake pravzaprav zelo človeško. Vprašanje pa je, do kdaj si lahko to še privoščimo? ●

Priporočeni viri:

- BLOCKSTEIN, D.E. (1998): Lyme disease and the passenger pigeon. – *Science* 279: 1831.
- ELLSWORTH, J.W., McCOMB, B.C. (2003): Potential Effects of Passenger Pigeon Flocks on the Structure and Composition of Presettlement Forests of Eastern North America. – *Conservation Biology* 17 (6): 1548-1558.
- DEL HOYO, J., ELLIOTT, A., SARGATAL, J., ur. (1997): Handbook of the Birds of the World. Vol. 4. Sandgrouse and Cuckoos. Lynx Edicions, Barcelona, 679 pp.
- JONES, C.G., LAWTON, J.H., SHACKAK, M. (1994): Organisms as ecological engineers. – *Oikos* 69: 373-386.
- KRYŠTUFEK, B. (1999): Osnove varstvene biologije. Tehniška založba Slovenije, Ljubljana, 155 pp.
- TOME, D. (2006): Ekologija, organizmi v prostoru in času. Tehniška založba Slovenije, Ljubljana, 344 pp.
- http://en.wikipedia.org/wiki/Passenger_Pigeon

1

Gozd, dupla in duplarji // Al Vrezec

Če je duplo votlina v drevesnem deblu, potem je duplar organizem, ki to votlino naseljuje, v njej gnezdi ali zgolj prenočuje. Tako pravi uradna definicija dupla in duplarja. Kaj pa to pomeni v biološkem smislu in kakšne posledice ima razumevanje tega pojava z vidika ohranjanja in varstva gozdov? Živali, a tudi nekatere rastline in glive, si za svoja zatočišča poiščejo najrazličnejše votline, v katerih so varne pred vremenskimi nepravilnostmi, plenilci in podobno. Izkazuje se, da so takšne ali drugačne votline za nekatere vrste neobhodno potrebne, saj bi brez njih bržkone izumrle. Votline v skalah oziroma kamnini so bolj ali manj trajne in se v njih lahko izmenja več generacij. Tako so nekatere jamske votline, v katere danes zahajata rjavi medved (*Ursus arctos*) ali pa lesna sova (*Strix aluco*), tam že od nekdaj, o čemer pričajo ostanki kosti že davno izumrlih živali, denimo jamskega medveda (*Ursus spelaeus*) ali jamske hijene (*Corcuta corcuta spelaeae*), ki sta prav tako iskala zavetje v taistih jamskih votlinah. Dupla, drevesne votline, so nekoliko drugačen tip zavetišča, saj so nastala v živem, odmirajočem ali odmrlem in razkrajajočem se organizmu. Zaradi tega seveda niso stalna, vsaj ne ko govorimo o sto ali tisočletnih časovnih obdobjih. Nema lokrat je njihov propad tako hiter, da je neka žival že v obdobju svojega življenja prisiljena zamenjati po več drevesnih votlin. Brez dreves torej ni dupel. Da pa duplo nastane, je nujen predpogoj ustrezno debelo drevesno deblo. Večje je duplo, debelejša in s tem starejša drevo je potrebno zanj. Ravno zaradi tega se število dupel z velikostjo zmanjšuje. Zato niti ni presenetljivo, da velikih duplarjev, ki zasedajo in gnezdi le v velikih duplih, v mlajših gozdnih sestojih oziroma sestojih z malo debelimi drevesi niti ne bomo našli. Našo največjo duplarico kozačo (*Strix*

uralensis) pomanjkanje velikih dupel izjemno pesti, zato je v intenzivno gospodarjenih gozdovih s pretežno mlajšim drevjem ni.

Pestrost duplarjev

Tradicionalno duplarje delimo na primarne, ki si duplo izdolbejo sami, in sekundarne, ki se naselijo v obstoječo votlino. Med pticami, ki dupla večinoma uporabljajo le za gnezdenje, je ta delitev dokaj jasna. Le nekaj ptic je primarnih duplarjev, detli, žolne (Picidae) in nekaj sinic (Paridae). Dupla detlov in žoln, ki si jih stežejo vsako leto na novo, so nujna za gnezdenje mnogih vrst sinic, muharjev (*Ficedula* sp.), brgleza (*Sitta europaea*), škorca (*Sturnus vulgaris*) pa tudi nekaterih manjših sov, kot sta koconogi čuk (*Aegolius funereus*) in veliki skovik (*Otus scops*), goloba duplarja (*Columba oenas*) ter celo smrdokavre (*Upupa epops*) in zlatovranke (*Coracias garrulus*). Vendar dupla niso zanimiva le za ptice, pač pa tudi za celo vrsto drugih živali. Tako je med sekundarnimi duplarji kar nekaj sesalcev, od kopice netopirjev (Chiroptera), polhov (Gliridae) in kun (*Martes* sp.) do številnih žuželk, kot so ose (Vespidae) in čebele (Apidae). Tekmecev za drevesne votline je torej veliko, zato dupel nima lokrat primanjkuje. Sekundarni duplarji težavo rešujejo s tem, da različne vrste duplo zasedajo v različnem času. Tako na primer sove gnezdi že zgodaj spomladi, medtem ko se poleti, ko sovji mladiči dobri operjeni posedajo v krošnjah dreves, v taisto duplo naselijo sršeni (*Vespa crabro*), ki si svoje veliko gnezdo dograjujejo vse do jeseni. Čez zimo papirnati sršnji grad propade in spomladi je v njem spet prostor za sove. Večji problem nastane, ko je interesentov za duplo

1: Duplo nastane, obstane in propade, saj je del živega oziroma odmrlega organizma, zato ni trajno. Na sliki je naša največja duplarica, kozača (*Strix uralensis*), ki gnezdi v napol razpadlem duplu odmrlega drevesa. Ko bo duplo propadlo, bo morala najti novega, drugače ne bo gnezдила. (Slikano z gozdne ceste iz avtomobila.)
foto: Tomaž Mihelič

2

3

2: Naša največja primarna duplarica je črna žolna (*Dryocopus martius*), katere dupla so ključna gnezdišča za mnoge večje sekundarne duplarje v naših gozdovih.

foto: Erik Toorman

3 in 4:

K primarnim duplarjem lahko prištevamo tudi nekatere hrošče, katerih ličinke vrtajo rove v les. Na sliki (3) je eden naših največjih kozličkov strigoš (*Cerambyx cerdo*), v čigar rovih, ki jih navrtajo velike ličinke (4), žive mnoge glive in žuželke.

foto: Al Vrezec (3) in Mickael Blanc (4)

več hkrati. Velike sinice (*Parus major*) so ostri tekmeči za dupla, zato manjše in šibkejše vrste, kot je belovrati muhar (*Ficedula albicollis*), pogosto izgubijo bitko. Duplo si pribori le tam, kjer je drevesnih votlin zares veliko, torej preveč za velike sinice. Prav takšni so starejši gozdni sestoji s starimi in primerno debelimi drevesi ter sušicami, v katere žolne in detli brez težav tešejo svoje in v naravi sila pomembne mojstrovine.

Duplo, ki ga izteše črna žolna (*Dryocopus martius*), naš največji primarni duplar, pa je veliko premajhno za nekatere večje sekundarne duplarje, denimo kozačo ali pa velikega žagarja (*Mergus merganser*). Kdo torej izdolbe dupla tem vrstam? Že res, da je za veliko duplo potrebno veliko drevo, a drevo kar samo dupla ne tvori. Nastanek velikega dupla je dolgotrajen proces. Nastane iz obstoječega manjšega dupla ali ob odlomu kake večje veje. Ranjeni les naselijo glive in žuželke, ki jim les pomeni hrano. V starih deblih si velika gnezda uredijo tudi mravlje, zlasti gozdne (*Formica* sp.) in lesne mravlje (*Camponotus* sp.). Ko gnezdo propade ali pa ga izpleni kaka žolna, nastane veliko duplo. Med primarne duplarje lahko tako upravičeno štejemo tudi številne žuželke, morda tudi glive, ki vrtajo v les in ustvarjajo večje ali manjše votline. Med primarnimi duplarji so tako izjemnega pomena nekateri hrošči. Strigoš (*Cerambyx cerdo*) je eden naših največjih kozličkov, katerega ličinke vrtajo velike in dolge rove v hrastov les. Te rove kasneje naseli cela vrsta drugih organizmov, od gliv do različnih hroščev, katerih odrasli ali ličinke živijo v rovih strigošev. Tudi ko drevo pade in trohni na gozdnih tleh, se primarni in sekundarni duplarji izmenjujejo v preperelem in od gliv načetem lesu. Izjemno redki hrošč, brazdar (*Rhysodes sulcatus*), ki ga danes najdemo večinoma

le še v pragozdnih ostankih, živi v velikih trhljih deblih bukve (*Fagus sylvatica*) in jelke (*Abies alba*). Hrani se z glivami, ki živijo v sistemu rorov v deblu, sam pa le teh ni zmožen kopati. Zato je neobhodno vezan na druge vrste, primarne duplarje, zlasti različne vrste rogačev (*Lucanidae*) in kozličkov (*Cerambycidae*), ki so sposobni dolbsti rove v preperel les. Rove v trohnečih deblih pa poleg omenjenega brazdarja naseljuje še cela kopica najrazličnejših vrst, ki oblikuje bogato in pestro saproksilno združbo, torej združbo, vezano na trohneči les, ki poleg hroščev in gliv vključuje še celo kopico pršic, deževnikov, mokric, dvojnonog ipd. Ravno od teh vrst, tako primarnih kot sekundarnih duplarjev, sta odvisna razgradnja in kroženje snovi ter energije v gozdovih. In če pogledamo še s ptičje perspektive, je ravno saproksilna favna tista, ki hrani ključne gozdne primarne duplarje, torej detle in žolne.

Vedno pa meja med primarnimi in sekundarnimi duplarji ni tako jasna. Za primer si vzemimo našo največjo in precej ogroženo minico, puščavnika (*Osmoderma eremita*). Ta veliki hrošč je lenobno bitje. Ličinka živi v preperini velikih dupel, tam se tudi zabubi. Tudi odrasel hrošč večino časa preždi v lesni preperini, le ob toplih dneh prileze na rob dupla, kjer se navadno tudi pari. Potem pa brž nazaj v duplo. Pomanjkanje tovrstnih dupel in nepremišljena sečnja velikih starih dreves sta za puščavnika lahko usodna, zato nič čudnega, da je vrsta po mnogih koncih Evrope izumrla ali je na robu preživetja. Poleg tega se v duplih s puščavnikom tvori še cela prehranska veriga, saj so puščavnikove ličinke plen velike ter v Evropi in pri nas še redkejšje rjaste pokalice (*Elater ferrugineus*). Seveda je tudi ta duplar, ki si v duplu poleg gnezdenja išče plen. No, puščavnik torej poseljuje že obstoječa velika dupla, zato bi ga šteli med sekundar-

ne duplarje. Vendar pa njegove ličinke, ki živijo v lesni preperini ob robu dupla, grizljajo od gliv načeti trohneči les in tako širijo obstoječe duplo, kar bi puščavnika uvrstilo med primarne duplarje. No, pravzaprav je tako tudi med ptičjimi primarnimi duplarji. Tudi ti ne tešejo gnezdilnih, spalnih ali prehranjevalnih dupel v zdrav les, pač pa vselej v les, ki so ga poprej razmehčale glive.

Duplarji in varstvo gozdov

Pomanjkanje dupel je za duplarje izjemno problematično, saj neposredno vpliva na njihovo številčnost. Pestrost združbe duplarjev je tako tesno povezana s številom in tipom dupel v gozdnem sestoju. Premalo dupel pomeni, da bodo prevladovalle le močnejše vrste, kakršna je denimo velika sinica, druge pa ne bodo mogle preživeti. Ljudje smo iznašli vsaj na videz odlično rešitev, ki naj bi omilila naše posege v gozdni prostor – gnezdilnice. Pri pticah, pa tudi nekaterih sesalcih, so se izkazale za odlično nadomestilo dupel in ponekod, denimo na Finskem, jim je prav z mrežo gnezdilnic uspelo ohraniti velike populacije večjih duplarjev, zlasti kozarče in drugih sov. Vendar pa z gnezdilnicami rešujemo le en del združbe gozdnega ekosistema. Mnogokrat pozabimo, da duplo ni le gnezdišče ali počivališče ptic in sesalcev, pač pa mnogo več kot to. Je življenjski prostor cele kopice živih bitij, katerih preživetje je brez dupel vprašljivo. Če pogledamo na gozdni ekosistem celostno, se pravzaprav izkaže, da gnezdilnice nimajo prav veliko opraviti z naravovarstveno smotnostjo in da z njimi lahko rešimo le del ekosistema. Evropski direktivi, ki s širokim naborom vrst opredeljujejo območja Nature 2000, sta problem dupel posredno dokaj celostno zaobjeli. Ptičja direktiva vključuje celo vrsto primarnih in

sekundarnih ptičjih duplarjev, Habitatna direktiva pa opozarja prav na tisti del, ki ga Ptičja izpusti, torej na vrste, katerih dupla in odmrli les so neobhodni del njihovega habitata. Dupla, kot kritična točka varstva gozdov, tako še enkrat pokažejo na soodvisno prepletenost sveta ptic z ekosistemom in drugimi organizmi v njem ter na nujnost širokega naravovarstvenega ukrepanja. In gnezdilnice? Izjemno dobrodošlo in praktično orodje za spoznavanja ptic, bodisi v raziskovalne bodisi v izobraževalne namene, vsekakor pa, kot je videti, pesek v oči, ko bi si jih morda omislili za reševanje naravovarstvenih problemov. Trajno varstvo gozdov tako pomeni le ohranjanje ustrezne strukture gozdnega sestaja z drevesi, v katerih se lahko tvorijo drevesne votline, tako majhne kot velike.

→ Fotografije fundacije Saxifraga

Zbirka fundacije Saxifraga šteje več kot 150.000 naravoslovnih fotografij, ki jih za objavo v naravovarstveni publikaciji v primeru, da finančna sredstva niso na voljo, dobite brezplačno.

Svojiimi fotografijami se lahko pridružite skoraj 100 evropskim naravoslovnim fotografom, ki so z namenom, da bi pripomogli k varstvu narave, že prispevali fotografije v zbirko Saxifraga.

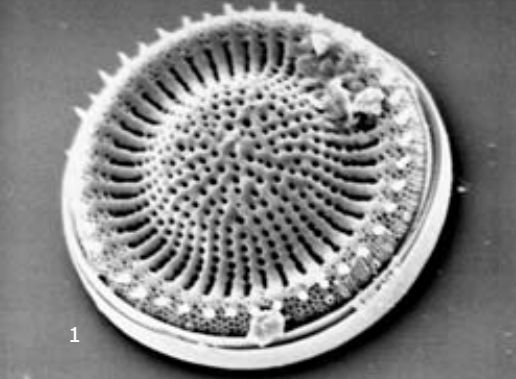
Saxifraga je pripravila spletno stran www.saxifraga.nl, kjer lahko za namene predavanj brezplačno dobite slike ptic, rastlin, dvoživk, plazilcev, rib, žuželk, pokrajin ipd.

5: Izjemno redka rjasta pokalica (*Elater ferrugineus*) je plenilec, ki pleni ličinke hroščev, zlasti puščavnika (*Osmoderma eremita*), v lesni preperini velikih dupel.

foto: Al Vrezec

6: Čeprav se zdijo gnezdilnice ustrezen nadomestek dupel v gozdu, temu še zdaleč ni tako. Rešujejo namreč le del gozdnega ekosistema, denimo ptičje duplarje kot je koconogi čuk (*Aegolius funereus*), ne morejo pa nadomestiti življenjskega prostora obsežnega števila vrst gliv, hroščev in drugih živali, ki brez dupel v gozdu ne morejo preživeti.

foto: Al Vrezec

Fitobentos – alge rečnega in jezerskega dna

// Gorazd Kosi

1: Planktonske kremenaste alge vrste *Cyclotella meniscus dubius* pod elektronskim mikroskopom
foto: Kazimir Drašler

2: Fitobentoške kremenaste alge pod svetlobnim mikroskopom
foto: Gorazd Kosi

3: Intenzivna rast zelenih nitastih alg v novo zgrajenem kanalu ob Muri
foto: Gorazd Kosi

4: Fitobentos na spodnji Savi pozimi leta 2011, ko so prevladoval kremenaste alge
foto: Nada Rotar

5: Bujna rast jarmastih alg v spodnjem toku reke Dragonje poleti leta 2011
foto: Gorazd Kosi

Po svetu zavzema preučevanje in poznavanje alg vse pomembnejše mesto – predvsem na področju biotehnologije v povezavi s pridobivanjem energije in hrane. V Sloveniji imamo zlasti na področju ekologije alg in spremljanja onesnaženja rek in jezer daljšo tradicijo.

Fitobentos je danes uveljavljen izraz za pritrjene alge, ki pa se je v preteklosti le redko uporabljal. Najpogosteje so uporabljali izraz perifiton (nemško »Aufwuchs«), ki je združba pritrjenih avtotrofnih in heterotrofnih organizmov na jezerskem ali rečnem dnu ali na drugih potopljenih podlagah. Bentoške alge ali fitobentos so alge, ki živijo na ali v povezavi s podlago, medtem ko so fitoplanktonske alge razporejene v vodnem stolpcu. Posamezna alga je lahko bentoška ali planktonska, vendar je večina vrst vezana samo na en življenjski prostor. Perifiton je torej izraz, ki se nepravilno uporablja kot sinonim za fitobentos. Opredeljuje celotno združbo, pritrjeno na podlago, fitobentos pa le alge.

Šele z vstopom Slovenije v Evropsko unijo je postalo poznavanje alg neogibno za uresničevanje direktiv EU, ki so jih dolžne izpolnjevati vse članice. Predvsem sta pomembni Vodna direktiva (Direktiva 2000/60/ES) in Direktiva o kopalnih vodah (Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2006/7/ES). Prva se nanaša na monitoring rek in jezer in zajema, kot enega izmed bioloških elementov, vrednotenje fitoplanktona v primeru jezer in fitobentosa v primeru rek in jezer. Kopalna direktiva pa zahteva spremljanje pojavljanja

toksičnih cianobakterij (modrozelenih alg) na kopalnih območjih v morju, jezerih in rekah. V nadaljevanju se bomo osredotočili na uporabo fitobentosa kot biološkega elementa pri vrednotenju ekološkega stanja rek.

Skladno z Vodno direktivo potekajo od leta 2004 intenzivnejše raziskave fitobentoških združb in makrofitov* slovenskih rek. Fitobentos in makrofiti sestavljajo enega od štirih bioloških elementov za vrednotenje ekološkega stanja rek. Vrednotenje opravljamo z merili, ki jih uporabljajo tudi v drugih državah članicah EU, predvsem srednjeevropske države - Nemčija, Avstrija, Češka itd.

Pri vrednotenju fitobentosa upoštevamo v Sloveniji le kremenaste alge ali diatomeje, ker so se pokazale kot dobri indikatorski organizmi za kakovost vode (saprobnost in trofičnost) in se vedno pojavljajo v zadostnem številu. Druge alge so mnogokrat zastopane z manjšim številom vrst, tako da izračun indeksov pogosto ni možen. V Sloveniji uporabljamo t.i. saprobni indeks, ki vrednoti organsko obremenitev tekočih voda, ter trofični indeks, ki zajema anorgansko obremenitev, predvsem s fosfati in nitrati.

Na podlagi vrstnega sestava in številčnosti alg v posameznem vzorcu s pomočjo šifranta alg v Sloveniji, ki vsebuje trofične in saprobne vrednosti za posamezne vrste, določimo vrednost saprobnega in trofičnega indeksa. Nato upoštevaje tip vodotoka določimo vre-

dnosti REK (razmerje ekološke kakovosti – razmerje med referenčno vrednostjo določenega tipa vodotoka in izmerjeno vrednostjo kakovosti) biološkega elementa fitobentos za vsako lokacijo.

Istočasno z vrednotenjem ekološkega stanja rek in jezer v Sloveniji z opisanimi postopki pridobimo tudi podatke o biotski pestrosti alg. Ta je v primerjavi z nekaterimi drugimi evropskimi državami zaradi geografske raznolikosti Slovenije dokaj visoka. Vendar Vodna Direktiva ne upošteva potokov z zlivnim območjem manj kot 10 km², tako da so podatki o biodiverziteti na teh območjih (kraški izviri, panonski potoki) pomanjkljivi.

In kako fitobentos vidijo nebiologi?

To je nekaj sluzastega, gnijočega in smrdečega v rekah in jezerih ter spodrsaljivega, ko hodimo po dnu. Ob zdrsu lokomotive v Ljublanico so nekateri opozarjali na kopičenje nafte ob bregovih Save proti hrvaški meji. Izkazalo se je, da je šlo le za intenzivno rast kremenastih alg, ki so dno obarvale temnorjavo, ob zniževanju vodne gladine pa so propadale na suhem prodišču (slika 4). Za kremenaste alge je značilno, da se močno razvijejo v zimsko spomladanskem obdobju in ob nizkih vodah. Šele ob obilnejšem deževju močan vodni tok odstrani alge s podlage, prodišča so spet bela, nesluzasta in »čista«.

V mediteranskih in kraških rekah Slovenije se v poletnih obdobjih razbohotijo zelene nitaste alge, pogosta je *Cladophora glomerata*, in jarmaste alge (*Spirogyra*, *Mougeotia*, *Zygnema*). Kraške reke (npr. Pivka) poniknejo dokaj onesnažene, obremenjene z organskimi snovmi. Zaradi pomanjkanja svetlobe v podzemlju prihaja le do bakterijske razgradnje organskih snovi. Ko podzemne

vode vnovič pritečejo na površje (Unica, Ljublanica, Bistra), so vode bogate z anorganskimi hranili, kar omogoča bujno rast fitobentosa in makrofitov (slika 5).

V primeru močnejšega organskega onesnaženja se poleg fitobentosa pojavijo tudi bakterije (npr. *Sphaerotilus natans*) in praživali, poleg avtotrofnih alg tudi heterotrofni organizmi; takšno mešano združbo pravilno imenujemo perifiton (slika 6).

Podrobnejša navodila o vrednotenju ekološkega stanja s fitobentosom so dostopna na spletni strani MOP-a (Ekološko stanje površinskih voda). ●

* Makrofit - velika vodna rastlina, opazna s prostim očesom, na primer beli lokvanj, rumeni blatnik ipd

6: Masovno pojavljanje bakterije *Sphaerotilus natans* na nitastih algah in makrofitih v reki Cerkniščici pod čistilno napravo (poletje 2010) foto: Gorazd Kosi

1

2

Postovka

// Jurij Hanžel

»Kako pa postovka leta?
Tako-le, tako-le, tako-le,
tako postovka leta,
nebeški strop ometa.«

To so verzi Otona Župančiča, ki so pomenili moje prvo srečanje s postovko (*Falco tinnunculus*). Toda pri komaj dopolnjenih sedmih letih postovka iz pesmi name ni naredila posebnega vtisa. Še več, pri zagonu bralne značke sem prav to pesem navedel kot edino iz zbirke Mehurčki, ki mi ni bila všeč.

Verjetno je k temu precej pripomoglo dejstvo, da tedaj nisem vedel, kakšna ptica postovka je, kaj šele, da bi poznal njen let. Če bi bil postovko videl leteti, bi svoje ostro stališče gotovo omilil.

Prav način leta je tista lastnost, po kateri postovka najbolj slovi in zaradi katere si je tudi prislužila svoje ime – ne le v slovenščini, temveč tudi v nekaterih drugih slovanskih jezikih. Kdor je kdaj opazoval postovko pri lovu, je gotovo videl, kako postovka med lovom pogosto »postoji«, lebdeč na mestu. Pri tem široko razpre rep in s plitvimi zamahi peruti poskrbi, da ostane na mestu. Postovka sicer ni edina ujeta, ki uporablja tak način leta, je pa v tem nedvomno najbolj izurjena in neodvisna od pomoči vetra.

Pozorno opazovanje pokaže, da se postovkina glava med lebdenjem komajda premika, oči pa so vseskozi osredotočene na tla, kjer, vsaj za človeško oko, ni videti nič posebnega. Postovka na tej isti površini vidi pravi blodnjak stezic, ki jih uporabljajo voluharice. Te svoje poti nenehno označujejo z urinom in iztrebki, ki v ultravijoličnem svetlobnem spektru svetlo zažarijo. Postovka to svetlobo zazna in tako lahko hitro ugotovi, kje se voluharice najpogosteje sprehajajo. Raziskave so pokazale, da postovke tako lahko ujamejo od šest do sedem voluharic v eni uri. Žal pa je tak način lova tudi energijsko zelo zahteven. Postovke so v teku evolucije zato sklenile določene kompromise med učinkovitostjo lovne tehnike in porabo energije. Najmanj naporna tehnika je lov s preže, ki žal prinese pičle 0,3 voluharice na uro. Salomonska rešitev je lov v navpičnem vetru – z minimalnim naporom lahko postovka ulovi štiri voluharice na uro. Zastavlja pa se vprašanje, kje postovka sploh naleti na navpični veter. Izkaže se, da so ji pri tem v veliko pomoč manjše vzpetine in nasipi. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj postovke tako pogosto videmo vzdolž nasipov ob avtocesti.

Četudi voluharice sestavljajo glavnino postovkine prehrane, ta sokol poseže tudi po drugačnem plenu. Znano je, da postovke v mestnem okolju pogosteje lovijo ptice kot sesalce. Ti sesalci niso nujno voluharice, postovka se loti tudi netopirjev. Ker pa so ti izurjeni letalci, jih postovka ulovi s pomočjo zvijače. Običajno nanje preži v neposredni bližini line, iz katere netopirji izletavajo, in jih zgrabi takoj, ko pokukajo na plano. Tako se izogne dolgotrajnemu lovu po zraku. Postovka se ne brani niti plazilcev,

3

4

sploh če je teh dovolj. V Ljubljani postovke občasno lovijo pozidne kuščarice (*Podarcis muralis*), na Kraškem robu pa se poleg kuščaric lotijo celo kač. Če za hudiča velja, da v sili še muhe žre, za postovko velja, da v sili še sadje žre. Da pa mora biti sila zares izredno huda, dokazuje dejstvo, da so večino dokazov o rastlinski prehrani zbrali z obdukci-jami postovk, ki so poginile od onemoglosti.

Če je postovka v slovanskih jezikih ime dobila po svojih letalskih sposobnostih, si je v germanskih jezikih (z izjemo angleščine) ime prislužila z izbiro gnezdišč. Dobeseden prevod bi postregel z nekoliko okornim »stolpnim sokolom«, ki dokazuje, da vsaj določen delež postovk že stoletja gnezdi v človekovi bližini. Vzorčen primer »stolpnega sokola« je postovka na Ljubljanskem gradu, kjer gnezdi v severozahodnem stolpu. Seveda stolpi niso edine človeške stvaritve, na katerih gnezdi postovka. Povsem zadovoljna je tudi z najrazličnejšimi linami in policami na stavbah. Od naravnih struktur zaseda skalne stene in stara gnezda vranov na drevesih. Za slednja tekmuje z malo uharico (*Asio otus*), ptico podobne velikosti in s podobnimi gnezditvenimi ter prehranskimi zahtevami. Gnezdišča navadno niso problematična, saj so vrani dovolj številčni, da njihovih gnezd ne primanjkuje, pri prehrani pa se rahlo zatakne. Da bi si bili vrsti čim manj »v napoto«, sta se prilagodili v sobivanju. Prva, zelo očitna prilagoditev je čas lova – postovka lovi podnevi, mala uharica pa ponoči. Raziskave so tudi pokazale, da se postovke in male uharice, ki živijo blizu druga drugi, v manjšem deležu prehranjujejo z voluharicami in pogosteje segajo po alternativnem plenu, kot so večje žuželke za postovko in miši za malo uharico.

Med urbanizacijo, ki je sledila drugi svetovni vojni, so postovke tako uspešno osvojile mestno okolje, da bi jih prav lahko preimenovali v mestne sokole. Enoznačnega odgovora na vprašanje, zakaj so postovke v tako velikem številu kolonizirale mesta, nimamo. Situacija se namreč razlikuje od mesta do mesta. V splošnem velja, da je v mestih na voljo več gnezdišč in manj voluharic kot na podeželju. Kot je bilo že omenjeno, se lahko mestne postovke

preusmerijo k lovu na ptice, lahko pa za lov na voluharice izkoristijo tudi zelene površine v mestih. Sam sem bil nemalo presenečen, ko sem videl postovko loviti v parku čez cesto od glavne železniške postaje v Ljubljani. Še bolj sem bil začuden, ko sem videl, da je postovka v tem miniaturnem parku s kratko pristrizeno travo uspešno uplenila malega sesalca. Če količina plena v mestu ne zadostuje, se postovke na lov odpravijo na mestno obrobje, kjer naletijo na konkurenco »podeželskih« postovk. Raziskave na Češkem so pokazale, da so lovni obhodi »mestnih« postovk daljši od tistih pri »podeželskih« in da v enem obhodu obišejo več lovni območij. Korist, ki jo prinaša večje število varnih gnezdišč v mestu, očitno odtehta dodatno porabo energije zaradi daljšega lova. Gnezditvene gostote postovk v mestih so namreč lahko precej višje od tistih na podeželju.

Še en razlog več, da smo tudi v mestnih središčih pozorni na ptice; če že ne bomo nagrajeni s spektakularnimi lovskimi vložki postovk, lahko sredi betonske džungle mimogrede naletimo na postovkino gnezdo. ●

Priporočena literatura:

- HANŽEL, J. & ŠUMRADA, T. (2008): Popis gnezdeče populacije postovk *Falco tinnunculus* v Ljubljani in značilnosti njenih gnezdišč v letu 2007. – *Acrocephalus* 29 (138/139): 149–153.
- KOSTRZEWA, R. (1993): Der Turmfalke: Überlebensstrategien eines Greifvogels. – AULA Verlag, Wiesbaden.
- KÜBLER, S., KUPKO, S. & ZELLER, U. (2005): The kestrel (*Falco tinnunculus* L.) in Berlin: investigation of breeding biology and feeding ecology. – *Journal of Ornithology* 146 (3): 271–278.
- RIEGERT, J., LÖVY, M. & FAINOVA, D. (2009): Diet composition of Common Kestrels (*Falco tinnunculus*) and Long-eared Owls (*Asio otus*) coexisting in an urban environment. – *Ornis Fennica* 86 (4): 123–130. (prosto dostopno na spletu)
- VIDELER, J. & GROENEWOLD, A. (1991): Field measurements of hanging flight aerodynamics in the Kestrel *Falco tinnunculus*. – *Journal of Experimental Biology* 155: 519–530. (prosto dostopno na spletu)
- VILLAGE, A. (1990): The Kestrel. – T & A. D. Poyser, London.

1 in 2: Samca postovke (*Falco tinnunculus*) brez težav ločimo od samice po sivi glavi in manj progastem hrbtu. Na sliki 1 samec z uplenjeno voluharico, najpogostejšim postovkinim plenom.

foto: Matej Vranič (1), Dare Fekonja (2)

3: Postovke pri izbiri gnezdišča niso tako izbirčne, saj zasedejo vse, od opučenih gnezd do ponujene gnezdilnice. Na sliki lačni mladiči tik pred speljavo čakajo na starše s plenom.

foto: Ivan Kogovšek

4: Visoke stare stavbe polne zidnih lin, kot na primer pročelje gradu Krumperk na sliki, so pogosto gnezdišče postovk. foto: Jernej Figelj

Taščica (*Erithacus rubecula*)

Pri opazovanju velikega srakoperja (*Lanius excubitor*) se mi je ponudila priložnost, da fotografiram precej zaupljivo taščico, ki se mi je približala na slaba dva metra. Na slikah 3, 4 in 5 je drugoletna taščica, kar je mogoče sklepati po svetlih pikah na krovcih. Slikana je bila na ljubljanskem barju iz avtomobila, 3. januarja 2008.

Sliki 1 in 2 sta nastali 19. in 26. januarja 2008 v Tivoliju.

Oprema: Panasonic FZ 50

Dare Fekonja, Ljubljana

3

5

2

4

Čopasta sinica (*Lophophanes cristatus*)

foto: Dejan Bordjan

Program predavanj, izletov in akcij DOPPS oktober – december 2011

Za dodatne informacije o dogodkih lahko pokličete v pisarno društva na telefon 01/426 58 75 ali vodjo aktivnosti. Morebitne spremembe bodo objavljene na spletni strani društva www.ptice.si najkasneje na dan dogodka.

PREDAVANJA

CERKNICA

Kraj: Knjižnica Jožeta Udoviča, Partizanska cesta 22, Cerknica
Čas: ob 19:00

13. oktober 2011: Jugozahodna Srbija (predava Marjeta Cvetko)

Jugozahodna Srbija je območje številnih naravnih znamenitosti. Predavateljica nam bo predstavila potovanje prek Zlatibora mimo reke Uvac z gnezdišči beloglavega jastreba in prek Kopaonika do mistične Davolje varoši.

10. november 2011: Grčija (predava Dejan Bordjan)

Grčija slovi po svoji čudoviti sredozemski naravi in stoterih otokih, kamor se zgrinjajo turisti. Skriva pa tudi manj znane ali pa, bolje rečeno, Slovincem bolj znane konce. V severni Grčiji najdemo obsežne gozdove in gorove poseljene z velikimi zvermi. Najdemo tudi svetovno znana mokrišča, Prespansko in Dojransko jezero, ter mokrišča svetovnega pomena, delto reke Evros in jezero Kerkini. K slednjemu se je predavatelj napotil skupaj z družino. Fotografije tisočerihih koždrastih pelikanov, ki jih hranijo kar ribiči sami, so bile preveč, da bi se uprli obisku; kako sobivajo večtisočglava množica ribojedih ptic in ribiči si je predavatelj želel ogledati na lastne oči. Z vami pa bo v sliki in besedi delil vtise s tega zanimivega potovanja.

8. december 2011: Potovanje v Altaj – "ruski Tibet" (predava Petra Draškovič)

Na stičišču sibirske tajge, kazahskih step in polpuščav Mongolije leži ruska republika Altaj. Altaj je tudi težko prehodno mlado nagubano gorovje, ki si ga delijo Rusija, Mongolija, Kitajska in Kazahstan, in ki se v najvišjem vrhu, Beluhi, vzpne do mogočnih 4.500 metrov. Ta razgibani, odmaknjeni in od Moskve skoraj pozabljeni svet zaradi čistosti in poezije naravnih lepot upravičeno imenujejo tudi »ruski Tibet«. Vablje-

ni na potovanje v osrčje najbolj odročnega predela osrednje Azije, skozi obronke južne Sibirije, na treking pod najvišje vrhove Sibirije ter v kraljestvo naravne poezije UNESCO-vih Zlatih gora.

HRUŠICA

Kraj: Knjižnica Hrušica, Hrušica 55 a, Hrušica
Čas: ob 19. uri

20. oktober 2011: Na ornitološki izlet z javnim prevozom in kolesi (predava Tanja Šumrada)

Opazovanje ptic je lahko zanimiv način preživljanja prostega časa. Da bi videli čim več ptic, pa se je dobro držati nekaterih namigov, ki nam omogočijo, da opazujemo zanimivejše vrste ptic. Na užitke, ki nam jih ponuja uporaba javnih prevoznih sredstev, da dospemo na cilj, kjer bomo opazovali ptice, smo že skoraj pozabili. Pridružite se nam na predavanju, kjer bomo spoznali območja, kamor lahko pridemo tudi z javnim prevoznim sredstvom ali kolesom, in uživamo v naravi. Ogledali si boste lahko tudi razstavo ptic z naslovom Življenje med nebom in zemljo.

LJUBLJANA

Kraj: Grand hotel Union, Miklošičeva 1, Ljubljana
Čas: ob 19. uri

6. oktober 2011: Postovke – evropske urbane ujede v Ljubljani (predavata Jurij Hanžel in Tanja Šumrada)

Na predavanju se bomo posvetili zanimivim pticam iz družine sokolov, postovkam, in njihovim prilagoditvam življenju v urbanem okolju. Zakaj so za te ptice človeška naselja tako zanimiva in kakšno vlogo pri tem igra velikost mest? Kako je mogoče, da postovke opazijo in ulovijo v travi skrite male sesalce, ki so njihov glavni plen? Odgovore na ta in podobna vprašanja vam bosta razkrila predavatelja. Poleg tega bosta z vami delila tudi prve rezultate podrobnejšega raziskovanja postovk v Ljubljani, s katerim smo pričeli letošnje leto.

3. november 2011: Repaljščica – v primežu kmetijstva (predava Damijan Denac)

Vrste kmetijske krajine, posebej travnišče, sodijo med najbolj ogrožene vrste v Evropi. Repaljščica brez dvoma sodi mednje. Dr. Damijan Denac vam bo na predavanju predstavil rezultate ekoloških raziskav te indikatorske vrste travnišča. Spoznali boste, zakaj so za učinkovito varstvo nujne podrobne ekološke raziskave populacij in kakšne odgovore nam lahko da uporaba najsodobnejših metod v ornitologiji.

1. december 2011: 113 in ptice – kdaj in zakaj poklicati? (predava Igor Gajšek)

Na predavanju bomo poskusili odgovoriti na vprašanje, kako se je najbolj primerno odzvati, ko pri opazovanju ptic ali zgolj med sprehodom v naravi naletimo na ljudi, ki delajo škodo pticam ali naravi? Kdaj poklicati policijo, kako zavarovati dokaze do prihoda policistov, kaj lahko pričakujemo od policije in kako se odzvati na njeno neustrezno postopanje? Toplo vabljeni vsi, ki že imate izkušnje z navedenim, kot tudi vsi drugi, ki želite prispevati k ohranjanju ptic in narave po svojih najboljših močeh.

MARIBOR

Kraj: Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Koroska cesta 160, Maribor
predavalnica 0.103
Čas: ob 18. uri

5. oktober 2011: Bela štoklja (predava Damijan Denac)

Bela štoklja je ptica, ki simbolizira ljubezen, srečo in zvestobo. Kot karizmatična vrsta je ambasador naravovarstva po Evropi. V Sloveniji jo preučujemo od leta 1965 in spoznanja z naših tal so pomembno dopolnila celotno sliko vedenja o štoklji. Presenečeni boste, česa vse o štoklji še niste vedeli.

2. november 2011: Srbija in Črna Gora (predava Jani Vidmar)

Ste morda jugonostalgik ali pa vas morda le zanima, v kako pestri skupni državi smo nekoč živeli? Jani Vidmar je med lanskim in letošnjim poletjem odkrival lepote Srbije in Črne gore ter bo svoje vtise s potepa čez Zasavico, Obedsko baro, Nacionalni park Tara, Uvac, Durmitor, Lovčen, Skadarsko jezero ... z veseljem delil z vami. Vabljeni v svet ptic in drugih naravnih lepote!

7. december 2011: Irska (predava Tilen Basle)

Tokrat se na Irsko ne bomo odpravili v iskanju norih zabav ali najboljših pivnice, temveč bomo obiskali mirne obalne kraje na jugozahodu, kjer še vedno govorijo star irski jezik. Izvedeli boste veliko novega o tamkajšnjih pticah, hkrati pa nas bo pot zanesla tudi k morju, kjer bomo spoznali igrive tjunlje in trud mladih ljudi za ohranitev te vrste.

MURSKA SOBOTA

Kraj: Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota, Zvezna ulica 10, Murska Sobota
predavalnica v pritličju
Čas: ob 17. uri

17. november 2011: Pomen popisov ptic za varstvo narave (predava Katarina Denac)

Veliko ljubiteljev ptic in narave našemu društvu pomaga pri popisih ptic po vsej Sloveniji. Marsikdo pa niti ne ve, čemu rabijo vsi ti podatki, ki jih zberemo vsako leto s popisi. Na predavanju vam bo predavateljica predstavila pomen popisov za varstvo narave, saj so ptice dober indikator stanja narave. Spoznali boste tudi mrežo Mednarodno pomembnih območij za ptice (IBA) v Sloveniji ter kvalifikacijske vrste ptic na teh območjih. Izvedeli boste tudi, kako pomemben je monitoring ptic za izdelavo presoj vplivov na okolje, in da to ni le pravna obveza Slovenije do EU.

RADOVLJICA

**Kraj: Knjižnica Antona
Tomaža Linhart, Gorenjska
cesta 27, Radovljica
Čas: ob 19:30**

13. december 2011: Arme- nija in Gruzija (predavata Blaž Blažič in Jurij Hanžel)

Dvojica maloazijskih držav je s svojimi raznolikimi življenjskimi okolji pravi raj za ptice. V polpuščavah in ob mokriščih Armenije najdemo ptice, ki tu dosega skrajne meje svojih arealov, v kavkaškem delu Gruzije pa lahko opazujemo tudi endemične vrste ptic. Ptičja pestrost se še dodatno poveča septembra, ko se prek omenjenega območja seli veliko število ujed. Spoznajte tudi vi svet ptic teh dveh »ekso-tičnih« držav, pa čeprav le skozi slike in besedo.

IZLETI

1. oktober 2011: Ptičariada '11

Družabno tekmovanje, ki bo potekalo v okolici Braslovč in ga ne smete zamuditi! Prijave so obvezne in jih zbira koordinator akcije Alen Ploj na e-naslovu: ploj.alen@gmail.com. Vsa dodatna navodila bodo prijaviteljem skupinam poslana naknadno.

2. oktober 2011: Evropski dan opazovanja ptic (Eurobirdwatch '11)

Vsako jesen iz Evrope v Afriko leti več milijonov ptic; prečkajo gore, oceane in puščave. Tretjina izmed njih se ne vrne domov nikdar več. Ptice navadno ne leti-

jo brez postanka od svojih gnezdišč v prezimovališča. Na poti se tudi ustavljajo in sploh jeseni so ti postanki daljši. Na teh stalnih počivališčih, vmesnih postajah, se nahranijo in odpočijejo. Če bi radi spoznali ptice selivke in nam jih pomagali prešteti, se nam pridružite na naslednjih izletih:

– Ornitološki sprehod po parku Tivoli (vodi Dare Fekonja)

Evropski dan opazovanja ptic je posvečen pticam selivkam, zato se bomo tokrat na našem prvem jesenskem sprehodu po ljubljanskem parku Tivoli posvetili prav njim. Izvedeli boste lahko, ali so vrste, ki ste jih videli v parku spomladi, prav tiste, ki jih bomo opazovali to nedeljsko dopoldne. Ptice bomo tudi prešteli in zabeležili število opaženih vrst. Morda se bo med njimi našla tudi kakšna zanimiva vrsta, ki se čez Slovenijo le seli in je prek leta pri nas ne vidimo. Dobimo se ob 9. uri na parkirišču pred kopališčem Tivoli.

– Preštejmo ptice v Narav- nem rezervatu Škocjanski zatok (vodi ekipa NRŠZ)

Pomagajte nam prešteti ptice! Dobili se bomo ob 9. uri pred barako v naravnem rezervatu Škocjanski zatok, od koder se bomo odpravili po učni poti, ki poteka ob sladkovodnem delu rezervata. Na sprehodu bomo oprezali za pticami, zabeležili vrste in njihovo število, na poti pa boste lahko slišali tudi kakšno zanimivost o naravnem rezervatu in pticah selivkah, ki se zadržujejo na tem območju.

– Spoznajmo ptice na za- drževalniku Medvedce (vodi Alen Ploj)

Zadrževalnik Medvedce je vodno telo umetnega nastanka, zgrajeno za potrebe zadrževanja visokih voda in namakanja kmetijskih površin. Poleg tega je tudi raj za ornitologe, saj lahko tam opazimo številne vodne in druge vrste ptic. Pridružite se nam pri opazovanju in štetju selečih se ptic! Dobimo se ob 9. uri na železniški postaji na Pragerskem, od koder se bomo odpravili do zadrževalnika.

6. november 2011: Orni- tološki sprehod po parku Tivoli (vodi Dare Fekonja)

Jesenski čas je, kmalu bo odpadlo še zadnje listje, zato bodo tudi ptice na našem tokratnem sprehodu že bolj opazne. Pogledali bomo v vrhove dreves in pokukali pod veje grmovnic ter spoznali, kaj se v tem času dogaja s pticami v mestnem parku. Dobimo se ob 9. uri na parkirišču pred kopališčem Tivoli. Izlet je primeren za ljudi vseh starosti.

4. december 2011: Orni- tološki sprehod po parku Tivoli (vodi Dare Fekonja)

Ko zima pokaže zobe, pticam nasujemo ptičjo hrano v krmilnice in opazujemo, katere se prihajajo hraniti. Tudi mi bomo pticam na sprehodu skozi mestni park privoščili kakšen priboljšek (prinesite s seboj pest semena sončnic ali/in grobo zdrobljenih orehov) in prav mogoče je, da nam bo katera jedla iz roke. Pridružite se nam ob 9. uri na parkirišču pred kopališčem Tivoli. Izlet je primeren za ljudi vseh starosti.

10. december 2011: Ptujsko jezero (vodi Dominik Bom- bek)

Na tradicionalnem zimskem sprehodu po nabrežju Ptujskega jezera bomo lahko opazovali različne vrste ponirkov, rac in galebov, med njimi tudi redkejšje goste s severa. Izlet lahko tisti, ki nam januarja pomagata šteti ptice na vodnih površinah, izkoristite za osvežitev (pre)poznavanja teh vrst ptic. Dobimo se ob 9. uri na Ptuj pri mostu za pešce na desnem bregu Drave.

17. december 2011: Tradi- cionalni izlet za mlade orni- tologe k Zbiljskemu jezeru (vodi Blaž Blažič)

V zimskem obdobju leta je Zbiljsko jezero verjetno najbolj zanimivo območje za opazovanje prezimujočih vodnih ptic v osrednji Sloveniji. Na izletu bomo imeli priložnost spoznati in med seboj primerjati različne pogo-
ste, z nekaj sreče pa tudi kakšne redkejšje vrste vodnih ptic v Sloveniji, predvsem rac in ponirkov. Dobimo se v vasi Zbilje, na parkirišču ob glavni cesti, ob 9:30. Do Medvoda lahko pridete tudi z avtobusom in vlakom ter se do Zbilj odpravite peš skozi gozd ob jezeru.

AKCIJE / DELAVNICE / SREČANJA

23. oktober 2011: Obroč- kanje kraljičkov (vodi Dare Fekonja)

Obročkanje kraljičkov je zanimiv dogodek, na katerem se lahko med drugim naučite razlikovati med rumenoglavim in rdečeglavim kraljičkom. Te male ptice boste lahko videli prav od blizu, Dare Fekonja pa bo pojasnil, zakaj ptice obročkamo, kako jih stehtamo, izmerimo in še veliko drugih zanimivosti. Poleg kraljičkov si boste lahko ogledali še velike sinice, meniške, plavčke, močvirske sinice in še katero gozdno vrsto ptice. Zborna mesto je ob 9. uri v Mostecu v Ljubljani.

26. november 2011: Popis velikega srakoperja na Lju- bljanskem barju (koordinira Urša Koce)

Vabimo vas na tradicionalni popis velikega srakoperja na Ljubljanskem barju. Popis je primeren za vsakogar, zato pridite v čim večjem številu, saj je štetje tudi družaben dogodek. Zainteresirani se prijavite najkasneje do 21. novembra koordinatorici Urši Koce: ursa.koce@dopps.si, 031 263 849.

Srečanja ljubljanske sekcije bodo predvidoma vsak tretji četrtek v mesecu ob 19. uri v prostorih društva na Tržaški cesti 2 v Ljubljani (napovednik bo objavljen na spletni strani www.ptice.si).

Kodeks slovenskih ornitologov

Vsak slovenski ornitolog, opazovalec in proučevalec ptic naj:

- pred vsemi interesi zastopa interese narave in varstva ptic,
- pri svojem delu in tudi sicer ne vznemirja ptic po nepotrebnem in jim ne škoduje; prav tako naj ne ogroža drugih živih bitij in narave,
- ne jemlje ptic iz narave in jih ne zadržuje v ujetništvu,
- bo pri fotografiranju ptic in narave obziren; ogroženih vrst naj ne slika v gnezdu,
- vestno beleži vsa opažanja in skrbi, da se podatki po beležkah ne postarajo,
- sodeluje s kolegi, jim pomaga pri delu in skrbi za dobre odnose z njimi.

OKTOBER	
1	so PTIČARIADA
2	ne Evropski dan opazovanja ptic (EBV 11): - Park Tivoli - NRSZ - Medvedce*
3	po
4	to
5	sr MARIBOR Bela štoklja (Damijan Denac)
6	če LJUBLJANA Postovke v Ljubljani (Jurij Hanžel in Tanja Šumrada)
7	pe
8	so
9	ne
10	po
11	to
12	sr
13	če CERKNICA Jugozahodna Srbija (Marjeta Cvetko)
14	pe
15	so
16	ne
17	po
18	to
19	sr
20	če HRUŠICA Na ornitološki izlet z javnim prevozom in kolesi (Tanja Šumrada)
21	pe
22	so
23	ne Obročkanje kraljičkov (Dare Fekonja)
24	po
25	to
26	sr
27	če
28	pe
29	so
30	ne
31	po

NOVEMBER	
1	to
2	sr MARIBOR Srbija in Črna gora (Jani Vidmar)
3	če LJUBLJANA Repaljščica – v primežu kmetijstva (Damijan Denac)
4	pe
5	so
6	ne Ornitološki sprehod po parku Tivoli (Dare Fekonja)
7	po
8	to
9	sr
10	če CERKNICA Grčija (Dejan Bordjan)
11	pe
12	so
13	ne
14	po
15	to
16	sr
17	če MURSKA SOBOTA Pomen popisov za varstvo narave (Katarina Denac)
18	pe
19	so
20	ne
21	po
22	to
23	sr
24	če
25	pe
26	so Popis velikega srakoperja (Urša Koce)
27	ne
28	po
29	to
30	sr

DECEMBER	
1	če LJUBLJANA 113 in ptice – kdaj in zakaj poklicati? (Igor Gajšek)
2	pe
3	so
4	ne Ornitološki sprehod po parku Tivoli (Dare Fekonja)
5	po
6	to
7	sr MARIBOR Irska (Tilen Basle)
8	če CERKNICA Potovanje v Altaj (Petra Draškovič)
9	pe
10	so Ptujsko jezero (Dominik Bombek)
11	ne
12	po
13	to RADOVLJICA Armenija in Gruzija (Blaž Blažič in Jurij Hanžel)
14	sr
15	če
16	pe
17	so Tradicionalni izlet za mlade ornitologe na Zbiljsko jezero (Blaž Blažič)
18	ne
19	po
20	to
21	sr
22	če
23	pe
24	so
25	ne
26	po
27	to
28	sr
29	če
30	pe
31	so

PROGRAM DOPPS oktober – december 2011

PREDAVANJA

CERKNICA

Kraj: Knjižnica Jožeta Udoviča,
Partizanska cesta 22, Cerknica
Čas: ob 19:00

HRUŠICA

Kraj: Knjižnica Hrušica,
Hrušica 55 a, Hrušica
Čas: ob 19. uri

LJUBLJANA

Kraj: Grand hotel Union,
Miklošičeva 1, Ljubljana
Čas: ob 19. uri

MARIBOR

Kraj: Fakulteta za naravoslovje
in matematiko,
Koroška cesta 160, Maribor
Prostor: predavalnica 0.103
Čas: ob 18. uri

MURSKA SOBOTA

Kraj: Pokrajinska in študijska
knjižnica Murska Sobota,
Zvezna ulica 10, Murska Sobota
Prostor: predavalnica v pritličju
Čas: ob 17. uri

RADOVLJICA

Kraj: Knjižnica Antona Tomaža
Linharta, Gorenjska cesta 27,
Radovljica
Čas: ob 19:30

Vpišite se v e-sku- pino Ljubitelji ptic

Če želite prejemati naša obve-
stila o društvenih dogodkih
ali prispevati svoje izkušnje
oziroma mnjenja, povezana
s pticami in naravo, če želi-
te prebrati, kakšne dogodi-
vščine so izkusili drugi člani
društva, si ogledati njihove
fotografije ipd., potem vas
vabimo, da se vpišete na sku-
pino Ljubitelji ptic, in sicer na
ljubitelji-ptic-subscribe@ya-
hoogroups.com.

Nagradni likovni natečaj PTICE IN NAŠ VRTEC

Ptice živijo povsod okoli nas. Opazujemo jih lahko na domačem dvorišču, na igrišču vrtca, v gozdu, ob bližnjem ribniku ali v domači krmilnici. Vloga ptic v naravi je zelo pomembna. Pestrost različnih vrst nam pove, kakšno je okolje, v katerem živimo. Prek natečaja želimo otroke spodbuditi k spoznavanju ptic v okolici vrtca in k zavedanju narave, ki jih obdaja.

K sodelovanju ste povabljeni vsi vrtci v Sloveniji. Vsak vrtec oz. njegova podružnica lahko odda največ pet izdelkov za vsako starostno skupino otrok, ki je določena po letnici rojstva. Prispele likovne izdelke bo ocenjevala natečajna komisija in iz vsake skupine izbrala zmagovalna dela, ki so po njihovem mnenju najbolj izvirna in najboljša.

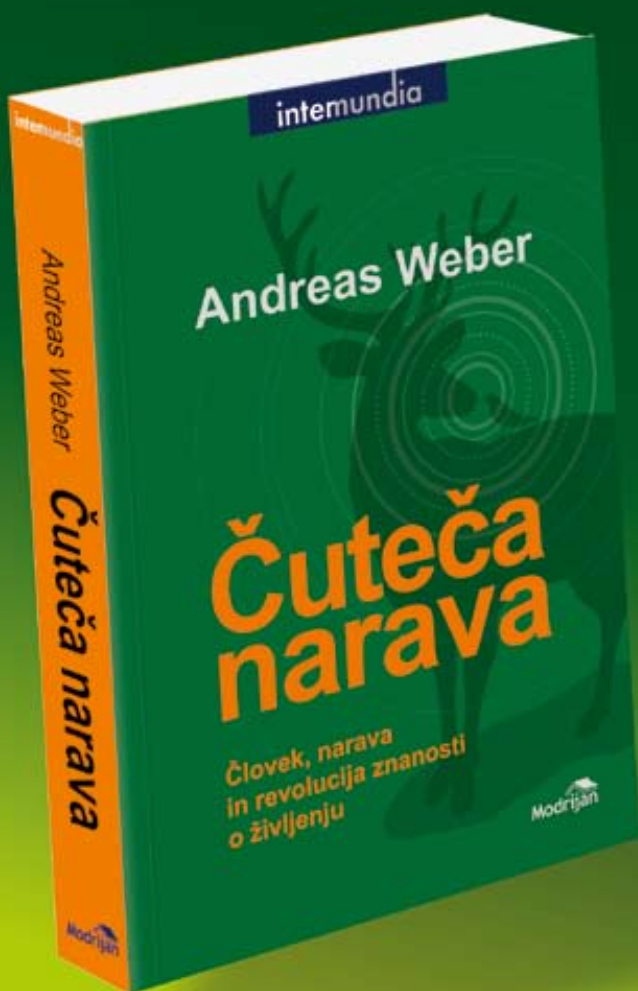
Društvo bo na zaključni prireditvi letošnjega Srečanja mladih ornitologov Slovenije podelilo nagrade in priznanja zmagovalnim avtorjem in njihovim mentorjem. Mentorje zmagovalcev bomo o izboru predhodno obvestili. Na prireditvi bodo v okviru posebne razstave na ogled vsi zmagovalni izdelki. Podelitev bo potekala **20. novembra 2011 v Veliki Polani v Pomurju**. Rok za oddajo izdelkov je **20. oktober 2011**. Več informacij o poteku in pogojih natečaja lahko najdete na spletni strani DOPPS www.ptice.si.

Likovni natečaj, ki poteka v okviru projekta **Srečanje mladih ornitologov Slovenije**, je s finančno podporo v obliki donacije omogočilo **podjetje MB-NAKLO d.o.o.**

Vabljeni k sodelovanju!

MB-NAKLO TRGOVSKO PODJETJE d.o.o.
ORODJE - STROJI - OPREMA - AVTOMATIZACIJA
Ulica Toma Župana 16, 4202 Naklo, www.mb-naklo.si

Knjiga, ki odpira oči!

Andreas Weber

Čuteča narava

Človek, narava in revolucija znanosti o življenju

Preplet znanstvene razlage in reportažno-potopisne pripovedi o novem pogledu na biologijo, ki uči, da so rastline in živali ljudem sorodne veliko bolj, kot trdi konvencionalna znanost o življenju.

264 strani
16 × 23, 5 cm
mehka vezava
34,70 €

intemundia

Modrijan

www.modrijan.si

MODRA ŠTEVILKA

080 23 64

prodaja@modrijan.si

→ Otroška knjiga bo dvignila zavest o albatrosih

// prevod Petra Vrh Vrezec

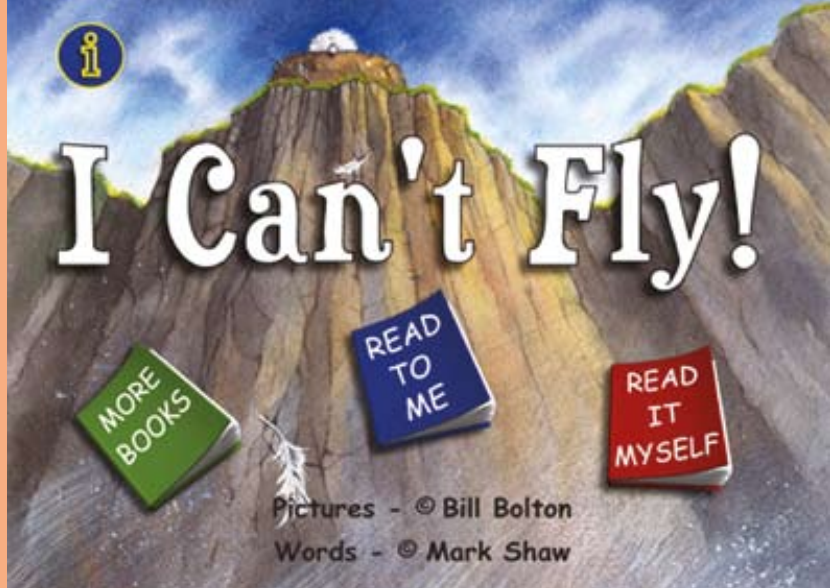
Ilustrator Bill Bolton je objavil knjigo, v kateri je želel opozoriti na svetovno grožnjo albatrosom in podpreti BirdLife-ov svetovni program za vodne ptice. Med obiskom polotoka Otago na Novi Zelandiji si je namreč ogledal kolonijo albatrosov. Navdušili sta ga veličina in lepota teh ptic ter presunila njihova velikost in lahkotni let. Njihove peruti so tako velike, da je lahko slišal veter v njihovem perju, ko se jim je približal. Presenečen je bil, ko je zvedel, kakšna nevarnost preži nanje zaradi ribolova s parangali, ki ogrožajo njihovo preživetje, zato se je odločil podpreti kampanjo BirdLife International. Najbolj primeren način, s katerim bi kot ilustrator lahko prispeval k večji ozaveščenosti o albatrosih, se mu je zdela knjiga za otroke.

Tako je nastala knjiga *Ne morem leteti* (I Can't Fly), ki je interaktivna animirana elektronska knjiga o mladih albatrosih, ki premagujejo svoj strah pred letenjem. Na vsaki strani najdemo navdušujoče informacije o albatrosih in njihovem izjemnem načinu življenja. Z izdajo knjige je želel spodbuditi zanimanje in navdušenje nad edinstvenostjo ptice zlasti med otroki. Deset odstotkov dobička od prodaje knjig je namenil skladu »Rešimo albatrose«.

Sklad (Albatross Task Force), ki sta ga ustanovila BirdLife International in RSPB, varuje območja, kjer je nevarnost ulova morskih ptic ob ribolovu največja, in sicer po vsej južni Afriki in Južni Ameriki. Veliko pozornost namenja lokalnemu znanju, zato zaposluje in usposablja lokalne strokovnjake in tako zmanjšuje lov morskih ptic na globalni ravni.

Izvirni članek je s spletne strani BirdLife International (2011):

<http://www.birdlife.org/community/2011/06/new-childrens-book-raises-profile-of-albatross/>

NAJPAMETNEJŠE ŽIVALI SVETA:

Presenetljive zgodbe o pametnih živalih, ki si z nami delijo planet

Ta privlačna knjiga vas seznani z najnovejšimi in najpomembnejšimi raziskavami inteligentnega vedenja večine najpametnejših živali sveta. Knjiga, ki mora pritegniti vsakega ljubitelja narave.

**Cena
v akciji:
10 €**

192 barvnih strani
21,5 x 24,5 cm
Redna cena: 29,99 €

Tehniška založba
Slovenije

www.tzs.si, narocila@tzs.si, ((MODRA ŠTEVILKA 080 17 90))

1

Cipe

// Peter Grošelj

Sistematiki uvrščajo cipe (*Anthus*) skupaj z bližnjimi sorodnicami pastircami (*Motacilla*) v družino pastiric (*Motacillidae*). Kljub mnogim podobnostim, kot so oblika kljuna, bolj ali manj »podaljšan« rep, izrazito dolga tercialna letalna peresa, visoke noge in elegantna zibajoča hoja, je med pastircami in cipami veliko razlik. Bistvena razlika je v obarvanosti. Pastirice so zelo kontrastno in živo obarvane, cipe pa imajo veliko bolj enotno sivo-rjavo s temnejšimi programi obarvano perje.

Čprav so cipe zelo podobnih barv, se vrste med seboj razlikujejo po marsikaterih podrobnostih. Če poenostavimo, je najpogostejša med našimi cipami drevesna cipa (*Anthus trivialis*), ki je velikosti ščinkavca (*Fringilla coelebs*), nekoliko manjši sta rdečegrta (*A. cervinus*) in travniška cipa (*A. pratensis*), ki je še nekoliko manjša. Malce večja od drevesne je rjava cipa (*A. campestris*), največja pa je vriskarica (*A. spinoletta*). Aprila leta 2002 pa je bila v vasi Dane pri Divači opazovana tudi ostrožna cipa (*Anthus richardi*). Za poznavalce in opazovalce je zelo pomemben tudi svatovski let. Samec drevesne cipe poletava z visokega drevesa ter se z naprej stegnjenimi nogami spušča na vrh sosednjega drevesa. Travnška cipa se dviga iz zamočvirjenih travnikov, njen let je bolj plavajoč ter pristaja ponovno na tleh. Za rjavo cipo so privlačni večji kamni in skale, pa tudi brinovi grmi, od koder se pevsko spreletava v zrak. Vriskarica poletava včasih visoko v zrak iz nizke planinske trave, ljubi pa tudi razgledišča na večjih kamnih in skalah. Vse cipe gnezdi na tleh v običajno zelo skritih globelichah, postlanih z obilico suhe trave.

Drevesna cipa je ptica, ki gnezdi od nižin do sredogorja. Rada ima odprto travnato pokrajino z veliko drevesi, tudi presvetljene listnate in borove gozdove, ravnine, a tudi strme, največkrat južne senožeti. Živi pa tudi v gorskih mešanih gozdovih, npr. v jelovo-bukovih. Pri nas je (bila) splošno razširjena od nižin do sredogorja, kot gnezdilka je redka na Obali in v strnjenih gozdovih. Drevesne cipe se od avgusta do oktobra selijo v Afriko, kjer prezimujejo južno od Sahare. Vračajo se marca in aprila.

Prava selivka je tudi rjava cipa, ki se odseli avgusta, septem-

bra, vrne pa se konec aprila ali v začetku maja. Išče suhe sončne prostore, zato je pri nas redka. Redno jih vidim kot gnezdilke na kompleksu strelišča Počec in Bač, pa tudi na suhih senožetih nad vasjo Šembije.

Delna selivka je travniška cipa. Gnezdi v srednji in severni Evropi. Pri nas se pojavi s prvimi hladnimi jutri proti koncu septembra, na sv. Mihaela (29. septembra), kot piše F. Erjavec v svojem znanem delu o živalih. Vidimo jih po travnikih in drugih vlažnih mestih vse do pozne jeseni. Šele zima jih prežene v južnejše kraje. Vrača se marca in aprila.

Vriskarica je ptica visokogorja nad drevesno mejo. Ljubi travnato, tudi kamnito pokrajino. Rada se zadržuje ob gorskih potočkih in snežiščih. Kdor se bo napotil na Porezen, Črno prst, Veliko planino ali Mangrtsko sedlo, jih bo tam gotovo srečal. Enako velja za naše visokogorje, če le ni preveč zaraščeno z rušjem. S prihodom jeseni se vriskarice spustijo v dolino. Prezimujejo ob vseh naših manjših in večjih rekah, da le niso zamrznjene. Pozimi jih redno vidimo tudi na Obali. Sistematiki so včasih uvrščali k vriskarici obalno vriskarico (*A. petrosus*), ki živi ob atlantski obali od severa do juga Evrope. Danes je to samostojna vrsta, a je v Sloveniji še nismo srečali.

Naj omenimo še rdečegrlo cipo. To je ptica visokega severa Evrope in Azije. Kot selivka leti septembra in oktobra tudi čez naše kraje, vendar je, razen za dobre poznavalce, težko prepoznavna in tudi zelo redka. Drugače je spomladi, ko se ptice vračajo. Od drugih cip so razpoznavne po rdečerjavem grlu in prsih ter izrazito progastih bokih. Možno jih je opazovati aprila in maja. Takrat je v severni tundri še prava zima in se jim v njihovo domovino prav nič ne muči. Na Ljubljanskem barju, Obali, ob Cerkniškem jezeru in še kje jih lahko tudi po več dni opazujemo spomladi.

Kdor se bo hotel podrobneje seznaniti s cipami, mu na tereu priporočam tudi dober daljnogled ali fotoaparat, pa tudi ptičji priročnik naj ne manjka. Razlikovalni podatek pri vseh cipah je poleg naštetega namreč tudi barva nog ter še posebej dolžina in oblika kremplja na zadnjem prstu.

1: Rjava cipa (*Anthus campestris*) se pri nas pojavi s prvimi hladnimi jutri proti koncu septembra. Šele zima jo prežene v južnejše kraje, od koder se vrača marca in aprila. foto: Dare Fekonja

Cipe

Ilustracije Jan Hošek

Kako letijo med svatovskim ali območnim petjem?

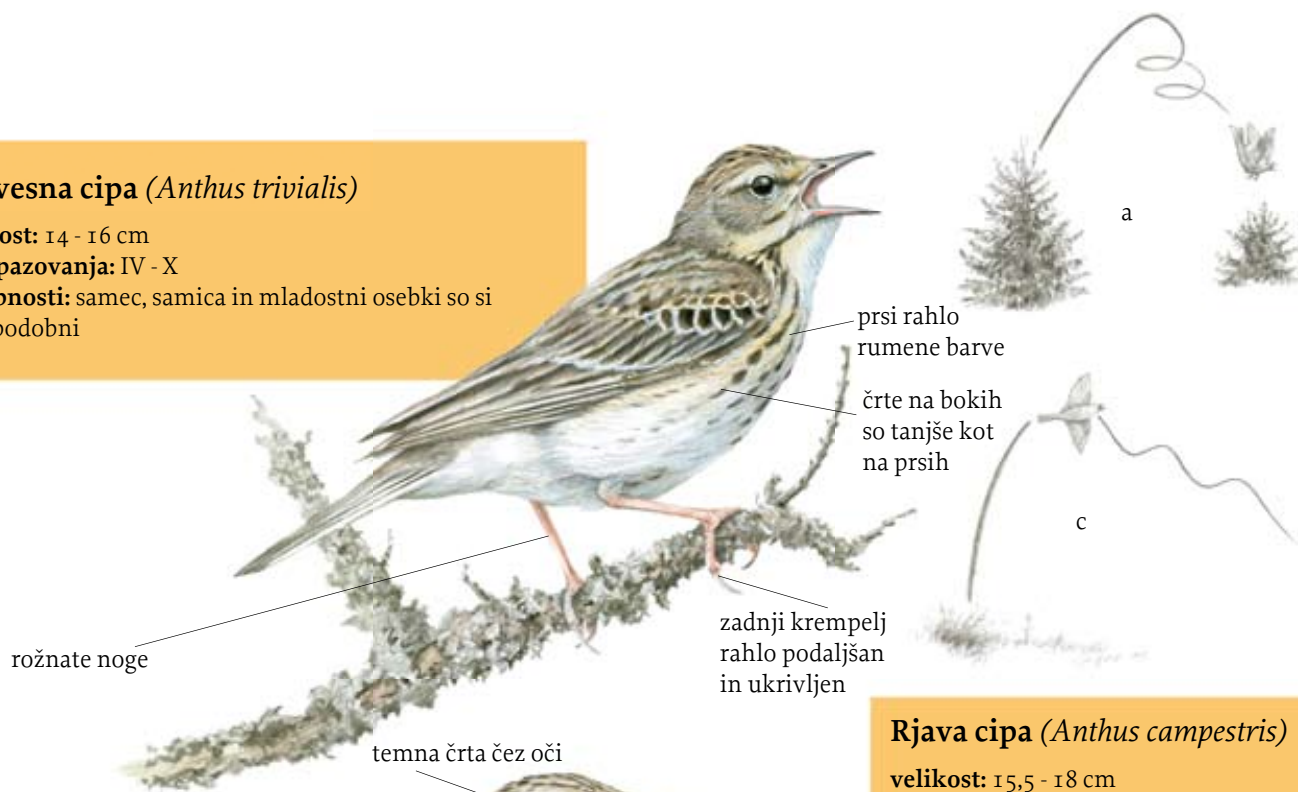
- a) drevesna cipa
- b) travniška cipa
- c) rjava cipa

Drevesna cipa (*Anthus trivialis*)

velikost: 14 - 16 cm

čas opazovanja: IV - X

posebnosti: samec, samica in mladostni osebki so si zelo podobni

rožnate noge

prsi rahlo rumene barve

črte na bokih so tanjše kot na prsih

zadnji kremplj rahlo podaljšan in ukrivljen

temna črta čez oči

odrasla

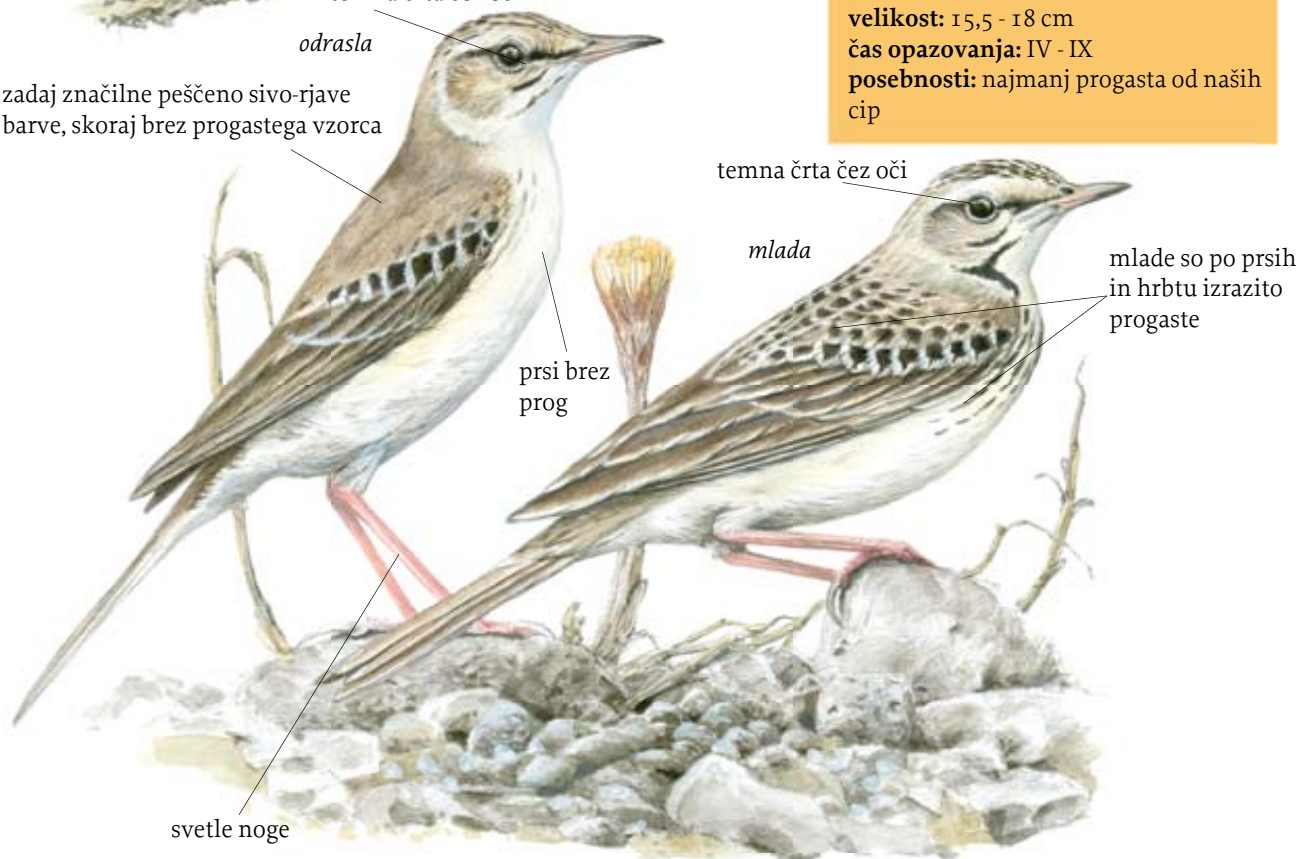
zadaj značilne peščeno sivo-rjave barve, skoraj brez progastega vzorca

Rjava cipa (*Anthus campestris*)

velikost: 15,5 - 18 cm

čas opazovanja: IV - IX

posebnosti: najmanj progasta od naših cip

temna črta čez oči

mlada

mlade so po prsih in hrbtu izrazito progaste

prsi brez prog

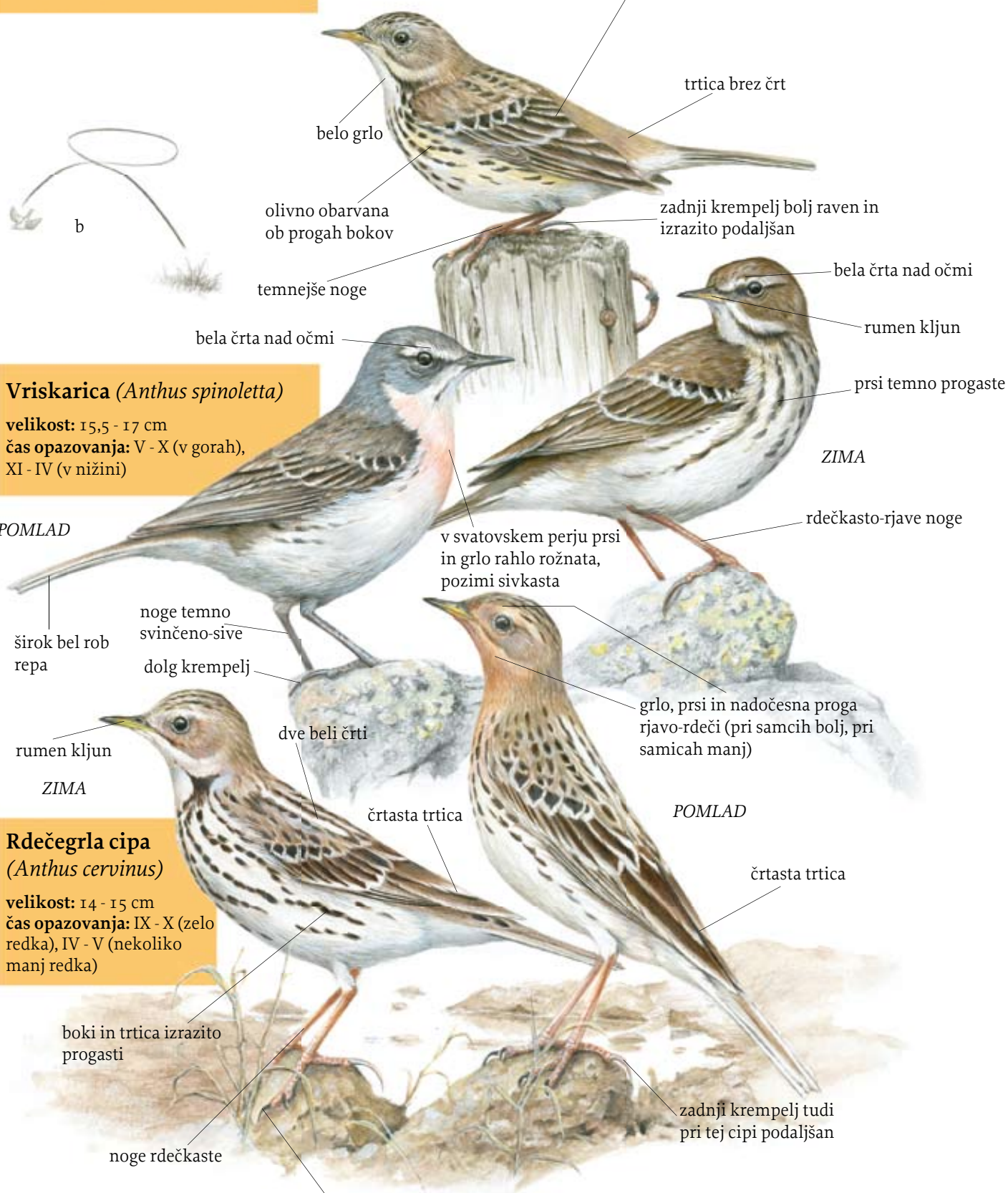
svetle noge

Travniška cipa (*Anthus pratensis*)

velikost: 14,5 - 15 cm

čas opazovanja: III - IV, X - XI

posebnosti: najmanjša cipa

Vriskarica (*Anthus spinoletta*)

velikost: 15,5 - 17 cm

čas opazovanja: V - X (v gorah),

XI - IV (v nižini)

Rdečegrļa cipa (*Anthus cervinus*)

velikost: 14 - 15 cm

čas opazovanja: IX - X (zelo redka), IV - V (nekoliko manj redka)

Objavo ilustracij sta omogočila: avtor ilustracij Jan Hošek, ČSO (Česká společnost ornitologická) - češki partner BirdLife International in Alena Klvaňová, urednica revije Ptačí svět, za kar se jima iskreno zahvaljujemo.

Risbo Cipe si lahko ogledate tudi na spletni strani revije Svet ptic. ●

1

Davorin Tome, prvi doktor znanosti s področja ornitologije na Ljubljanski univerzi in v Sloveniji

// pogovarjala se je Petra Vrh Vrezec

1: Davorin Tome je med letoma 1984 in 2000 intenzivno raziskoval malo uharico (*Asio otus*)
foto: Benjamin Tome

Davorin Tome je bralcem revije Svet ptic gotovo dobro znan po odličnih fotografijah, ob katerih lahko občudujemo čudovite stvaritve narave, in ravno tako po zanimivih, včasih s humorjem začinjenih prispevkih. Mlajše generacije študentov in dijakov ga poznajo tudi po univerzitetnem učbeniku *Ekologija, organizmi v prostoru in času* ali po lani izdanem gimnazijskem učbeniku *Ekologija*. Ljubitelji fotografij in narave ste si mogoče ogledali ali prebrali njegovo knjigo *Samo narava, Ekologija v prozi in podobi*, lahko pa ste tudi brali jedrnate, včasih nekoliko filozofsko obarvane prispevke o naravi v *Poletu*, prilogi Dela. Skratka, Davorin je odličen pisec znanstvenih, strokovnih in poljudnih del s področja ornitologije in ekologije, znanstvenik na Nacionalnem inštitutu za biologijo in univerzitetni profesor ekologije, mentor številnim diplomantom in štirim doktorjem znanosti s področja ornitologije.

Kdo te je navdušil nad pticami, kako si prišel na DOPPS in kakšni izzivi so te gnali v raziskavo ptic?

Tisto prvo navdušenje za naravo so mi dali starši, kasneje sem ga gojil s pomočjo poljudnih knjig in naravoslovnih televizijskih oddaj. Bile so črno-bele, bilo jih je malo, posnete so bile slabo, a vsebina je bila, kar je pomembno, v povprečju na višjem nivoju kakor danes. In če dobro pomislim, sploh ne bi rekel, da sem navdušen nad pticami. Navdušen sem nad naravo, nad njeno ureditvijo, iznajdljivostjo. Ptice so samo objekt, s pomočjo katerega sem delovanje narave najbolj pogosto spozna-

val. Vsekakor pa me nad pticami ni »navdušil« nihče osebno, v smislu, da bi se mu lahko danes zahvalil. Vse se je motalo v moji glavi!

Nekega dne leta 1979 sem na dom dobil vabilo na ustanovno skupščino Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije in se je udeležil. Niti ne spomnim se, ali sem moral podpisati še kakšno pristopno izjavo, ali sem od tistega dne dalje kar bil član!

Kakšna je tvoja raziskovalna pot in kateri so bili tvoji mentorji in vzorniki?

Še pred ustanovitvijo DOPPS-a je Iztok Geister začel z javnim novačenjem ljudi za popisovanje ptic za izdelavo atlasa ptic Slovenije. Takrat sem že nekoliko bolj intenzivno stikal za pticami, zato sem se akciji pridružil. Že takrat sem imel tudi željo, da bi naredil še kaj več, kaj bolj »znanstvenega«, ne samo zbiral favnistične podatke. Geistru sem pisal, povabil me je k sebi domov v Naklo in pogovarjala sva se, kaj vse bi lahko še počel. Kaj natančno sva govorila, se ne spomnim več. A že samo to, da me je povabil k sebi, je bilo takrat zame nekako tako, kot da bi danes šel na obisk k Attenboroughu! Da bi zaradi vsega tega Geistra imenoval za mentorja, bi bilo menda pretirano, gotovo pa je (bil) eden izmed vzornikov z velikim vplivom. Sicer pa dobrih mentorjev za znanstveno raziskovalno delo na področju ornitologije, kar sem takrat v Naklem iskal, še danes v Sloveniji ni. Drugače je z mentorji za favnistično delo.

Davorin Tome

EKOLOGIJA

ORGANIZMI V PROSTORU IN ČASU

Tehniška založba
Slovenije

2

Delal si dolgoletno raziskavo na mali uharici. Zakaj si se odločil ravno za malo uharico in kaj so bili glavni raziskovalni dosežki?

Od leta 1984 do 2000 sem intenzivno raziskoval malo uharico. Začel sem kot študent, potem pa diploma, magistriraj, doktorat, doktorska štipendija, vse na isti vrsti ptice. Zakaj ravno sova, ne vem. To bi morda izvedeli s pomočjo hipnoze. Glede na to, da sem s tem delom oral dodobra zasušeno znanstveno raziskovalno ledino na področju ornitologije v Sloveniji, dosežki nimajo zelo velikega mednarodnega odmeva. Mislim pa, da sem prvi doktor znanosti na ljubljanski univerzi in s tem v Sloveniji s področja ornitologije – ekologije; podobno pot sem omogočil še štirim drugim zanesenjakom, Alu, Damijanu, Urši in Dejanu; s prispevki sem uvrstil Slovenijo na seznam držav, iz katerih raziskovalci redno objavljamo znanstvene članke v najkakovostnejše svetovne ornitološke revije. Vse to sem v bistvu dosegel z raziskavami male uharice. Za koga morda malo, za mene veliko!

S čim se ukvarjaš danes?

Z vsem po malem! Sistem pri nas je narejen tako, da imaš kot mladi raziskovalec nekaj let časa, ko se lahko intenzivno ukvarjaš z eno temo. Ko doktoriraš, teh možnosti skorajda ni več. Razen če prideš v neko res dobro mednarodno uveljavljeno raziskovalno skupino, ki pa je pri nas za področje ornitologije ni. Trmasto vztrajam na področju ornitologije, bomo videli, kako dolgo še! Največ raziskovalnega časa posvečam repaljščici (*Saxicola rubetra*). Med drugim je tudi, v vseh pogledih, dobra vrsta za ugotavljanje, kaj se z vidika narave dogaja s travniki v kulturni krajini.

Leta 2005 si skupaj z Andrejem Sovincem in Petrom Trontljem izdal knjigo Ptice Ljubljanskega barja. Od kod ideja za atlas, kdaj je potekala raziskava in kakšne organizacijske zadolžitve je terjala?

Kar težko verjamem, da je minilo že šest let. Morda bi bil že čas, da se kaj podobnega ponovi!

DAVORIN TOME

SAMO NARAVA

Ekologija v prozi in podobi

3

Karkoli dobrega želiš narediti za naravo ali ptice, se moraš stvari lotiti sistematično, z jasnim ciljem. Zato, da stvari potem narediš prav! Vsi trije smo imeli željo narediti nekaj dobrega za Barje in atlas je bil odgovor na to željo. Delo je pomanjkljivo, ima napake, a dovolj dobro dokumentira stanje nekega obdobja, da bodo primerjave s podatki iz drugega obdobja možne. Namen takšnih atlasov je tako samo to, da ugotoviš grobe orise in spremembe v velikosti in razširjenosti populacij. Na tej podlagi lahko potem začneš resno znanstveno raziskovalno delo, ki edino da tudi uporabne rezultate o vzrokih sprememb, o procesih, ki jih vodijo, itd.

Organizacija raziskave ni bila zahtevna. Pozvali smo člane društva k sodelovanju, odziv je bil depresivno piškav. En mesec nisem spal ob misli, ali s projektom sploh nadaljevati, še posebej, ker sva bila v začetku samo dva, Andrej in jaz. Potem smo vseeno šli naprej. Vsi trije smo takrat že bili v službah (se mi zdi). Pozimi smo si razdelili delo, v sezoni popisov pa smo od petih do osmih zjutraj šli ptice za atlas, potem pa v službo. Vmes smo se še preoblekli, saj smo bili od jutranje rose povsem premočeni – bolj kot če bi šli ščuke pod gladino Ljubljaničice!

Danes in tudi v preteklosti je tvoje glavno raziskovalno območje Ljubljansko barje. Kakšne spremembe opazaš pri pticah in okolju kot dolgoletni opazovalec?

Okolje na Barju se zelo spreminja, tudi združba ptic. Nekaterih vrst je manj, nekatere so izginile, drugih je več, tretje so tam, kjer jih včasih ni bilo, itd. Povsem običajna dinamika narave, skrbi me le misel, da prevladujejo vrste, ki izginjajo. A to so samo moja nesistematična, točkovna opazovanja. Najbolj moreče je, ker ne vemo nič kaj dosti, zakaj do sprememb prihaja. Takšnih raziskav nimamo. Na primer: eno redkih dolgotrajnih popisov je štetje pojočih koscev (*Crex crex*). Zlata vredni podatki, ki so pokazali, da se je število zmanjšalo, a živ bog ne ve, zakaj. Na bolj ali manj znanstven način se interpretirajo izsledki drugih držav, da je košnja eden večjih problemov. A pri nas v resnici ne vemo niti kdaj kosec gnezdi, koliko jih gnezdi, koliko gnezd se uniči s košnjo, zato

2 in 3: Tome je tudi avtor univerzitetnega učbenika *Ekologija, organizmi v prostoru in času* in knjige z odličnimi fotografijami in kratkimi besedili *Samo narava, ekologija v prozi in podobi*.

4: Danes največ raziskovalnega časa posveča repaljščici (*Saxicola rubetra*).
foto: Davorin Tome

res ne moremo vedeti, zakaj do sprememb prihaja. Slovenija je na robu areala vrste, vzroki so lahko podobni kakor drugje, lahko pa tudi povsem drugačni.

Kakšno prihodnost vidiš v ornitologiji in raziskavah ptic v Sloveniji? Lahko podaš kakšne smernice?

Za poljudne raziskave me ne skrbi. S tem mislim različna štetja, izdelave atlasov ipd. Tu si je DOPPS zakoličil dober položaj, tako strokovno kot organizacijsko, in ga v trenutni družbeni klimi lahko ohrani. Pri znanstvenih raziskavah je stvar odprta. Izkazalo se je, da potencial imamo, izkazalo se je tudi, da manjka nekdo, ki bi ga znal agresivno tržiti, da bi se lahko razvil do konca. Svojevrstno nasprotje, kajne! Agresivno trženje je namreč eden izmed zelo pomembnih dejavnikov uničevanja narave. Tudi obročkanje ptic je na prelomnici, ali nadaljevati ali končati. Očitno za bazične raziskave ni širšega posluha, zato morda za trajen, kvaliteten razvoj ornitologije manjka spoznanje, da varstvo narave brez domačih znanstvenih raziskav ni učinkovito! Predvsem morajo to spoznati na določenih ministrstvih, in tudi DOPPS-u to ne bi škodilo! Tako pa se na ključnih položajih več govori o vesoljski tehniki kot o ornitologiji.

Imel si fotografsko razstavo in tvoje čudovite fotografije lahko vidimo tudi v naši reviji. Kdo te je navdušil nad fotografijo in kakšni so tvoji fotografski izzivi?

Po srednji šoli sem bil na razpotju. Ali se vpisati na biologijo ali na fotografijo. Študij biologije je bil v Ljubljani, študij fotografije v Zagrebu in v Pragi. Izbral sem biologijo, fotografija je ostala prostočasna aktivnost. Tehnike fotografiranja sem se učil sam. Kupil sem si fotografsko revijo, v njej poiskal fotografijo, ki mi je bila najbolj všeč, in jo skušal ponoviti. Vajo sem ponavljal, dokler nisem bil z rezultatom zadovoljen. V času filma je bil to zelo dolgotrajen postopek učenja, saj smo samo na razvit film čakali po deset dni! Kaj drugega kot naravoslovna fotografija me ni nikoli zanimalo, kar je očitno tudi, če pogledaš na spletno stran (www.davorintome.si)!

Moj fotografski izziv so fotografije, ob katerih se ljudje navdušijo nad naravo - gola fotografija, brez odvečnih besed, ki ti zapre sapo in pove vse! Da se razumemo, sem še zelo na začetku poti!

Si soavtor srednješolskega in avtor univerzitetnega učbenika ekologije. Kakšen pomen znanja in poznavanja okolja vidiš pri nas glede na splošno javnost in na stroko?

Znanje je vse! Ljudje tega še danes ne razumejo, čeprav je že Tito (za mlajše generacije: to je bil nekoč zelo vpliven tovariš) govoril: »Učiti se, učiti se, učiti se!« Tudi med naravovarstveniki jih je veliko, ki bi najraje naravo pred ljudmi skrili, namesto da bi jih naučili razumevanja in spoštovanja. Morda bom v tem duhu naredil še učbenik za predšolske otroke! Otroci hitro ugotovijo, kaj je pomembno, in zdajšnji otroci bodo ključnega pomena za okolje. Mi smo ga obremenili, kolikor smo ga lahko, in ga s tem poslali do roba. Če bodo oni šli po naših stopinjah, bo vse zdrsnilo prek roba. Pa naj to ne zveni kot odveza za preteklo in bodoče početje naše generacije!

Kakšen se ti zdi pomen poznavanja ekologije v povezavi z dojemanjem varstva narave? Kakšna so tvoja spoznanja ob vprašanjih »Zakaj in kako varovati naravo«?

Tokrat bom v odgovoru zelo enostransko kritičen! Moti me razkorak med teoretičnim in praktičnim varstvom narave, jezi me naravovarstvena dvoličnost, naježim se ob naravovarstvenikih, ki gledajo na probleme ozko kot laserski žarek. Da ne vidijo, na primer, da se varstvo narave začne pred domačim pragom in ne v tropskem pragozdu. Strah me je, da naravovarstvo postaja dogma tega stoletja. Dolgoročno je to zelo slabo, čeprav kratkoročno lahko prinese učinke. Zato sem pogosto kritičen tudi do naravovarstvenikov, še posebej tistih samo-oklicanih. Dober naravovarstvenik je lahko le nekdo, ki razume osnovne principe delovanja narave! Kdor tega razumevanja nima ali ga ima premalo, je lahko za politično, pravno, ekonomsko in še kakšno drugačno podporo. Tudi takšni profili so potrebni za učinkovito varstvo narave. A njihove pristojnosti v procesih morajo biti jasne! ●

1

2

Opazovanje ptic jeseni

// Ivan Esenko

Hladni jesenski dnevi marsikoga zadržijo v stanovanju. Prijazno poletje se je poslovilo in kar čez noč smo zamenjali poletno garderobo s tisto, ki jo v naših krajih uporabljamo večji del leta. Toda narava je tudi jeseni zanimiva, saj rastline obilno plodijo. To je nadvse primeren čas, da zapustimo stanovanje in skupaj z otroki poiščemo sledi hranjenja ptic tako v gozdu kot na vrtu.

Žir in pinože

Jeseni bogato obrodijo bukovi gozdovi in njihov plod - žir je v tem času glavna hrana pinož. Te v majhnih ali včasih zelo obsežnih jatah prekrijejo gozdna tla, stika-joč za rjavimi plodovi. Jata pinož je pri hranjenju vpadljiva in precej hrupna s svojim rezkim zvok, zato jih boste skupaj z otroki lahko kaj hitro našli. Pinože so še pogostejše pozimi, ko skupaj s ščinkavci pod krmilnicami pobirajo semena in orehe.

Želod in šoje

Želod in kostanj tekneto šojam, ki se jim v jesenskem času že pridružijo vrstnice s severa, zato je teh barvitih predstavnikov vranov jeseni videti bistveno več, kot jih je bilo poleti. Šoje so pomembne pri širjenju hrastovih dreves, saj si želode potiskajo v raztegljivo grlo in jih po nekaj tisoč skrijejo v gozdu. Zataknejo jih v špranje ali zakopljejo v tla. Pozimi jih spet najdejo. Marsikatero skrivališče pa jim uide iz spomina in spomladi semena vzklijejo v nova hrastova drevesa. Če imamo srečo, lahko ob hranjenju spoznamo družinsko jato

šoj, kajti starši jeseni še vedno pomagajo mladičem pri iskanju hrane.

Smrekovi storži in krivokljuni

Pri hranjenju s smrekovimi storži lahko opazujemo različne gozdne prebivalce. Veverica je navdušena nad tovrstno ponudbo in storže oglođa do vretena, medtem ko krivokljuni razrahljajo luske, da pridejo do užitnih semen. Ker imajo kot škarje prekrizan kljun, spretno prerežejo lusko storža, pod katero je skrito krilato seme. Storže in ob njih ostanke pojdino največkrat najdemo na gozdnih tleh. V letih bogatega obroda smreke začnejo krivokljuni gnezditi že zelo zgodaj pozimi in vzrejajo mladiče, ko je še sneg.

Gabrovo seme in dleski

Gabrovo seme imajo radi dleski. Spretno ga odpirajo s svojimi krepkimi kljuni, pri čemer je njihovo tleskanje slišati zelo daleč. Pod gabrovim drevesom včasih najdemo odejo lusk krilatih gabrovih semen, ki so jih obdelali.

Plodovi grmovnic gozdnega roba

Tudi grmovnice gozdnega roba jeseni ne bodo samevale. Gostile bodo različne ptice, predvsem tiste iz rodu drozgov. Na tisinah rdečih plodovih se hranijo kosi, plodovi brogovite in dobrovite pa so zreli pozno v jeseni in se ponujajo pticam še pozimi, ko zaloge hrane v naravi že pohajajo.

Vrtne rože in pisani ptičji svet

Tudi rože na vrtovih so privlačno mesto za ptice. Na sončnicah lahko jeseni opazujemo različne sinice. Liščki zelo radi obiskujejo zrele semenske glavice rudbekij in kozmej ter okrasnih osatov. Malo ljudi ve, da seme kopriv navdušeno obiskujejo kalini. Torej dovolj razlogov, da opazujemo tudi življenje na jesenskih vrtovih, ki sicer niso tako barviti, kot so bili poleti, vendar za barve v tem času poskrbijo ptice. ●

1: Liščki (*Carduelis carduelis*) bodo na vrtu obiskali osate in glavince, katerih seme zori jeseni.
foto: Tone Trebar

2: Smrekovi storži so priljubljena hrana za različne gozdne živali. Če smo dobri opazovalci, lahko na gozdnih tleh najdemo storže in ob njih ostanke pojdino.
foto: Ivan Esenko

NOVICA

// Anica Perpar

1: Pretresljiva novica se širi med gozdnimi prebivalci.
ilustracija: Kristina Krhin

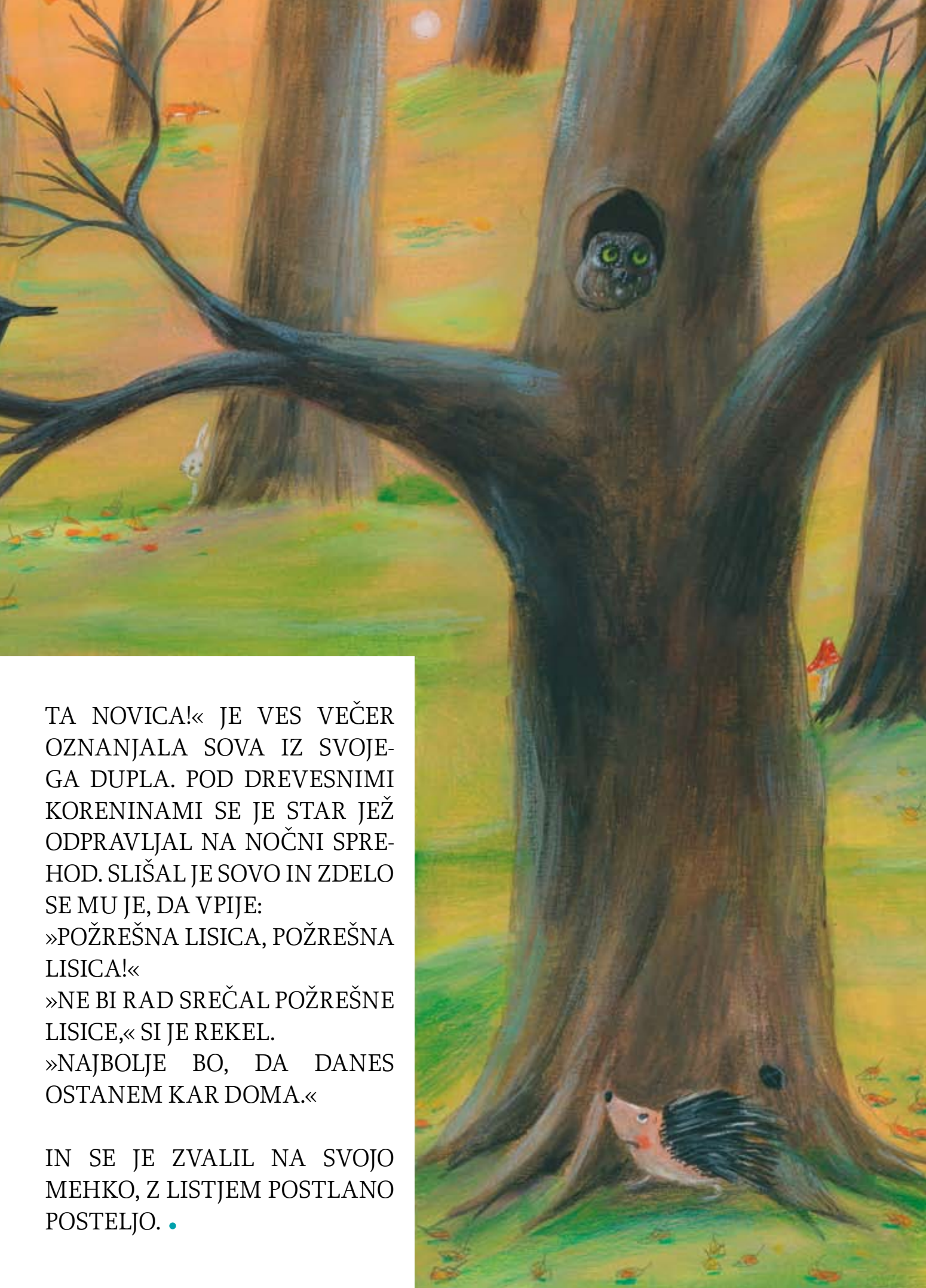
»PRETRESLJIVA NOVICA, PRETRESLJIVA NOVICA!« JE KRIČALA ŠOJA IN SE SPRELETAVALA Z DREVESA NA DREVO. KO JE ZAGLEDALA ŽOLNO, JI JE NOVICO ZAŠEPETALA V UHO IN NAROČILA: »POVEJ NAPREJ!«

»PRETRESENA NOVICA, PRETRESENA NOVICA!« JE ZDAJ KRIČALA ŽOLNA IN SE SPRELETAVALA Z DREVESA NA DREVO, DOKLER NI SREČALA SRAKE IN

JI NOVICO ZAŠEPETALA V UHO. »POVEJ NAPREJ!« JE ŠE REKLA.

»POTRESENA NOVICA, POTRESENA NOVICA!« JE ZDAJ ODMEVALO Z VRHOV DREVES. KO PA JE SRAKA SREČALA VRANO, JI JE NOVICO ZAŠEPETALA V UHO IN REKLA: »POVEJ NAPREJ!«

»PRESNETA NOVICA, PRESNETA NOVICA!« JE KRAKALA VRANA OD DREVESA DO DREVESA, DOKLER NI V NEKEM DUPLU ZAGLEDALA SOVE. NA UHO JI JE ZAŠEPETALA NOVICO IN REKLA: »POVEJ NAPREJ!«
»POSNETA NOVICA, POSNE-

TA NOVICA!« JE VES VEČER
OZNANJALA SOVA IZ SVOJE-
GA DUPLA. POD DREVESNIMI
KORENINAMI SE JE STAR JEŽ
ODPRAVLJAL NA NOČNI SPRE-
HOD. SLIŠAL JE SOVO IN ZDELO
SE MU JE, DA VPIJE:

»POŽREŠNA LISICA, POŽREŠNA
LISICA!«

»NE BI RAD SREČAL POŽREŠNE
LISICE,« SI JE REKEL.

»NAJBOLJE BO, DA DANES
OSTANEM KAR DOMA.«

IN SE JE ZVALIL NA SVOJO
MEHKO, Z LISTJEM POSTLANO
POSTELJO. •

1

2

1 in 2: Znano je, da na žolne izrazito negativno vpliva intenzivno gospodarjenje z gozdom. V gospodarskem gozdu imajo boljše možnosti za preživetje vrste iz družin žoln, ki so bolj prilagodljive, denimo veliki detel (*Dendrocopos major*). foto: Janez Papež (1), Milan Cerar (2)

3 in 4: Pragozdovi ustrezajo pragozdnemu specialistu belohrbtemu detlu (*Dendrocopos leucotos*). foto: Al Vrezec (3), Sergey Yeliseev (4)

5 in 6: Triprsti detel (*Picoides tridactylus*) se najraje zadržuje v visokogorskih iglastih gozdovih. Na območju pa mora biti še obilo odmrlega stoječega drevoja, da si lahko izdolbe duplo. foto: Al Vrezec (5) in Tomaž Mihelič (6)

7 in 8: V Krakovskem gozdu so največje populacije srednjega detla (*Dendrocopos medius*) pri nas. foto: Borut Rubinič (7) in Janez Papež (8)

Zgodba, kot nam jo pripoveduje gozd

//Dominik Bombek

Naj se predstavim! Sem združba dreves, grmičevja, cvečlic, v kateri bivajo različna bitja. Z eno besedo se imenujem gozd. Veste, gozdovi se lahko med seboj razlikujemo. Kako, je odvisno od okolja in podnebja, v katerem uspevamo. Različnim tipom gozdov ustrezajo različne kamninske podlage, potrebujemo različne temperature ozračja, uspevamo v različno vlažnih tleh ipd. Glede na to se delimo na tri tipe gozdov: listnate, iglaste in mešane. Listnati gozdovi jeseni zasijemo v raznolikih barvah, pozimi se ogolimo, nato pa komaj čakamo na pomlad, ko se odenemo v nežno zeleno barvo in prek poletja postajamo bolj in bolj gosto zaraščeni. Iglasti gozdovi, kot so smrekovi in jelovi, imajo krošnje goste skozi vse leto, tako da razen dreves v njih ne uspeva skoraj nobena rastlina. V mešanih gozdovih pa rastejo iglavci in listavci.

V gozdovih poteka tudi gozdarstvo, ki je gospodarska dejavnost. Gozdarstvo se ukvarja z gojenjem in izkoriščanjem gozdov. Drevo, ki doseže določeno višino in starost, posekajo, odpeljejo na žago in predelajo v deske. Nekatera drevesa uporabijo za gorivo, denimo drva. Pred kratkim sem se pogovarjal z drugimi gozdovi. Povedali so mi, da imamo v svojih gozdovih ogrožene¹ vrste ptic. Med njimi so med bolj ogroženimi tri vrste žoln. To so belohrbti (*Dendrocopos leucotos*), srednji (*Dendrocopos medius*) in triprsti detel (*Picoides tridactylus*). V gospodarskem gozdu pa je bolj pogost prilagodljivejši veliki detel (*Dendrocopos major*).

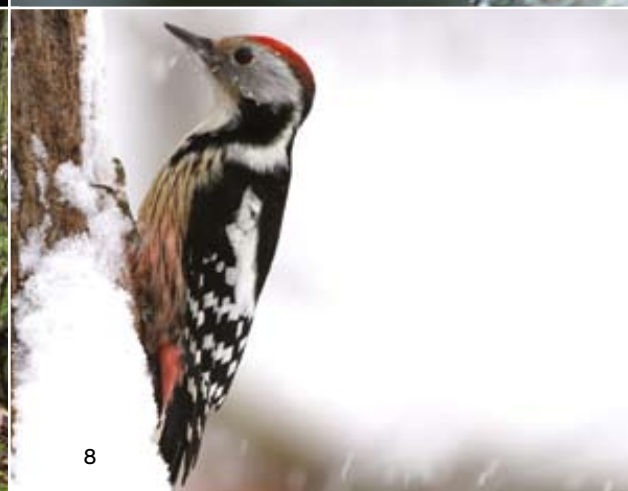
Veste, zgodaj jutraj sem poslušal klepet ptic, ki jim moj gozd daje zavetje in hrano. Ščinkavec (*Fringilla coelebs*), velika sinica (*Parus major*) in brglez (*Sitta europaea*) so govorili o pragozdu in belohrbtem detlu, ki jim je pojasnil, da je življenje v pragozdu povsem drugačno. Tam lahko raste vse, kakor hoče. Nihče ničesar ne odstrani. Hja, ta

detel bi že moral vedeti, saj je zelo navezan na sestoje, kjer prevladujejo listavci, predvsem bukev! Ustrezajo mu negospodarski sestoji višje starosti (več kot 100 let) in z velikim deležem odmrlega drevoja. Njegov manj zahtevni sorodnik, veliki detel, ki si v mojem gozdu izdolbe dupla za gnezdenje, ga imenuje pragozdni specialist². Takih starih gozdov, ki ustrezajo belohrbtemu detlu, je v Sloveniji zelo malo. Ta vrsta detla je res zelo redka! Če hočemo, da v naših gozdovih ne izumre, ne smemo gospodariti v območjih, ki jih naseljuje.

Vas zanima še kaj več o triprstem detlu? Slišal sem, da mu najbolj ugovajajo visokogorski iglasti gozdovi. Najvišje gostote triprstega detla so zabeležene v naravnih, presvetljenih sestojih, kjer je delež smreke večji od 60 %. Na območju pa mora biti še obilo odmrlega stoječega drevoja. Tudi gnezdilno duplo je v iglavcih. Duplo si izdolbe v tista odmrta stoječa drevesa, kjer je lubje večinoma že odpadlo. Izteše si več dupel, samica pa si izbere tisto, ki ji najbolj ustreza. Veste, po gozdu se govori, da je največja grožnja za triprstega detla intenziviranje območij gozdov, v katerih se ne gospodari! Zaradi tega je vedno manj starih dreves, v katera bi si triprsti detel izdolbel dupla ali pa bi si našel hrano zase in za svoj zarod.

Nenazadnje bi vam predstavil še enega redkega detla. To je srednji detel. Vrsta je pogostejša v nižinskih hrastovih gozdovih. Največje gostote dosega v starejših sestojih hrasta doba. Da je njegov izvirni habitat poplavni dobov gozd, dokazujejo visoke gostote te vrste v Krakovskem gozdu. Največje populacije srednjega detla pri nas najdemo v nižinskih gozdovih reke Mure in v Krakovskem gozdu, kjer živi nekaj sto parov te vrste. Z razmeroma šibkim kljunom išče hrano v razpokah hrastov. Zaradi šibkega kljuna si gnezdilno duplo izdolbe le tam, kjer so glive že močno razgradile trd hrastov les, ali pa v mehkejši topolov les. Srednjemu detlu prija sestoje višje starosti, z velikim deležem stoječega odmrlega drevoja.

Ni kaj, žolne so izjemno pomembne gozdne ptice. Zmanjšujejo število zalubnikov³ v drevesih, od njih so odvisni številni sekundarni duplarji⁴ (velika sinica, plavček (*Cyanistes caeruleus*), škorec (*Sturnus vulgaris*)...), saj njihova zapuščena dupla uporabljajo za gnezdenje in prenočevanje.

ČESA SMO SE NAUČILI:

Vemo, da različnim gozdovom ustrezajo različni abiotiski dejavniki. V Sloveniji uspevajo trije tipi gozdov: listnati, iglasti in mešani gozd. Zaradi izkoriščanja gozdov so nekatere vrste ptic ogrožene. Med bolj ogroženimi so tri vrste žoln: belohrbti, triprsti in srednji detel. Belohrbti detel je pragozdni specialist. Triprstemu detlu najbolj ustrezajo iglasti gozdovi višjih nadmorskih višin. Srednji detel je najbolj pogost v nižinskih hrastovih gozdovih. Znano je, da na žolne izrazito negativno vpliva intenzivno gospodarjenje z gozdom. V gospodarskem gozdu imajo boljše možnosti za preživetje vrste iz družin žoln, ki so bolj prilagodljive (veliki detel). Intenziviranje in prostorske širitve na doslej negospodarjene gozdove so največja potencialna grožnja za žolne.

RAZLAGA POJMOV:

- **ogrožene vrste**¹ - vrste, ki jim grozi izumrtje zaradi človeškega vpliva ali naravnih dejavnikov
- **pragozdni specialist**² - vrsta, ki je prilagojena samo na specifične razmere v pragozdu
- **zalubnik**³ - hrošč, ki vrta rove pod lubjem
- **sekundarni duplar**⁴ - žival, ki za gnezdenje uporabi staro duplo žoln

Na spletni strani revije Svet ptic <http://www.ptice.si/projekti/svetptic> v zavihku *Izobraževanje* najdete delovni list, s pomočjo katerega učenci sami pridejo do spoznanj tokratne učne teme.

Tema zajema učni načrt za 7. in 8. razred osnovne šole, katere učni cilj je spoznavanje zgradbe in delovanja ekosistemov ter spoznavanje sprememb ekosistemov zaradi človeka. ●

Mladi ornitologi so raziskovali ptice na Kraškem robu

// Eva Vukelič

1: Udeleženci 20. mladinskega ornitološkega raziskovalnega tabora na Rakitovcu pod Kraškim robom
foto: Damijan Denac

2: Skupino za srakoperje je zanimalo, kje živijo srakoperji, koliko jih je in kakšne so razmere za njihovo številčnost. Na sliki je rjavi srakoper (*Lanius collurio*).
foto: Janez Papež

Slikovita vasica Rakitovec pod Kraškim robom je postala v začetku poletnih počitnic zbirališče mladih, ki jih zanimajo ptice in narava. Tu smo namreč od 25. junija do 2. julija 2011 organizirali že dvajseti Mladinski ornitološki raziskovalni tabor. Mladi ornitologi so se na taboru učili prepoznavanja ptic in metod njihovega raziskovanja, se seznanili z naravovarstveno tematiko ter izmenjevali ideje in izkušnje z vrstniki, ki jim je skupno zanimanje za ptice in naravo. Delo na taboru je potekalo v štirih skupinah, ki so jih vodili mentorji Tilen Basle, Tomaž Berce, Dejan Bordjan, Jurij Hanžel, Urša Koce in Alen Ploj.

Ptice smo raziskovali na območju Kraškega roba in slovenske Istre, delo pa je potekalo od zgodnjih jutranjih do poznih večernih ur. Vsaka skupina se je posvetila določenim temi. Ena od skupin je preučevala ptice skalnih sten, druga italijanske vrabce (*Passer italiae*), tretja srakoperje, četrta pa je preverjala zasedenost gnezdilnic in raziskovala ptice v naseljih. Zvečer so vse skupine popisovale velike skovike (*Otus scops*) in podhujke (*Caprimulgus europaeus*). Na taboru smo poslušali predavanje Tomaža Miheliča o zbiranju ornitoloških podatkov, svoje ornitološko znanje pa smo preverili na kvizu, ki ga je pripravil Matej Gamser. Ob koncu tabora smo obdelali dobljene podatke, pripravili poročila, plakate in predstavitve ter rezultate svojega dela predstavili na javni zaključni prireditvi v prostorih Informacijskega centra Rakitovec.

Tabor sta finančno podprla Ministrstvo za šolstvo in šport ter družba Mobitel. Znanstveno-raziskovalno

središče Koper nam je omogočilo bivanje v Informacijskem centru Rakitovec. Za lep sprejem, kruh, pecivo in nogometno tekmo pa so poskrbeli krajani Rakitovca. Vsem najlepša hvala!

V nadaljevanju sledijo pogovori s člani skupin na taboru:

Skupina za srakoperje

Udeleženci: Jernej Kocjančič, Taja Pajmon-Rak, Metka Šuc ter mentorja Tomaž Berce in Dejan Bordjan

Kaj je zanimalo vašo skupino?

Predvsem kje živijo srakoperji, koliko jih je in kakšne so tukajšnje razmere za njihovo življenje oziroma številčnost.

Kako ste se tega lotili?

Prehodili smo vnaprej določena območja in v karte vrisovali opažene srakoperje. Ob vsakem smo si zabeležili spol, lokacijo, čas opazovanja, aktivnost srakoperja ter tip preže, s katere je lovil.

Kaj ste ugotovili?

Največ srakoperjev je bilo v Movraški vali. Veliko smo jih našli v dolinah. Manj jih je bilo v predelih z visoko travo. Vedno so sedeli vrh grma ali na suhih vejah, od koder so imeli dober pregled nad okolico. Na suhih kraških travnikih je bilo zelo malo srakoperjev, čeprav smo jih tu pričakovali več. Tu so se zadrževali predvsem v vrtačah.

Kaj to pomeni, kako si to razlagate?

Srakoperji potrebujejo ustrezen travnik in dober razgled s preže, s katere oprezajo za plenom. Na suhih kraških travnikih je bila trava morda previsoka in pregosta za lov, čeprav je bilo žuželk res veliko. Morda jim ne ustrezajo skalnati travniki. Movraška vala pa je bila zelo vlažna.

Zanimivosti, prigode na terenu?

Spoznali smo, da ne smeš vedno upoštevati navigacijske naprave. Kjer naj bi zavili levo, je bil samo zid. V

spominu nam bo ostalo tudi 20-minutno določanje plotnega strnada (*Emberiza cirrus*), izzivanje kobilarja (*Oriolus oriolus*) z žvižganjem, pa poletne romance in nasploh zelo razgibano razpoloženje na terenu.

Skupina za gnezdilnice

Udeleženci: Mitja Denac, Matija Mlakar Medved, Jakob Skrt in mentorica Urša Koce

Kaj je zanimalo vašo skupino?

Vse! Predvsem pa dve stvari: ali so bile gnezdilnice za smrdokavro (*Upupa epops*) na Krasu zasedene in katere ptice so jih zasedle ter katere ptice živijo v naseljih na Krasu, katere so najbolj pogoste, katere redke. Tokrat so nas zanimale samo vrste, ne pa tudi število.

Kako ste se tega lotili?

Z veliko požrtvovalnosti in truda. Gnezdilnice za smrdokavro smo pregledovali s pomočjo infrardeče kamere na teleskopski palici. Na ekranu smo lahko videli, kaj je v gnezdilnici. Da bi ugotovili, katere ptice živijo v naseljih, smo prehodili in pregledali 16 vasi in si zabeležili vse opažene ptice.

Kaj ste ugotovili?

V naseljih so bile najpogostejše črnoglavke (*Sylvia atricapilla*), domači vrabci (*Passer domesticus*), velike sinice (*Parus major*) in kmečke lastovke (*Hirundo rustica*). Brgleza (*Sitta europaea*), zeleno (*Picus viridis*) in črno žolno (*Dryocopus martius*) pa smo videli le v nekaterih vaseh. Na obzidju hrastovelske cerkve smo opazili puščavca (*Monticola solitarius*). Pri pregledu gnezdilnic smo ugotovili, da so bile zasedene vse razen ene. Večinoma so jih zasedle smrdokavre, velike sinice, veliki skoviki, škorci (*Sturnus vulgaris*). Pri nekaterih je ostal samo gnezdilni material. Veliko gnezdilnic je bilo izplenjenih, verjetno je bil zarod plen kune ali podlasice. V gnezdilnice so se naselili tudi podlesek, polh, veverica, našli pa smo tudi dve skladišči plena. Gnezdilnice so bile sicer že precej razpokane.

Kaj to pomeni, kako si to razlagate?

Kras je poraščen predvsem z grmovjem in mladimi drevesi, v katerih ni veliko naravnih dupel, zato je bilo toliko gnezdilnic zasedenih. Dupla v vaseh pa so bila prazna. V naseljih smo opazili 40 različnih vrst ptic, kar je razmeroma veliko. Zanimivo, da je bilo precej rjavih srakoperjev (*Lanius collurio*). Na stavbah je bilo veliko mest za gnezdenje. Pod previsi so gnezstile lastovke, v špranjah pa hudourniki in domači vrabci.

Zanimivosti, prigode na terenu?

Večkrat smo srečali domačine. Včasih so mislili, da smo psihopati ali ilegalci. Ko so ugotovili, kaj delamo, so rekli: »Mi smo z vami!« Zanimivo je bilo, ko smo našli gnezdo srakoperja, vseh nam je bil kobilar, a tudi puščavec na obzidju v Hrastovljah. Se je zgodilo, da bi na cesti skoraj zbili smrdokavro. Smo se tudi izgubili, ampak o tem, kolikokrat, se mnenja udeležencev in mentorice razhajajo. Med večernim popisom smo po predvajanju posnetka velikega skovika srečali gospo in gospoda, ki sta prišla pogledat, ali se je skovik spet vrnil v njihovo vas, potem ko so ga pred leti nekateri pregnali. Oba bi bila vesela, če bi skovik spet prišel. Med nočnimi popisi smo se ustavili tudi v zapuščeni vasi, kjer nas je bilo tako strah, da si nismo upali niti odpreti oken, da bi iz avta poslušali podhujko. Mentorica je bila presenečena, da so udeleženci lahko vstajali tako zgodaj. Udeleženci pa ponosni na mentorico, da jih je tako potrpežljivo prenašala.

Skupina za skalne stene

Udeleženci: Matej Gamser in Jure Novak ter mentorja Tilen Basle in Alen Ploj

Kaj je zanimalo vašo skupino?

Naš cilj je bil odkriti čim več gnezd v skalnih stenah, predvsem smo se posvetili skalnim golobom (*Columba livia*), kavkam (*Corvus monedula*) in planinskemu hudournikom (*Tachymarptis melba*). Pozorni

3: Mladi ornitologi so pregledovali skalne stene ter zabeležili in fotografirali rdečo lastovko (*Cecropis daurica*).
foto: Jure Novak

4: Skupina za skalne stene je našla gnezdo poljskega škranjca (*Alauda arvensis*) z operjenimi mladiči.
foto: Tilen Basle

5

5: Pri pregledu gnezdilnic za smrdokavro (*Upupa epops*) so ugotovili, da so jih poleg smrdokaver zasedle tudi druge vrste. Veliko gnezdilnic pa je bilo izplenjenih.
foto: Jure Novak

6: Delovna vnaema mladih ornitologov
foto: Urša Koce

6

smo bili tudi na morebitne grožnje gnezdkam skalnih sten, na primer plezalce.

Kako ste se tega lotili?

Stene smo pregledovali s pomočjo teleskopa, navadno z dobrega razglednega mesta malo stran od vzhodja. Opazovali smo tudi vse ptice, ki so priletele v steno, ter ptice v okolici. Steno smo skicirali in na skico označevali najdena gnezda. Velike jate planinskih hudournikov smo fotografirali in nato prešteli osebkke na sliki.

Kaj ste ugotovili?

Najpogostejši so bili planinski hudourniki, opazili smo en par skalnih golobov, kavk pa nismo našli. Poleg ciljnih vrst smo zabeležili še puščavce, postovke (*Falco tinnunculus*), sokola selca (*Falco peregrinus*), mestne (*Delichon urbica*) in rdeče lastovke (*Cecropis daurica*). V stenah smo opazili veliko klinov in vrvi, gledali smo tudi plezalca v neposredni bližini postovkinega gnezda. Največ vrst in osebkov, predvsem planinskih hudournikov in mestnih lastovk, smo zabeležili v Ospu.

Kaj to pomeni, kako si to razlagate?

Številčnost ptic v Ospu si razlagamo s tem, da je to tudi največja stena in v njej ni plezalcev. Na številčnost pa vpliva tudi konfiguracija, saj je stena zelo razčlenjena.

Zanimivosti, prigode na terenu?

Zanimivo je bilo, ko smo našli gnezdo poljskega škranjca (*Alauda arvensis*), pa ko smo tri dni neuspešno iskali vrtno strnado (*Emberiza hortulana*), medtem ko so jih vsi drugi udeleženci že videli. V avtu smo bili glasni, peli smo in poslušali glasbo, marsikaj pa tudi ni za v javnost.

Skupina za vrabce

Udeleženci: Omar Alhady, Aleksander Kozina, Žiga Repotočnik in mentor Jurij Hanžel

Kaj je zanimalo vašo skupino?

Kakšen delež v populaciji domačih vrabcev v naseljih zavzemajo italijanski vrabci in križanci. Poleg tega je bil glavni namen tabora popisati celotno populacijo velikega skovika in podhujke v slovenski Istri. Naša skupina je zbrala in obdelala te podatke ter jih primerjala z lanskimi popisi.

Kako ste se tega lotili?

Šli smo od vasi do vasi in po strehah oprezali za vrabci. S pomočjo teleskopa smo opazovali, kakšen vzorec imajo na glavi. Za križance je značilno, da imajo belo nadočesno progo tudi pred očesom in da je kapica samo do polovice siva. Za popis podhujk in skovikov pa smo imeli že vnaprej pripravljene zemljevide, obrazce in 67 točk, na katerih smo predvajali posnetek oglašanja podhujke in skovika ter poslušali, kakšen je odziv. Pri popisu so sodelovale vse skupine.

Kaj ste ugotovili?

Od 200 opaženih vrabcev smo našli samo dva italijanska (v Pobegih in Movražu) ter 14 križancev. Ko smo podatke vnesli v zemljevid, smo ugotovili, da je bila razporeditev križancev in italijanskih vrabcev naključna. Rezultati nočnih popisov pa so sledeči: v slovenski Istri smo zabeležili 20 podhujk (lani 15) ter 30 velikih skovikov (lani 5).

Kaj to pomeni, kako si to razlagate?

Italijanskih vrabcev je bilo verjetno tako malo zaradi oddaljenosti od jedra populacije. Razlike v številu podhujk in skovikov med leti pa so verjetno posledica mesec kasnejšega popisa v letu 2010, pri skoviku pa tudi to, da so bili v letu 2010 popisani le spontano pojoči osebki, brez predvajanja posnetka.

Zanimivosti, prigode na terenu?

Najbolj nam je bil všeč izlet v Sečoveljske soline in na reko Mirno, kjer smo videli zlatovranko (*Coracias garrulus*), ter zanimivi ljudje, ki smo jih srečali med popisi ptic.

1

Pomlad je prišla tudi tokrat

// Barbara Vidmar

»Cirp, cirp, cirp,« se je sredi poletja slišalo izpod neba. »Hej, Rdečka, ali si videla, kako sem ujel mušico?« je Lepoglavec zaklical v letu nad pokošenim travnikom. »Jaaaa, sem!« mu je odgovorila mlada lastovka in še sama pogoltnila slasten zalogaj sredi obrata visoko na nebu. »Lepoglavec,« je nadaljevala, »ali ti mogoče veš, kdaj se bomo odpravili v tiste čudovite kraje, o katerih so včeraj ščebetale naše sorodnice?« »Ne, nič nisem slišal o tem. Glej, tam sedijo, na žici, vprašajva jih,« je odgovoril Lepoglavec in v vijugastem letu spretno odletel proti bližnji kmetiji.

»Rdečka, Lepoglavec!« so v zboru zaklicale kmečke lastovke, ki so posedale na žici v vasi ob kmetiji. Vuuuuš, vuuuuš, je naredilo, in obe mladi kmečki lastovki sta pristali ob njih. »Kje sta se potepala?« so spraševale vse povprek. »Oh, tam nad travniki in njivami sva letela, kjer je polno žuželk.« Lepoglavec je ponosno povedal: »Kukavice sva tudi videla!« »Ah, kaj kukavice,« se je oglasila Dolgokrilkla, »jaz sem pred kratkim na cesti ob travniku videla gručo tistih malih ljudi, ki jim pravijo otroci. Gledali so me in kazali s prstom name. Le kaj jim je bilo?« »Jaz pa vem,« je važno rekla Rdečka. »Opazujejo znanilke pomladi in potem zapišejo, kdaj so katero videli prvič.« »Ja, in ljudje pravijo, da smo tudi kmečke lastovke znanilke pomladi,« se je ponosno izprsil Lepoglavec. »Veste, tudi bele štokrlje, ki se hranijo tam zadaj na travniku, in kukavice, ki sva jih prej videla, so znanilke pomladi,« je povedala Rdečka. »Ampak jaz sem na tistem listu, ki so ga imeli otroci, videla še dve ptici med znanilkami pomladi, ki jima pravijo hudournik in čebelar,« je razložila Dolgokrilkla. »Kaj pa vem, kakšni ptici sta to.« »Ah, čebelar prav gotovo je čebele,« so ugotavljale, »hudournik pa ...« Ščebetanje lastovk se je nadaljevalo še pozno popoldne, dokler niso odletele na svoja prenočišča in na poti do tja

pohrustale še marsikatero letečo žuželko.

Mi pa smo letos skupaj z vami v raziskavi Pomlad prihaja! (ang. Spring Alive) v vsej Evropi zbrali kar 125.768 podatkov o prvih opazovanjih petih znanilk pomladi. Slovenija se je v številu zabeleženih opazovanj tokrat uvrstila na 13. mesto. Zbrali smo 427 podatkov, od tega 177 za belo štokrljo (*Ciconia ciconia*), 126 za kmečko lastovko (*Hirundo rustica*), 16 za hudournika (*Apus apus*), 106 za kukavico (*Cuculus canorus*) in le dva podatka za čebelarja (*Merops apiaster*), ki je pri nas manj poznana vrsta ptice. Prvo belo štokrljo so opazili 3. februarja v naravnem rezervatu Škocjanski zatok, prvo kmečko lastovko 14. marca v Pomurju, prvi podatek o opazovanju kukavice so zabeležili 12. marca v osrednji Sloveniji, hudournika so prvič opazili v obalno-kraški regiji 17. marca, čebelarja pa so prvič zabeležili 12. maja v osrednji Sloveniji.

Vsem, ki ste sodelovali pri raziskavi Pomlad prihaja! se lepo zahvaljujemo, še posebej učencem in učiteljicam OŠ Davorina Jenka iz Cerkelj na Gorenjskem, OŠ Rodica, OŠ Šmartno v Tuhinju - PŠ Sela, Gimnaziji Murska Sobota, OŠ Odranci in OŠ Franja Malgaja Šentjur.

Na spletni strani lahko še naprej spremljate novice o pticah, ki jeseni zapustijo naše kraje, vabimo pa vas, da se nam pri opazovanju ptic pridružite tudi naslednjo pomlad!

Tabela: Seznam štetja prvih desetih držav, ki so prispevale največ podatkov o številu posameznih znanilk pomladi, in podatki za Slovenijo, ki je zasedla 13. mesto.

Št.	Država	Skupaj	Bela štokrlja	Kmečka lastovka	Hudournik	Kukavica	Čebelar
1	Rusija	48.177	4.805	13.457	13.015	16.779	121
2	Italija	46.936	235	21.374	15.795	6.782	2.750
3	Irska	11.366	2	5.267	4.860	1.235	2
4	Belorusija	4.326	1.971	746	642	967	0
5	Poljska	4.230	1.984	1.190	431	590	35
6	Češka rep.	2.647	875	653	538	573	8
7	Armenija	1.272	295	347	285	226	119
8	Latvija	1.201	590	227	82	294	8
9	Litva	881	249	227	217	187	1
10	Ukrajina	729	195	185	127	159	63
13	Slovenija	427	177	126	16	106	2

 The Mitsubishi Corporation Fund for Europe and Africa

1: Letos smo v raziskavi Pomlad prihaja! prvič zbirali podatke o opazovanjih čebelarja (*Merops apiaster*), ki živi v odmaknjenih kolonijah in je morda tudi zaradi tega malo poznana in redkeje opažena vrsta ptice.
foto: Cezary Korkosz

Varstvo postovk v Ljubljani

// Tanja Šumrada

1: Mladi ornitologi so se s finančno podprtim projektom resno lotili ohranjanja postovk (*Falco tinnunculus*) v Ljubljani.
foto: Miha Krofel

Velika ali majhna – le redka so mesta v Evropi, ki v pisnem urbanem okolju med svoje gnezditke ne prištevajo postovk (*Falco tinnunculus*). Te zanimive in karizmatične ptice iz družine sokolov vsako pomlad že februarja s svojimi glasnimi in razburjenimi klici pričnejo označevati svojo prisotnost in zasedati izbrane teritorije. V našem glavnem mestu lahko ljubitelji ptic opazujemo življenje in gnezdenje postovk, ki so bile prav gotovo meščanke Ljubljane že v daljni preteklosti.

Odgovor na vprašanje, kaj je tisto, kar te ptice tako privlači, da se naselijo v človeških naseljih ali bližnji okolici, lahko poiščete v rubriki Portret ptice v tokratni številki revije. Mi pa si rajši oglejmo, katere nevarnosti prežijo na postovke, živeče v Ljubljani. Priložnosti, ki jih tem ujedam za izbiro gnezditvenega prostora ponujajo stavbe, je v mestu vsekakor obilo. Par običajno naseli kar se da nedostopne police in line visoko nad tlemi, ki so čim težje dostopne vsem potencialnim plenilcem. Vendar pa ta izbira s seboj nosi dve težavi. Prva je ta, da so primerne line v mnogih stavbah zaprte in zamrežene ter tako postovkam nedostopne. Drugi problem pa je, da so zaradi ozkih in nezavarovanih polic pogoste izgube mladičev, ki popadajo iz gnezd, še preden so sposobni poleteti. Na različnih lokacijah v Ljubljani smo namestili 15 dolgo obstojnih gnezditnic iz posebne mešanice lesa in betona. Na podlagi pozitivnih izkušenj iz Slovenije in tujine je bil to prvi cilj projekta, ki smo ga na društvu vodili v letošnjem letu z namenom varstva populacije te vrste v Ljubljani.

Seveda pa brez poznavanja ekologije vrst ni učinkovitega varstva njihovih populacij. Tudi postovke tukaj niso izjema in čeprav je bil njihov način življenja v evropskih mestih že večkrat pod drobnogledom raziskovalcev, je o prehrani, gnezdenju ter o med- in znotrajvrstnih odnosih ptic v urbanem okolju pri nas malo znanega. Namestili in preizkusili smo delovanje digitalne kamere, ki bo s kontinuiranim spremljanjem dogajanja v gnezdu postovk pripomogla k boljšemu poznavanju njihove gnezditvene biologije in prehrane. Potek gnezdenja lahko vsako pomlad v živo spremljate tudi vsi obiskovalci spletne strani projekta. Postovke želimo predstaviti širši javnosti. Z različnimi podjetji in lastniki stavb smo tako v Ljubljani vzpostavili sodelovanje pri nameščanju in skrbi za gnezda postovk, vrsto in njeno problematiko pa smo predstavili s pomočjo več poljudnih člankov.

Opisane akcije, ki smo jih opravili v letošnjem letu, so seveda zgolj prvi, a nujni koraki, ki so potrebni pri varstvu te zanimive vrste. Že v naslednji gnezditveni sezoni nas čakajo spremljanje in obiski nameščenih gnezditnic, nadaljevali in razvijali bomo tudi raziskave na področju prehrane in prilagoditev postovk na življenje v urbanem okolju tega mesta. Pri tem pa bomo potrebovali vašo pomoč. Da bi delo lahko zastavili širše in da bi potekalo kar se da uspešno, ste k sodelovanju vabljeni vsi.

Projekt smo opravili s finančno podporo Mestne občine Ljubljana ter v sodelovanju z Nacionalnim inštitutom za biologijo in Oddelkom za biologijo Biotehniške fakultete. Vabimo vas, da si več o postovkah, aktualnem dogajanju na gnezdu in o projektnih aktivnostih v prihodnje preberete na spletni strani projekta www.postovke.si. ●

→ Nazadnjaške spremembe zakona o gozdovih v Braziliji

// prevod Jakob Smole

Spodnji dom brazilskega parlamenta je sprejel sveženj sprememb sedanje zakonodaje o gozdovih, kar je brazilski partner BirdLife SAVE Brazilija označil za »pošast, ki bo odločilno vplivala na izginjanje gozda v naslednjih 50 letih«. Spremembe bi omogočale izsekavanje gozda ob rekah in na vrhovih pobočij.

Direktorica organizacije SAVE Brazilija dr. Jaqueline Goerck je ogorčena in razočarana. Spremembe zakona je podprlo 430 poslancev, nasprotovalo jih je le 62. Odobreni dokument gre sedaj na obravnavo v senat. Če bo sprejet, lahko predsednica z vetom zavrne člene, ki jim nasprotuje, če pa senat besedilo zavrne, se slednje vrne v novo odločanje na prvo stopnjo parlamenta.

Za preprečitev zakonskih sprememb so v BirdLife napisali strokoven članek, kjer so navedli argumente proti spremembam zakona, ga objavili in poslali vladi. Vsi podatki so pokazali, da je stari zakon ustrezen, potrebne pa so le manjše spremembe. Temu se pridružujejo tudi sedanji in bivši ministri za okolje ter drugi vplivni ljudje na ministrstvih. Predsednici in članom kongresa so poslali tudi pismo, v katerem jih pozivajo, naj zavrnejo spremembe, ki jih označujejo kot »korak nazaj«. Obrazložili so, da je zakon edina in najpomembnejša institucionalna osnova za zaščito gozdov in drugih oblik naravne vegetacije v Braziliji, v povezavi s tem pa tudi zaščita biotske pestrosti in vodnih virov, ki jih gozdovi varujejo, in ekoloških uslug, ki jih dajejo.

Že samo pričakovanje, da bodo spremembe in s tem slabitev zakona o gozdovih sprejete, je sprožilo vznemirjajoč val ponovnega krčenja gozdov v amazonski regiji.

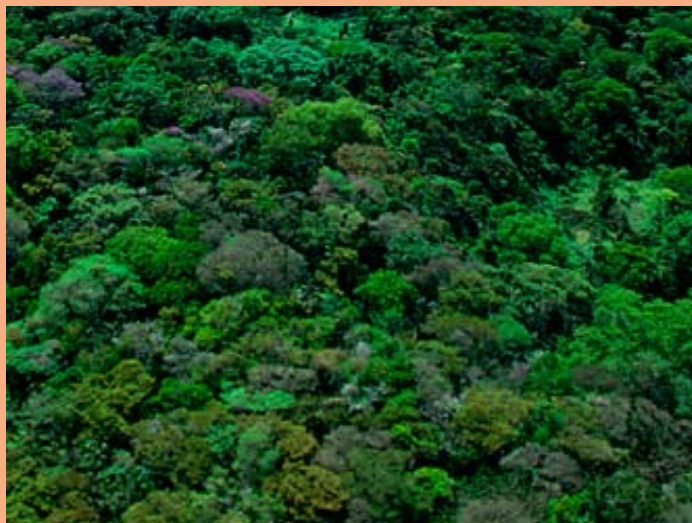

foto: Alagoas L. Marigo

Direktorica SAVE dodaja: »Vedno smo mislili, da bodo nove generacije boljše od predhodnikov. Ko je veljal zakon, smo lahko vsaj rekli, da »čeprav ne razumeš, zakaj je treba varovati vrhove hribov, rečne gozdove in gozdna pobočja, ne smeš sekati, ker je to nezakonito«. Zdaj je to potencialno zakonito! Kaj pa poplave in katastrofalni plazovi, ki so pomorili tisoče ljudi, ki so se nezakonito naselili na takšnih območjih? To bi lahko dejansko bilo zakonito ...?!«

Izvirni članek je s spletne strani BirdLife International (2011):

<http://www.birdlife.org/community/2011/05/save-brasil-calls-for-presidential-veto-the-president-to-veto-retrograde-changes-to-forest-law/>

MLADINSKI POSVET

Bela štorlkja – ptica našega kraja. Lahko sobivamo z njo?

Mladinska sekcija DOPPS vabi vse zainteresirane učence in dijake k udeležbi na tradicionalnem, že 13. srečanju mladih ornitologov Slovenije. V letošnjem letu bo srečanje potekalo v znamenju **bele štorlkje**, verjetno najbolj karizmatične ptice slovenske kulturne krajine, ki je skozi stoletja sobivanja svoje življenje močno prepletla s človekovim.

V okviru Srečanja letos organiziramo **mladinski posvet** z naslovom **Bela štorlkja – ptica našega kraja. Lahko sobivamo z njo?** Posvet bo potekal v manjših skupinah, kjer bodo udeleženci pod vodstvom moderatorjev na različne zabavne in ustvarjalne načine skušali identificirati priložnosti, težave in izzive pri sobivanju z belo štorlkjo in drugimi vrstami ptic naše kulturne krajine ter pri ohranjanju njihovih življenjskih okolij. Mlade spodbujamo, da skupaj iščemo rešitve in pobude ter da jih nato na javni zaključni prireditvi predstavimo širši javnosti.

K udeležbi še posebno toplo vabimo **mlade iz vse Slovenije**, stare **med 12 in 19 let**, ki v svojem kraju sobivajo z belo štorlkjo. Vabimo vas, da skupaj s svojimi učenci pripravite tudi **kratko predstavitev (5 min) na temo bele štorlkje v vašem kraju**, ki jo bodo predstavniki vaše šole lahko predstavili na prireditvi.

Srečanje bo potekalo **med petkom in nedeljo, od 18. do 20. novembra 2011, v Veliki Polani**, evropski vasi belih štorkelj v Sloveniji. Razpis srečanja skupaj s prijavnico smo objavili na spletni stran društva **www.ptice.si**. Če bo udeležencev preveč, bomo število predstavnikov s posamezne šole omejili. Za vse dodatne informacije in v primeru vaših morebitnih vprašanj smo vam z veseljem na voljo na elektronskem naslovu **doppsmjadi@gmail.com** ali po telefonu na številki 041 974 242 (Tanja Šumrada).

1

2

Gnezdilnica za koconogega čuka

// Tomi Trilar

1: Osnovna ploskev gnezdilnice za koconogega čuka (*Aegolius funereus*) naj bo velika 30 x 30 cm, sprednja stranica visoka 50, zadnja pa 60 cm. Bočno in spredaj naj streha za nekaj centimetrov presega gnezdilnico in naj bo pokrita s pločevino ali strešno lepenko. Priporočena ovalna odprtina naj bo visoka 8,5 in široka 7 cm ter nameščena v zgornji tretjini sprednje stranice. foto: Tomi Trilar

2: Presenečenje je bilo veliko, ko je tistega maja iz gnezdilnice zrlo 12 živo rumenih velikih oči. Šest puhastih kepic je pripadalo koconogemu čuku, ki je takrat prvič in žal tudi edinkrat gnezdil na testni površini na Sviščakih pod Snežnikom. foto: Tomi Trilar

Koconogi čuk (*Aegolius funereus*) je skrivnostna gnezdilka naših sredogorskih in visokogorskih iglastih in mešanih gozdov vse tja do drevesne meje. Gnezdi v duplih, ki jih izteše črna žolna (*Dryocopus martius*), lahko pa tudi v drevesnih ali skalnih votlinah. Zaradi intenzivnega gospodarjenja z gozdom, kjer so trhla in naluknjana drevesa nezaželena, so v škripcih predvsem duplarji. Nekateri med njimi naselijo tudi ponujene in ustrezno izdelane ter nameščene gnezdilnice.

Z gnezdenjem koconogega čuka v gnezdilnici sem se prvič in žal tudi edinkrat srečal v jelovo - bukovem gozdu (*Abieti-Fagetum dinaricum*) na Sviščakih pod Snežnikom. Na testni površini sem od leta 1988 do 2002 redno pregledoval netopirnice, gnezdilnice za meniškica (*Parus ater*), plavčka (*Cynistes caeruleus*), veliko sinico (*Parus major*), brgleza (*Sitta europaea*) in tri gnezdilnice za koconogega čuka.

Maja leta 1993 sem bil skupaj s sodelavcem Vladimirom Popovom na rednem obisku testne površine. S kovinsko lestvijo sva obiskovala gnezdilnico za gnezdilnico in pregledovala, kaj se je v njih naselilo. Merila in tehtala sva ptičja jajca, obročkala mladiče, štela polhe in podleske in vse skupaj vestno zapisovala. V prvih dveh gnezdilnicah, namenjenih koconogemu čuku, so se naselili polhi. Prišla sva do tretje gnezdilnice in previdno prislonila lestev na bukev z gnezdilnico. Na težavnem kraškem terenu so bile ob tej bukvi vedno težave s stabilno in varno namestitvijo lestev. Počasi in previdno sem se vzpenjal do gnezdilnice, dvignil streho in ... Vame se je zazrlo 12 živo rumenih velikih oči. Presenečenje je bilo tako veliko, da sem skoraj izgubil ravnotežje. Šest puhastih kepic z velikimi rumenimi očmi je nemo strmelo vame, šest nekaj dni starih mladičev koconogega čuka!

Za izdelavo take gnezdilnice je najprimernejši les. Najbolje je uporabiti smrekovo »colarico« (grobo obdelano desko debeline okrog 2,5 cm). Osnovna shema je enaka kot npr. za škorca (Svet ptic 2008, 2. številka, stran 20), le dimenzije so neprimerno večje in vhodna odprtina je ovalna. Osnovna ploskev oziroma dno je veliko 30 x 30 cm. Sprednja stranica je visoka 50 cm, zadnja pa 60 cm. Pri tako veliki gnezdilnici je najvarnejše, če se odpira z vrha, streha pa je s tečaji pritrjena na zadnjo stranico. Bočno in spredaj naj streha za nekaj centimetrov presega gnezdilnico in naj bo pokrita s pločevino ali strešno lepenko, da bo dlje kljubovala neugodnim vremenskim razmeram v sredogorju. Kot smo v prejšnjih prispevkih že večkrat zapisali, vhodna odprtina določa, katera vrsta jo lahko zasede oziroma katera ne. Za koconogega čuka je priporočena ovalna odprtina, visoka 8,5 in široka 7 cm, ki je nameščena v zgornji tretjini sprednje stranice.

Kdaj jo namestimo, je pravzaprav vseeno, spomladi, jeseni ali celo poleti, saj je znano, da sove potrebujejo več let, da jo sprejmejo in se vanjo naselijo. Slo bi tudi pozimi, vendar lahko debelina snežne odeje močno oteži postavljanje. Nameščanje tako masivne gnezdilnice je zelo zahtevno in lahko tudi nevarno, če se zadeve ne lotimo previdno. Najprej poiščemo ustrezno drevo z dovolj močno vejo na ustrezni višini in si pri postavljanju pomagamo z alpinistično vrvjo. Na en konec navežemo gnezdilnico, kar pod streho in skozi vhodno odprtino, drugi konec pa napeljemo čez vejo in jo drsečo z zadnjo stranico po lestvi dvignemo na ustrezno višino in pritrdimo na drevo. Preden odidemo, vanjo nasujemo še tanko plast žaganja ali pa kar suhega bukovega listja, saj je znano, da sove, ki gnezdi v duplih, ne znašajo gnezda. Še bolj pomembno je najti pravi gozd in jo postaviti zadosti visoko. Pri višini postavljanja smo omejeni z dolžino in tudi težo lestve, ki jo moramo prinesiti v gozd. Vsekakor pa naj bo vsaj štiri do pet metrov visoko. Še težje pa je najti pravi gozd. Omenil sem že, da koconogi čuk gnezdi v sredogorskih in visokogorskih iglastih in mešanih gozdovih vse tja do drevesne meje.

Obilo užitkov pri izdelavi, nameščanju in pregledovanju gnezdilnic za koconogega čuka!

Nove poštne znamke z motivi ptic

// Barbara Vidmar

Po šestnajstih letih je Pošta Slovenije ponovno izdala poštne znamke z motivi ptic. Čeprav se zdi povsem samoumevno, da pridejo vsakih nekaj mesecev v obtok nove poštne znamke, pa je pot do nastanka le-te dolga več kot dve leti.

Prvič smo predlog za izdajo znamk z motivi ptic Pošti Slovenije poslali leta 2007. Predlog je zajemal gozdne vrste ptic, ki so eden najboljših kazalcev ohranjenosti gozda. Naslednje leto smo poskusili komisijo »prepričati« s travniškimi vrstami ptic, a prav tako kot leto poprej naš predlog ni bil sprejet. Pred dvema letoma smo komisiji, ki izbira motive poštних znamk, poslali le en predlog – na znamki naj bo predstavljena bela štoklja (*Ciconia ciconia*), ptica leta 2011. Članom komisije je bil tokrat naš predlog všeč. Ostalo pa ni le pri eni znamki, saj smo morali pripraviti še tri predloge. Ornitologi so staknili glave ter izbrali še naslednje vrste ptic: velikega škurha (*Numenius arquata*), belohrbtega detla (*Dendrocopos leucotos*) in vrtnega strnada (*Emberiza hortulana*). Na seznamu so se torej znašle še tri vrste, ki so v Sloveniji zelo ogrožene, in smo jih prav zato želeli predstaviti tudi širši javnosti.

Komisija Pošte Slovenije je zatem med vsemi prispelimi predlogi osnutkov znamk, ki so jih pripravili različni avtorji, izbrala znamke, ki jih je ilustriral Jurij Mikuletič. Sledile so korekture osnutkov, letos spomladi pa smo pripravili še tekst s kratkimi predstavitvami teh štirih vrst ptic, ki je objavljen v Biltenu Pošte Slovenije (št. 87). Predvsem zbirateljem sta bila na dan izdaje znamk (23. 9. 2011) na voljo tudi žig in ovitek

→ Nove znamke za rešitev endemičnih vrst ptic

// prevod Barbara Vidmar

Ali zbirate znamke in bi radi ob njihovem nakupu naredili še nekaj dobrega za ptice? Dne 20. julija 2011 so na Pitcairnu v južnem Tihem oceanu izdali znamke z motivi endemičnih vrst ptic, ki živijo na otoku Henderson. Z nakupom znamk prispevate k ohranitvi strakoša vrste *Pterodroma atreta*, ki mu grozi izumrtje zaradi podgan. Le-te na otoku Henderson pomorijo več kot 95 % mladičev te ptičje vrste v enem tednu od njihove izvalitve – to je kar 25 tisoč ptic vsako leto.

S projektom, ki ga uresničuje angleški RSPB, bodo poskusili iztrebiti podgane in tako preprečiti izumrtje endemičnih vrst živali. Z nakupom seta petih znamk prispevate 1 NZ\$ za rešitev te endemične vrste ptice.

Več o projektu in o znamkah lahko preberete na:

<http://www.birdlife.org/community/2011/07/stamps-raise-funds-for-threatened-henderson-petrel/>

<http://www.stamps.gov.pn/rareBirdsHendersonIndex.html>

prvega dne. Če bi znamke želeli imeti tudi vi, potem ne odlašajte z odhodom na bližnjo pošto. Znamke bodo v prodaji le eno leto (torej do 22. 9. 2012) oziroma do razprodaje celotne izdaje. ●

1

Kosec Matija in njegov pristanek na Gorenjskem

// Monika Koprivnikar in Zala Prevorsek

1: Onemogli in poškodovani kosec (*Crex crex*) je bil po okrevanju v Azilu izpuščen na enega izmed travnikov Ljubljanskega barja, ki ga niso več kosili. Tako se je imel čas pripraviti za pot v južne kraje.
foto: Monika Koprivnikar

Konec maja je dolgočasno tipkanje prekinil prijateljičin telefonski klic. K njenemu fantu, ki živi v Bitnjah, med Škofjo Loko in Kranjem, se je zatekel ptič, po njegovih besedah malo večji od vrabca. Menda je šepal in ni bil plašen. Pograbila sem transportno torbo za mačke in se že peljala skrivnostnemu ptiču naproti. Našla sem hišo, na vrtu škatlo in pogledala notri ... Kaj pa je to? Po glavi so mi brzele kuram podobne slike ptič, ki smo jih spoznali med študijem biologije. Na misel mi je prišel kosec (*Crex crex*), vendar se mi skoraj ni zdelo verjetno. Od kod, kako ... ? Ali niso kosci na travnikih, kaj bi delal sredi naselja? Najditelji so mi še povedali, da je bil žejen, a da je sedaj že bolj pri sebi, kot je bil. Prestavila sem ga v transportno torbo in se vznemirjena ob misli, da imam priložnost spoznati kosca, odpravila domov.

Doma sem potrdila svoj preblisk glede identitete živali in mu šla nabrat cvetočo travo. Ponudila sem mu tudi semena za ptice in vodo. Ni se mi zdelo, da bi ga karkoli od tega zanimalo. Samo ždel je in večinoma zapiral oči. Mislila sem, da je verjetno utrujen, zato sem ga pustila nekaj časa samega v temi, da se odpočije. Vmes sem se odločila, da bo Matija, saj se mi je zdelo ime primerno za umirjenega lepotca, kakršen je. Vse najdene živali, s katerimi imamo v društvu Žverca opravka, poimenujemo. Večinoma so to mačkoni, če dobimo v oskrbo druge živali, pa tudi zanje najdemo primerno ime.

V pisarni DOPPS so mi povedali, naj ga čim prej vrnem v bližino kraja, kjer je bil najden, in da je verjetno na poti iz Afrike (sploh nisem vedela, da ta putka tako dobro leti)! Prijateljica, ki je včasih jahala na obrobju Bitenj, je

vedela, kje je primeren, skoraj močvirnat travnik. Kmalu smo bili z Matijo na območju, ki je bilo zame presemetljivo podobno habitatom kosca. Malo zamočvirjeni, z osladom, šaši in ločki zaraščeni travniki, vmes pa nižje vrbe. Odlično! Nad območjem sva opazili kanjo (*Buteo buteo*), ki je očitno iskala dobro pojedino. To naju je malo skrbelo, ampak kanje so verjetno tudi drugje, kjer so kosci. Najbrž se zna skriti! Šli sva na sredino travnika in odprli transportno torbo. Nič. Nobene želje po svobodi. Postavili sva Matijo med rastlinje in že je začel obračati glavo za stenici in drugim življem okrog sebe. No, mogoče pa bo ... Malo sva se odmaknili in opazovali. Nekajkrat je kljunil okrog sebe, potem pa začel zapirati oči. Kaj je zdaj to?! Prestavili sva ga bolj v zavetje vrb in vnovič opazovali. Spet je zapiral oči. Ne vem, če bo tole šlo! Poklicala sem v Azil za divje živali, kjer so mi svetovali, naj ga odpeljem domov in naslednji dan pripeljem v Ljubljano, od koder bo prepeljan v Muto. Tam ga bodo pregledali in ocenili, ali je za takšno vedenje kriva poškodovana noga ali kaj drugega. Povedali so mi tudi, da ga lahko hranim z mokaerji. No, Matija je bil nad mokaerji navdušen, in ko jih je pojedel kakih 20, sem videla, da je bil verjetno razlog za apatičnost tudi lakota. Jedel je na eno uro in vedno znova je mokaerje z veseljem izbrskal iz sena, kamor sem mu jih skrila. Vsakič znova je najprej nagnil glavo na eno in drugo stran, zvil vrat v nekakšno vijugo, potem pa izstrelil smrtonosni kljun proti mokaerju.

V Ljubljani so Matijo prevzeli ljudje iz Azila, povedali, da je »krasen«, ter ga skupaj z nekaj mladiči golobov, z zelencem (*Carduelis chloris*), kosom (*Turdus merula*), sršenarjem (*Pernis apivorus*) in še nekaj drugimi poškodovanimi živalmi odpeljali v Muto na Koroško. Nogo so mu pozdravili in ga tako pripravili, da gre novim dogodivščinam naproti. V začetku avgusta so ga s pomočjo Željka Šalamuna iz pisarne DOPPS izpustili na Ljubljanskem barju, na enem izmed travnikov, ki ga niso več kosili. Tako se je imel čas pripraviti za pot v južne kraje.

Srečno, Matija!

Taščica z imenom Tajnica

// Peter Grošelj

Jeseni leta 2010 sem se srečal s ptico, ki si jo bom gotovo zapomnil za vedno. To ni kakšna eksotična ali drugače privlačna ptica, pač pa naša navadna taščica (*Erithacus rubecula*). Bilo je proti koncu poletja, ob košnji vrtnih trate, ko sem zagledal mladostno taščico v sivorjavi oblekici, posuto s svetlimi pikicami. Sedela je na naslonjalu vrtnega stola. Nič se ni razlikovala od drugih taščic, ki so v Godoviču kar pogoste, razen po zaupljivem vedenju. Ko sem jo vsako jutro opazoval okrog hiše, sem videl, da že nosi kovinski obroček na levi nogi. Ujel sem jo in ugotovil, da je to ena izmed mnogih ptic, ki sem jih naključno ujel in obročkal že dobra dva tedna prej, to je avgusta. Naslednje dni se je taščica občasno še pojavljala, postajala je vedno bolj zaupljiva, hkrati pa je svojo pikčasto oblekico menjavala v značilno uniformo, kot jo nosijo odrasle taščice. Z vse krajšimi dnevi in hladnimi jutri pa je postala tako domača, da se mi je približala na samo pol koraka. Ker živa bitja ne živijo samo od ljubezni in sreče, marveč tudi od hrane, sem predvideval, da to pravilo velja tudi za našo taščico. In glej, ko sem ji ponudil ličinko hrošča mokaerja, so bile vse ovire odstranjene. Taščica je priletela na roko, priboljšek hitro pograbila in ga odnesla v najbližje zavetje. Ni trajalo dolgo, ko jo je ponovno zanimalo, ali jo čaka primeren zalogaj. Jesen je hitro korakala v svoje zrelo obdobje, taščica pa je postajala še bolj zaupljiva. Zjutraj sem bil vedno »zaspanec«, saj me je taščica že čakala na dogovorjenem mestu na vrtni ograji. Če se nisem takoj zmenil zanj, je smuknila okrog vrtnega orodja ter se na najbolj skritem kotičku spet pokazala.

Poleg ličink mokaerjev so ji v hladnejših dnevih posebej teknila drobno zmleta jedrca orehov in sončnic. S svojega priljubljenega mesta na ograji se je nenehno spuščala

v nizko travo in pobirala priboljške. Nemalokrat se je v bližini prikazala še kakšna taščica. Takrat se je naša hišna znanka spremenila v živo puščico ter vsiljivko preganjala več deset metrov daleč. Naslednji trenutek je že spet mirno sedela na vrtni ograji. Bolj ko se je vse krajši dan pomikal v mesec november, otožnejša je postajala naša taščica. Večkrat je naredila značilno kepico ter sama sebi melanholično prepevala z zaprtim kljunom. Da res poje, je bilo vidno samo po nemirnem grlu in tresočem se repu. In potem je nekega novembrskega jutra ni bilo več. A po dveh dneh se je spet prikazala, kot da se ni zgodilo nič. Potihoma sem upal, da bo taščica prezimila okrog domače hiše, kar ponavadi skoraj vsako zimo uspe dvema ali trem taščicam.

Gotovo vas zanima, kako je dobila svoje ime. Oktobra in novembra sem obročkal sive pevke (*Prunella modularis*). Pod hišnim nadstreškom, kjer sem imel mizico in vse potrebne pripomočke - obročke, tehtnico, ravnilo, obrazce ipd. - je bila najljubša postojanka tudi za taščico. Ko sem vpisal podatke za posamezno ptico, me je pozorno gledala z razdalje okoli pol metra. Potem ko sem svinčnik odmaknil, je skočila prav na vpisano mesto ter si pozorno ogledala zadnji zapis. Ko je videla, da sled kemičnega svinčnika ni črviček, se je umaknila, seveda samo do naslednjega zapisa, ki si ga je ponovno ogledala in preverila. To zanimivo vedenje sem hotel ovekovečiti tudi s fotoaparatom, kar pa se je kmalu izkazalo za nemogoče. Do mene je imela taščica toleranco nič, kar se tiče strahu in previdnosti, do drugih domačih pa je bila ta razdalja že kar nekaj metrov. Če pa se je pojavil neznan človek ali avtomobil, je takoj izginila neznano kam. Po odhodu neznanca se je takoj spet prikradla tako prikrito, kot je prej izginila.

In potem se je zgodilo. Bilo je konec novembra, ko se taščica ni več prikazala. Glede na to, da je šlo za prvoletno ptico, sem domneval, da se je kljub ugodnostim, ki jih je bila deležna pri nas, odselila v južne kraje. Pozimi sem se večkrat spomnil nanjo. Morda je odletela na prezimovanje v Dalmacijo, morda na katerega od sredozemskih otokov, mogoče celo v nemirno severno Afriko, ali pa prezimovat nekam v južno Italijo. Ali se je tudi na pre-

1: Ker se je taščica (*Erithacus rubecula*) zanimala tudi za zapise v beležnico, misleč da je sled kemičnega svinčnika črviček, smo jo poimenovali Tajnica.

foto: Peter Grošelj

- PMS - MRC -			
Oznaka obročka Ring No.	LJUBLJANA A 773753		
Vrsta Species	Taščica Erithacus rubecula		
Starost Age	1Y * 3	Spot Sex	—
Datum obročka Ringing date	17.10.95		
Kraj obročka Ringing place	Vrhnika SLOVENIJA		
Koordinate Ringing coord.	45.58 N	14.18 E	
Obročkal Ringer	Peter Grošelj & M. Romšak		
Datum najdbe Finding date	15.04.96		
Kraj najdbe Finding place	Mekassa, Guelma, Constantine ALGERIA		
Koordinate Finding coord.	36.10 N	7.10 E	
Način najdbe Finding details	"mrta najdena" 181dni/1241km, 208°(SSW)		
Najditelj Finder	Benniche Nabil		
Datum / koda Ret.	13.09.99	A 54/99	
Obročkovni center v Sloveniji:	Dare Šere PRIRODOSLOVNI MUZEJ SLOVENIJE Prekmurska 20, p.p. 290 SI - 1001 LJUBLJANA		

- PMS - MRC -			
Oznaka obročka Ring No.	LJUBLJANA AL 24760		
Vrsta Species	Taščica <i>Erithacus rubecula</i>		
Starost Age	1Y * 3	Spot Sex	—
Datum obročka Ringing date	18.10.2002		
Kraj obročka Ringing place	Godovič SLOVENIJA		
Koordinate Ringing coord.	45.57 N	14.05 E	
Obročkal Ringer	Peter Grošelj		
Datum najdbe Finding date	18.05.2005		
Kraj najdbe Finding place	Zvenigorodskaya BioStation MSU Moscow O. RUSSIA		
Koordinate Finding coord.	55.44 N	36.51 E	
Način najdbe Finding details	kontrolna najdba: gnezdi, 6/8et 945dni/1919km, 66°(ENE) 		
Najditelj Finder	BRC Russia /25.4.4.7, 29.8.4. (37.05)		
Datum / koda Ret.	15.03.2006	A 14/06	
Obročkovni center v Sloveniji	Dare Šere PRIRODOSLOVNI MUZEJ SLOVENIJE Prekmurska 20, p.p. 290 SI - 1001 LJUBLJANA		

2: Taščica se je udomačila na našem vrtu.
foto: Peter Grošelj

3: S kartončki najdb obročkanih ptic lahko ugotavljamo nekatere zanimive selitvene zakonitosti. Taščica je bila obročkana v jesenskem času, torej na začetku selitve (oktobra), najdena pa v času gnezditve v Alžiriji. Ni dokazano, da bi slovenske taščice ostale doma, pač pa jih pozimi nadomestijo ptice, ki so priletele k nam iz severovzhodne Evrope ali celo azijskih prostranstev.

4: V Sloveniji obročkano taščico so našli v 1919 km oddaljeni Moskvi. Samca so v Rusiji opazovali med gnezditvijo in vse do sredine septembra leta 2005.

zimovanju približala ljudem, ki so jo pozorno sprejeli? Obstajala je še teoretično črna varianta, ki se dogaja množici prezimujočih taščic na jugu Evrope, ki postanejo žrtve prometa, potepuških in hišnih mačk, marsikatero pobere skobec (*Accipiter nisus*), mnoge spregledajo velike steklene površine in končajo na mestnih pločnikih itd. Ker se mi je spomin na taščico Tajnico proti koncu zime že malo zabrisal, je upanje, da jo bom še kdaj videl, plahnelo. In potem se je zgodilo veselo presenečenje!

Bilo je 25. marca v lepem, toplem poznem popoldnevu. Urejal sem zemljo za domači vrt. Mimo lopate mi je nekajkrat nizko zletela komaj opazna rjava senca. Ker se je to zgodilo trikrat ali štirikrat, sem odložil lopato in na prvem grmičku zagledal našo predrago taščico Tajnico. Zamenjava ni bila mogoča, saj je bila označena s kombinacijo barvnih obročkov, ki so sporočali njeno razpoznavnost. Nestrpnost mi ni dala spati, da ne bi naslednji dan zgodaj zjutraj odšel na »dogovorjeno« mesto pod hišnim nadstreškom. Tajnica me je že čakala na vrtni ograji, radovedno je obračala svoje temne očke ter čakala na priboljšek. Pogumno je priletela ter ga vzela iz moje roke. To se je ponovilo še nekajkrat, potem mi je zmanjkalo časa za nadaljnje opazovanje. Taščice v naslednjih dneh ni bilo več na spregled. Ko sem dobro premislil, zakaj Tajnice ni bilo več, je bil odgovor povsem jasen: taščice so izraziti »sebični« materialisti in oportunisti. Tisti trenutek, ko te zaradi hrane ne potrebujejo, si zanje nepomemben in se te v širokem krogu ogibajo. Seveda ne gre za človeško zamero, saj s svojo simpatično pojavo, vedenjem in vsem drugim daleč presegajo »slabe« lastnosti človeka.

Upal bi si staviti 51 : 49, da se bo naša Tajnica jeseni s prvimi slanimi spet približala in vrnila na njej že znano ograjo. Morda bo tam kot odrasla ptica celo prezimila? Dru-
gih 49 odstotkov pa gre pripisati veliki smrtnosti taščic.

Ker se že dolgo ukvarjam z obročkanjem ptic, lahko povem, da so taščice z ornitološkega vidika prave selivke, čeprav izraz selivka ni bil nikoli povsem dorečen. Tašči-

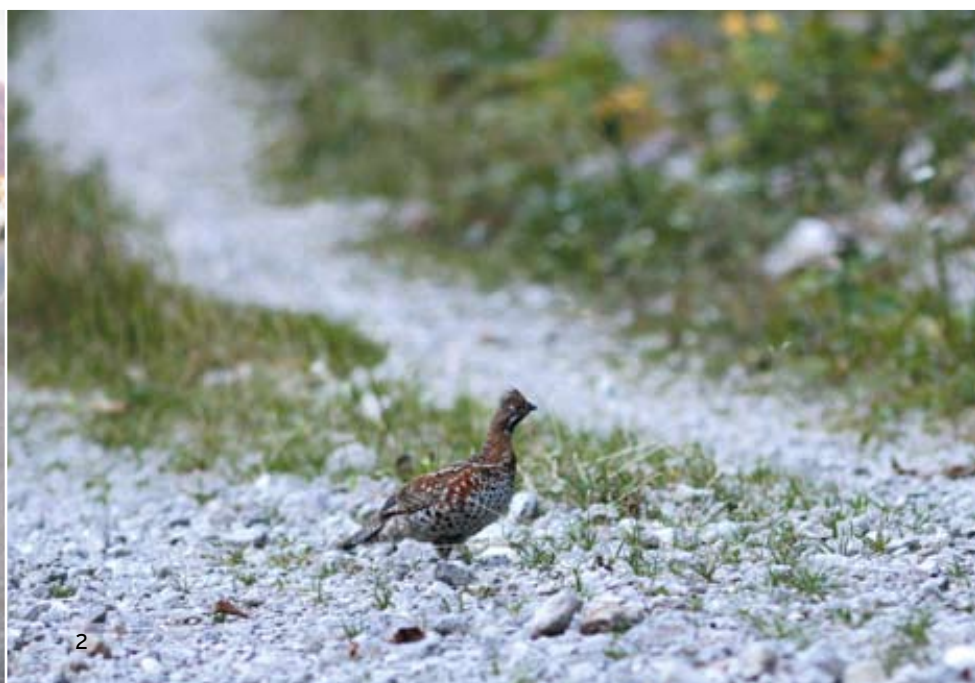
ce potujejo iz severovzhodne Evrope proti jugozahodu pa vse do severne Afrike. Ni dokazano, da bi slovenske taščice ostale doma, pač pa jih pozimi nadomestijo ptice, ki so priletele k nam s severovzhoda Evrope, morda celo iz azijskih prostranstev.

Kot dolgoletni obročkovelec ptic imam srečo z velikim številom zanimivih najdb obročkanih taščic. Na podlagi desetih najdb obročkanih taščic namreč že lahko ugotavljam nekatere selitvene zakonitosti. Vse taščice so bile obročkane v jesenskem času, torej na začetku selitve (septembra, oktobra), najdene pa večinoma na prezimovanju oziroma med vračanjem s prezimovanja. Po kraju najdbe sta zanimivi najdbi taščice v Alžiriji in v Rusiji. Slednja je s 1919 km zračne razdalje doslej »najdaljša« slovenska najdba. Še bolj je zanimiv podatek, da je ta samec taščice na Biološki postaji severno od Moskve tudi gnezdil. Tam je bil opažen 18.5., 23.6., 4.7., 29.8. in še 13.9.2005! Zanimiva je tudi lokalna najdba, ko je bila jeseni obročkana taščica na Krasu spomladi ujeta v Godoviču. Samo tri taščice od desetih so bile najdene kot »kontrolne najdbe« in izpuščene, drugih sedem jih je bilo žrtev mačk ali prometa. ●

→ Bi vodili skupine po naravnem rezervatu Iški morost?

Na DOPPS-u želimo ponovno obuditi izobraževalne aktivnosti v našem rezervatu na Ljubljanskem barju. Pri tem nam lahko pomagata tudi vi! K sodelovanju vabimo vse, ki vas zanima vodenje šolskih in drugih skupin po Koščevi učni poti v naravnem rezervatu Iški morost.

Vse, ki vas veseli izobraževalno delo v rezervatu, vabimo, da nam to sporočite na telefonsko številko 01 426 58 75 oz. 031 652 152 ali na naslov eva.vukelic@dopps.si.

1// Nova sodelavka v pisarni DOPPS Urša Koce

S 1. julijem 2011 smo v pisarni DOPPS zaposlili Uršo Koce. Urša je doktorica bioloških znanosti in univerzitetna diplomirana biologinja. Med doktorskim študijem se je ukvarjala predvsem s prehranjevalno ekologijo ptic kmetijske krajine, specifično z repaljščico, njeno raziskovalno delo pa je obsegalo tako obdobje gnezdenja kot selitve repaljščic. Pri svojem delu je pridobila obsežno znanje s področja ekologije ptic, izurila pa se je tudi v uporabi najsodobnejših analitičnih orodij v ekologiji, kot je denimo modeliranje po informacijsko-teoretičnem pristopu. Na DOPPS-u Urša ni nov obraz. Poznamo jo kot nekdanjo urednico Sveta ptic, kot mentorico na mladinskih ornitoloških taborih v zadnjih 10 letih, kot sodelavko na mnogih projektih itd. Pri njenem dosedanjem delu se je nadpovprečno izkazala in precej prispevala k razvoju društva. Urša bo vodja LIFE-projekta »Preparatory inventory and activities for the designation of marine IBA and SPA site for *Phalacrocorax aristotelis desmarestii* in Slovenia«. Veseli nas, da se je Urša vrnila med nas, želimo ji čim boljše počutje v naši sredini in uspešno delo. DD

2// Popis gozdnega jereba na Jelovici

Zavod RS za varstvo narave se je s finančno pomočjo Kneževine Mo-

nako lotil ugotavljanja vplivov prometa na populacije gozdnih kur na Jelovici. Poleg evidentiranja stanja je namen projekta ugotoviti ukrepe za zmanjšanje vplivov prometa. Na DOPPS-u smo se pridružili projektu s štetjem gozdnega jereba ob različno prometnih cestah na Jelovici. Popis se opravlja v letošnji jeseni. V ta namen smo v neposredni bližini gozdnih cest razporedili 150 popisnih točk, na katerih popisujemo s predvajanjem posnetka, pri čemer uporabljamo piščal ali kakovosten predvajalnik. Popis se bo opravljal v dveh ponovitvah in bo zaključen novembra. S prvimi popisi smo že našli nekaj teritorijev gozdnega jereba, ki ležijo ob gozdnih cestah, na rezultate o vplivu obljudenosti cest na njihovo zasedenost pa bo seveda treba počakati do konca raziskave. TM

3// Pohorska pravljica

Dne 20. avgusta 2011 je v okviru Letnega odra Ruše na odru Pohorske pravljice potekal prav poseben dogodek z naslovom »Kaj mi poje ptičica«. Na njem smo otrokom skozi pravljice, pesmi in pripovedke predstavili ptice okoli doma ter tudi tiste, ki jih najdemo na Pohorju. Otroci so tako prisluhnili pesmim Neže Maurer (Vrabček), Janeza Bitenca (Kos) in Josipa Stritarja (Kraljiček) ter nato na fotografijah spoznavali omenjene ptice. Posebno pozornost je pritegnila velika uharica (*Bubo bubo*), ki je s svojimi velikimi očmi vzburla domišljijo otrok za kasnej-

še likovno ustvarjanje.

Dogodek se je nadaljeval z likovnimi delavnicami, ki jih je vodila gospa Andreja Borin. Otroci so iz blaga usvarjali ptice, ki so lahko rabile kot okras ali pa majhne lutke. Pri tem smo pustili domišljijo prosto pot in nastale so čudovite ptice, nekatere podobne resničnim pticam, druge pa popolnoma pravljичno obarvane. Te ptice danes krasijo domove otrok in jih spominjajo na dogodek, ko so morda spoznali kakšno novo ptico ali pa prvič poprijeli za šivanko. TB

4// Nova območja za ohranjanje morskih ptic v Sloveniji

Na DOPPS-u smo 1. septembra začeli uresničevati projekt Life+ z naslovom »Preparatory inventory and activities for the designation of marine IBAs and SPAs for *Phalacrocorax aristotelis desmarestii* in Slovenia« (Raziskava in aktivnosti za razglasitev morskih IBA-jev in SPA-jev za sredozemskega vranjeka *Phalacrocorax aristotelis desmarestii* v Sloveniji).

Cilj projekta je razglasitev območij IBA in SPA v slovenskem morju, ki so pomembna za ohranjanje sredozemskega vranjeka. Ta podvrsta vranjeka je razširjena samo v Sredozemlju in ima na slovenskem morju pomemben življenjski prostor zunaj gnezditvenega obdobja. V poletnih in jesenskih mesecih se pri nas namreč zbere več kot 2.000 osebkov, kar pomeni dobrih 11 % celotne populacije podvrste.

avtorji:

Tilen Basle
Damijan Denac
Urša Koce
Tomaž Mihelič
Nevenka Pfajfar
Žiga Repotočnik

5

6

fotografi:

- 1: Damijan Denac
- 2: Tomaž Mihelič
- 5: Nevenka Pfajfar
- 6: Žiga Repotočnik
- 7: Tomaž Mihelič

Vranjeki se na slovenski obali ob večerih zbirajo na treh večjih prenočiščih: pri Sečoveljskih solinah, pri Strunjanskih solinah in pri Debelem rtiču. Podnevi se razpršijo po odprtem morju, kjer se prehranjujejo. V preteklih letih so ornitologi na DOPPS-u in v Krajinskem parku Sečoveljske soline redno spremljali številčnost vranjekov na nekaterih prenočiščih, medtem ko njihove dnevne poti in pomembna območja prehranjevališč ostajajo neznanka. V okviru projekta bomo opravili raziskavo, ki bo dopolnila škrbine v znanju, potrebnem za razglasitev IBA in SPA. Poleg monitoringa na obali bomo vranjeke preštevali tudi na odprtem morju, 40 osebkov pa bomo opremili z napravami GPS, ki bodo beležile njihovo natančno lokacijo. Analizirali bomo tudi njihovo prehrano. Vsi ti podatki nam bodo omogočili določitev najpomembnejših območij za ohranjanje podvrste v Sloveniji.

Slovensko morje z izjemo nekaj lokacij na obali ni deležno nikakršnega naravovarstvenega statusa, niti naravovarstvenih aktivnosti, zato bo projekt znatno prispeval k varstvu naših morskih ptic, poleg sredozemskega vranjeka tudi sredozemskega viharika (*Puffinus yelkouan*), črnoglavega galeba (*Larus melanocephalus*) in drugih. Območja, pomembna za ohranjanje teh vrst, bodo uvrščena v evropsko omrežje Natura 2000. V okviru projekta bo izdelan tudi Akcijski načrt za ravna-

nje s prizadetimi pticami v primeru izlitja nafte, izdatno pa se bomo posvetili tudi izobraževanju in medijski promociji območij, vrst in njihovega varstva. Projekt se bo zaključil konec februarja 2015.

Projekt pod akronimom Life+ Simarine-Natura v večinskem deležu financirata Evropska komisija in Republika Slovenija. Partnerja projekta sta Ministrstvo za okolje in prostor ter Javni zavod Krajinski park Strunjan. Projekt finančno podpirajo tudi Mestna občina Koper, Občina Izola, Občina Piran in Luka Koper. Pri izvedbi pa bodo sodelovali tudi Krajinski park Sečoveljske soline, Zavod RS za varstvo narave, Agencija RS za okolje ter Uprava RS za zaščito in reševanje. UK

5// Kovaško ptičarski šmaren

V soboto, 2. julija 2011, se je v Kropi govorilo o pticah, ptičarjih in kovaštvu. Kovaški šmaren je organiziralo Turistično društvo Kropa skupaj z ustanovo Poti kulturne dediščine (PKD Slovenija), Društvom prijateljev otrok in mladine Kropa ter Društvom za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Obiskovalci so se tega dne lahko seznanili z življenjem ptic. Na začetku ptičarskih dogodivščin je bila predstavljena lesena kiparska konstrukcija, delo kiparja Ljuba Zidarja, ki jo je poimenoval Tičnica. Namenil jo je predvsem otrokom, saj je uporabna kot igralo in druženje s prijatelji. Ob tej priložnosti so otroci in

odrasli ustvarjali ptice iz gline in jih umeščali v Tičnico ter jo tako dopolnjevali, spreminjali in bogatili. Domačin iz Kroke, Ignacij Blaznik, je pripovedoval o tem, kako so nekoč lovili ptice (danes to ni več dovoljeno), temu je sledilo krajše predavanje o pticah. Dare Fekonja je predstavil cikovta, zelo pogostega prebivalca »kroparskih« gozdov, ki ga domačini imenujejo »šprahovc«. Posebnost te ptice je, da poje devet različnih »viž«. Sledil je poučen »ptičarski« sprehod, ki so se ga udeležili tako otroci kot odrasli. NP

6// Razstava o Krajinskem parku Goričko

Lani sem se prvič udeležil Mladinskega ornitološkega tabora na Goričkem. Ker se mi je delo in druženje z vrstniki na taboru zdelo zanimivo in zabavno, sem se odločil, da na naši šoli (Biotehniška šola v Mariboru) postavim razstavo o pticah Krajinskega parka Goričko. Pripravil sem jo v začetku maja. Slike, revije, plakate in prospekte sta mi priskrbeli g. Kristjan Malačič in g. Damijan Denac. Razstava je obsegala dvajset panojev, razdeljenih na tri sklope: Zavarovana območja Slovenije, Krajinski park Goričko in DOPPS. Največ je bilo slik z Goričkega. S slikami sem na kratko predstavil tudi DOPPS in naš tabor. Pri razstavi so mi pomagali še razrednik profesor Božidar Damjan, sošolci in oče. Razstava je bila mesec dni na ogled v avli šole. ŽR

7//Popis divjega petelina na Jelovici in Pohorju

Letos je potekal popis divjega petelina na Jelovici in delu Pohorja. Ciljno smo v ta namen na obeh območjih preiskali vsa doslej znana rastišča divjega petelina in se lotili iskanja novih lokacij. Na več kot 60 pregledanih lokacijah smo našli okrog 50 pojočih petelinov, pri čemer

je bila večja teža na Jelovici. Na najštevilnejšem rastišču na Jelovici je bilo osem petelinov, na Pohorju pa zgolj dva. Tudi sicer je slika z divjim petelinom predvsem na Pohorju zaskrbljujoča, saj se njihovo število vztrajno manjša. Letošnji popis je bil poseben z vidika snežnih razmer, saj so bila območja kopna že aprila. To je po eni strani olajšalo dostop, po drugi pa oteževalo iska-

nje znakov divjega petelina, ki so na snegu lažje opazni. Zaradi pomanjkanja snega sta bila letos opažena dva dejavnika ogrožanja, in sicer zgodnja sečnja na nekaterih rastiščih oziroma v njihovi bližini in pa vožnja z motorji. Omenjeni popisi divjega petelina so del projektov, ki jih na obeh območjih uresničuje Zavod RS za varstvo narave. **TM**

SVET DOMA

GEA SVET DOMA
DINOZAVRI
– velikani preteklosti

ZA VSO DRUŽINO

DARILO ZA NOVE NAROČNIKE

IZKORISTITE NAJUGODNEJŠE CENE SAMO DO 30. 9. 2011

NAROČANJE: 080 11 08 www.mladinska.com/revije

DRUŽINSKI KOMPLETI

Telekom Slovenije, d.d., Cigaletova 15, 1000 Ljubljana

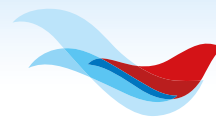
ZDRUŽITE VSE V ENO

+ BREZPLAČNI KLICI, SMS-i, MMS-i
ZA VSO DRUŽINO*

ŽE OD
49,9€*
NA MESEC

Z Družinskimi kompleti združite najboljše **storitve SiOL** - zabavno in vsebinsko bogato **TV**, hiter in zanesljiv **internet**, **telefonijo** ter najboljše mobilne **storitve Mobitela** v pregleden in cenovno privlačen komplet za vso družino! Za več informacij o ponudbi obiščite www.telekom.si, pokličite **080 8000** ali **041 700 700** ali obiščite prodajna mesta Telekoma Slovenije.

www.telekom.si

*Ponudba velja od 8. 9. 2011 za nove naročnike ter za obstoječe naročnike storitev SiOL in Mobitel, ki preidejo na ponudbo Družinskih kompletov. Mesečna naročnina 49,9 EUR velja za Družinski komplet A in vključuje brezplačne klice (mobilna telefonija do 1000 minut in SiOL telefonija do 200 minut), SMS-e in MMS-e (do 1000) znotraj družine (do 3 vključene mobilne telefonske številke in SiOL telefonija ter možnost vključitve do 2 obstoječih naročniških razmerij Mobitel po ceni 2 EUR mesečno/razmerje), SiOL internet s hitrostjo do 4 Mb, SiOL TV s programskim paketom Osnovni, SiOL telefonijo, 60 minut klicev iz mobilnega v vsa slovenska omrežja in 100 SMS-/MMS-ov. Naročilo je odvisno od tehničnih možnosti. Cena vsebuje DDV. Slike so simbolične. Telekom Slovenije, d.d. si pridržuje pravico do spremembe cen in pogojev.